

maandblad
jaargang 50
februari 1984

WIELEWAAL

WIELEWAAL

Vlaams tijdschrift voor vogelstudie

uitgegeven met ondersteuning van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur.

Vroegere hoofdredacteurs: E.H. Fr. SEGERS: jaargang 1 tot en met 23
Dr. Fr. GROOTAERS: jaargang 24 tot en met 46

Hoofdredacteur

Dr. H. MEEUS, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout (014/41 57 58)

Redactieraad

H. FRANCKX, Dr. Fr. GROOTAERS, G. HUYSKENS, J. BLOEMEN, A. DE JONGHE, J. KIEBOOMS, R. WILLOCKX, G. LUYTS, Prof. Dr. A. DHONDT, P. VAN DEN BREMT, M. BECUWE, Dr. R. EYCKERMAN, J. VAN WINKEL, H. VOET, Dr. M. LOUETTE, Ir. G. BULTEEL, J. GABRIELS, Dr. J. VAN GOMPEL, Dr. J. PAULUSSEN, G. BURGGRAEVE, P. MAES, Graaf L. LIPPENS, Dr. H. WILLE.

Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie DE WIELEWAAL

De vereniging heeft tot doel: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels te bevorderen door alle middelen, o.m. door het oprichten van plaatselijke afdelingen, het houden van studiedagen, het uitgeven van een tijdschrift, het verspreiden van vogelboeken en natuurboeken, het oprichten van natuurreservaten. De vereniging werd in 1933 opgericht door E.H. Fr. Segers. Ze telt nu meer dan 6.000 leden, verdeeld over 52 afdelingen. Een waaier van voordrachten, dia- en filmavonden, lessen, tentoonstellingen, geleide wandelingen, beheerswerken in natuurreservaten, uitstappen en reizen in binnen- en buitenland staat jaarlijks op de agenda. De vereniging heeft niet minder dan 64 natuurreservaten in beheer met een totale oppervlakte van meer dan 4.000 ha, verspreid over geheel Vlaanderen. Ze bezit bovendien een eigen „Wielewaal-huis” te Turnhout waar naast het secretariaat ook een ornithologisch museum, een bibliotheek, vergaderzalen en een boekhandel zijn ondergebracht.

Raad van beheer

Dagelijks bestuur:

H. FRANCKX, voorzitter, Vredelaan 29, 2500 Lier (03/480 47 32)
W. VAN SPAENDONK, ondervoorzitter, Zevenbergen 50, 2500 Lier (03/480 54 24)
F. VAN DEN BROECK, secretaris, De Wilgen 41, 2060 Merksem (03/645 02 52)
J. PEETERS, penningmeester, Hertevoetweg 3, 2958 Weerde (015/61 20 86)

Overige leden:

R. WILLOCKX, E. WELLENS, R. DEBRUYNE, W. ROGGMAN, P. HERROELEN, J. DHOLLANDER

Technisch adviseur voor de natuurreservaten:

Ir. S. TYS, Beekstraat 16, 2800 Mechelen (015/41 12 78)

LIDMAATSCHAP EN ABONNEMENTEN

België: 450 F. Andere landen: 600 F. Bijlid (zonder abonnement): 50 F.
Administratie: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Giro: 000-0319785-73. Tel.: 014/41.22.52.

Alle briefwisseling in verband met de inhoud van het maandblad dient gericht aan het redactieadres, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout. Briefwisseling aangaande administratie en bestelling van het tijdschrift dient gestuurd naar het secretariaat van de vereniging, Graatakker 11, 2300 Turnhout.

De Purperkoet *Porphyrio porphyrio* ten onrechte als Europese dwaalgast miskend...

Henri Wille

The Purple Gallinule *Porphyrio porphyrio*, a genuine vagrant in Europe

Toen Dr. Heinroth er in 1910 voor waarschuwde, dat er rond de eeuwwisseling vele Purperkoeten waren ingevoerd en er wellicht jaarlijks heel wat ontsnapten, is het stellig niet zijn bedoeling geweest dat alle latere waarnemingen van deze soort in Europa zonder meer naar de prullemand zouden verwezen worden, als „uit gevangenschap ontsnapte vogels” en dit zonder veel ernstig onderzoek terzake. Toch is dit aldus geschied, want in nagenoeg alle handboeken en nationale vogellijsten wordt de Purperkoet gewoon geschrapt, op grond van dergelijk vermoeden. Daarbij wordt echter meestal geen rekening gehouden met de periodiciteit en het lokaal karakter van de meeste gegevens, terwijl ook over het hoofd wordt gezien dat de meest ingevoerde ondersoort *Porphyrio poliocephalus* uit Indië, veruit het minst wordt vermeld, zelfs nooit met zekerheid bij de ons bekende, in de vakliteratuur gepubliceerde vaststellingen. Wij hebben ons de moeite getroost de waarnemingen in West-, Noord- en Centraal-Europa te rangschikken per land en per maand, met gebeurlijk ook de vermelding van de vermoede ondersoort (wat vaak zeer moeilijk is uit te maken). De Zuid-Europese gegevens volgen ter vergelijking en betreffen streken waar de soort ook als broedvogel voorkomt (Zuid-Spanje en Sardinië). De meeste meldingen werden opgespoord in het uitstekend handboek van Glutz von Blotzheim, Bauer & Bezzel (1973) en in de artikels van Mocci Demartis (1972) en van mijn goede vriend Georges Huyskens (1982). Dit geeft ons volgend beeld:

I) **West-Duitsland:** 1) Baden-Württemberg, winter 1788 (*porphyrio*): de oudste Europese waarneming; 2) Sleswig-Holstein, einde XI-1862 (*porphyrio*): nog vóór de eerste zoo met Purperkoeten in gevangenschap tot stand kwam! 3) Sleswig-Holstein 12-XI en einde XII-1909: 2 ex. (*madagascariensis*): afkomstig uit een zoo (Hagenbeck Tierpark) zoals door Heinroth vermeld (deze 2 meldingen worden natuurlijk weggelaten in het hierna volgend maandoverzicht!); 4) Sleswig-Holstein herfst 1923: 2 ex. (*seistanicus*); 5) Baden-Württemberg, 28-XII-1936: 1 verzameld ex. (*aegyptiacus*); 6) Beieren, 17-X-1971: 1 ex. (*seistanicus*); 7) Baden-Württemberg, 19-VIII-I-IX-1972: 1 ex. (*seistanicus*).

II) **Frankrijk:** 1) Camargue, 3-VII + VIII-1969: 1 ex. (*porphyrio*).

III) **Nederland:** 1) bij Lelystad, 13-VIII-1969: 1 ex. (*aegyptiacus*?) waargenomen; 2) Vinkeveen, 25-IX-6-X-1970: 1, op 6-X: 2 ex., waarvan 1 *porphyrio* en 1 *seistanicus*?; 3) bij Culemborg, 16-XI-1971: 1 ex. (zonder nauwkeurige beschrijving); 4) tussen Grave en Katwijk, Noord-Brabant, 20-XI-1971: 1 ex. (*seistanicus*), mogelijk dezelfde vogel als bij Culemborg; 5) bij Lelystad, Oost-Flevoland, 29-XII-1971: 1 doodgevonden mannetje (steeds dezelfde vogel? *seistanicus*); 6) Nieuwkoop, 11-VIII-1974: 1 ex. zonder precieze beschrijving (zie *Vogeljaar* 22: 875).

IV) **België:** 1) Zandvoorde, 12-VII, 18 + 19 + 21-VII + 5-VIII + 2-X + 29-XI + 24-XII - 1970: 1 ex. (*seistanicus*?) waargenomen; 2) Mechelen, 15-VIII-1975: 1 ex.; 3) Wolvenstem 21-VI-10-VII-1977: 1 ex. (*porphyrio*?); 4) Stabroek, 13-14-VII-1980: 1 ex. (*porphyrio*? of, na opnieuw bestuderen van de veldnotities en de diapositieven, wellicht *seistanicus*?); 5) Dudzele, VIII-1981; 6) Oorden, 18-IX-1982: 1 ex. (*seistanicus*) (Zie *Wielewaal* 37: 33, 39: 211, 43: 177, 45: 138, 47: 360, 48: 130, 393 en 418).

V) **Noorwegen:** 1) bij Jaeren, I-IX-1923: 1 mannetje (*seistanicus*?) maar als *poliocephalus* vermeld, wellicht ten onrechte („grauköpfigen Rasse); 2) bij Oslo, 14-X-1923: 1 ex. (*seistanicus*?): beide vogels kunnen dezelfde zijn als de 2 in Sleswig-Holstein/West-Duitsland in de herfst 1923 waargenomen! (zie *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*, V, blz. 510).

VI) **Polen:** bij Stettin, 26-VI-1875: 1 ex. (*porphyrio*) verzameld.

(VII) **Tsjecho-Slowakije:** Zuid-Bohemen, herfst 1884: 1 ex. (*porphyrio*) verzameld; 2) NO - Bohemen, 16-VII-1905: 1 ex. (*porphyrio*) verzameld; 3) Z.-Moravie, 1911: 1 ex. verzameld (*porphyrio*).

VIII) **Oostenrijk:** bij Völkermarkt/Kärnten, 20-VIII-1879: 1 ex. (*porphyrio*) verzameld.

IX) **Hongarije:** 1) bij Harta/Donau, 20-X-1913: 1 ex. (*porphyrio*) verzameld; 2) Velencei/West-Hongarije, 15-22-X-1967: 1 ex. (*seistanicus*?) waargenomen.

X) **Joegoslavië:** bij Metkovic/Neretva, 1-V-1859: 1 ex. (*aegyptiacus*) verzameld. Per maand gerangschikt bekomen wij voor deze 10 landen de volgende indeling:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
I) West-Duitsland (5x):	—	—	—	—	—	—	—	1x	1x	1x	1x	1x
II) Frankrijk (2x):	—	—	—	—	—	—	1x	1x	—	—	—	—
III) Nederland (6x):	—	—	—	—	—	—	—	2x	1x	1x	1x	1x
IV) België (11x):	—	—	—	—	—	1x	3x	3x	1x	1x	1x	1x
West-Europa (24x):	—	—	—	—	—	1x	4x	7x	3x	3x	3x	3x
V) Noorwegen (2x):	—	—	—	—	—	—	—	—	1x	1x	—	—
Noord-Europa (2x):	—	—	—	—	—	—	—	—	1x	1x	—	—
VI) Polen (1x):	—	—	—	—	—	1x	—	—	—	—	—	—
VII) Tsjecho-Slowakije (1x):	—	—	—	—	—	—	1x	—	—	—	—	—
VIII) Oostenrijk (1x):	—	—	—	—	—	—	—	1x	—	—	—	—
IX) Hongarije (2x):	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2x	—	—
X) Joegoslavië (1x):	—	—	—	—	1x	—	—	—	—	—	—	—
Centraal Europa (6x):	—	—	—	—	1x	1x	1x	1x	—	2x	—	—
Noord- + West- + Centraal-Europa (32x):	—	—	—	—	1x	2x	5x	8x	4x	6x	3x	3x

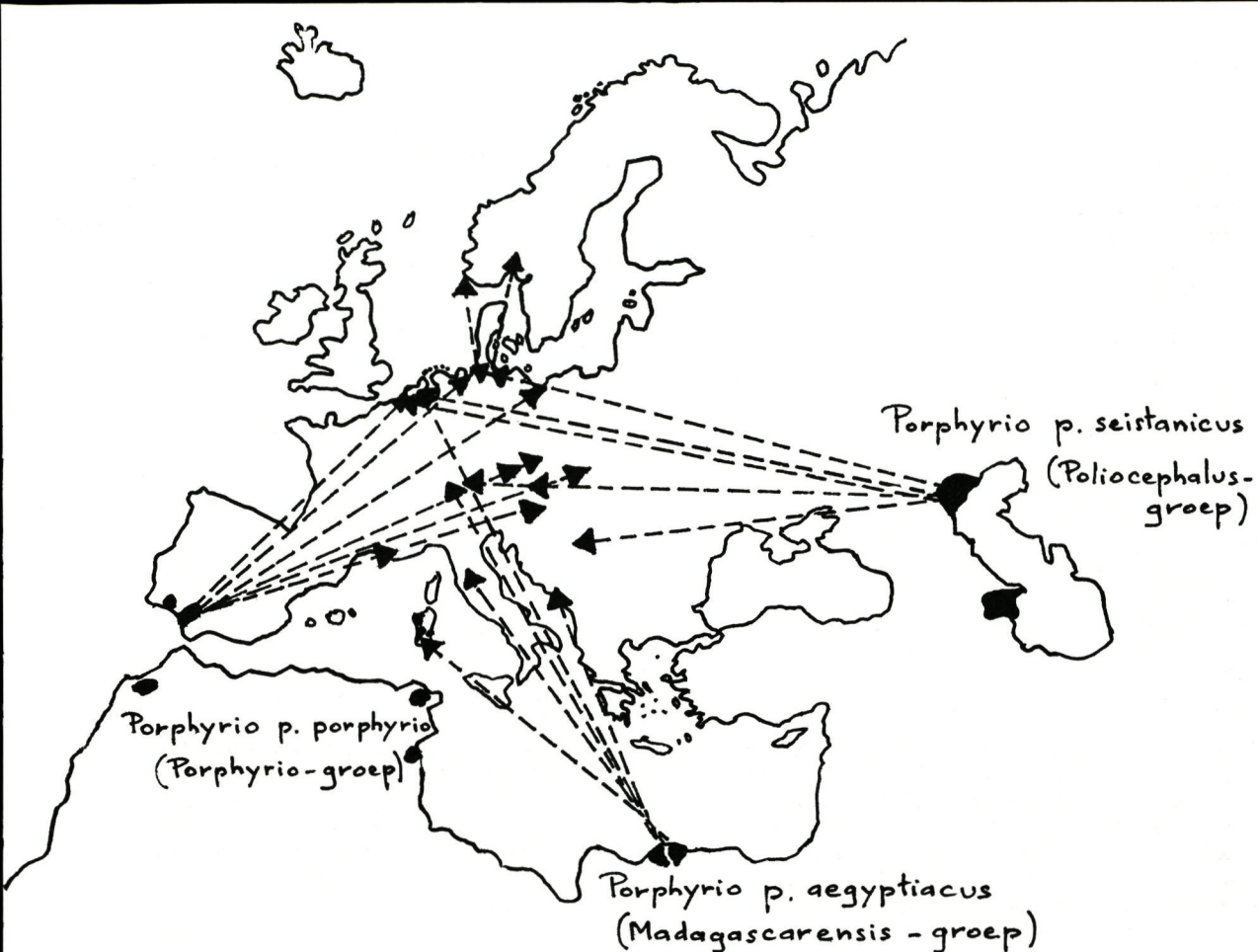
Dadelijk valt hierbij op dat er geen enkele waarneming werd verricht tijdens de echte wintermaanden (januari-februari-maart) en ook geen tijdens het voorjaar (op 1 uitzondering na, een melding in Joegoslavië, op 1 mei 1859). Doch is er nog meer: de bijna plotse stijging van de waarnemingen gedurende de 2 droogste maanden van het jaar (juli-augustus) gaat in Zuid-

Europa immers gepaard met een even plotse afname aldaar, wat een zeer logisch gevolg is van de vaak optredende droogte in de omgeving van de Europese broedgebieden van de Purperkoet: ziehier trouwens ter vergelijking een vrijwel overeenstemmend aantal waarnemingen uit Zuid-Spanje en Italië:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Zuid-Europa (29x):	2x	—	5x	2x	3x	2x	—	—	2x	7x	2x	4x

Hier zien wij vrij duidelijk de „trekmaanden” maart en oktober de toppen halen, terwijl er in juli-augustus werkelijk een dieptepunt wordt bereikt: dat dit geen louter toeval is, wordt ook tijdens normale zomers vastgesteld in een Zuid-Europees broedgebied, zoals de Spaanse marismas, waar de soort dadelijk na de broedtijd (die hier zeer vroeg kan beginnen: eileg soms beëindigd vóór 20 maart!) vochtiger gebieden opzoekt, zodra de typha-rietvelden droogvallen en dat gebeurt soms reeds vanaf juni en duurt stellig tot in september! (Vieillard, 1974). Dat deze trekbeweging daar dan 's nachts en te voet kan gebeuren is wellicht een illustratie van de kracht van deze trekdrijf, onder invloed van een jaarlijks terugkerend voedselgebrek voor deze soort. En zo behoeft het geen verder betoog dat er tijdens periodes van uitzonderlijke droogte (zoals de jongste jaren) ook ongewone trekbewegingen tot stand komen! Ook in het verleden kunnen wij dergelijke periodes met drukkere bewegingen tot buiten Zuid-Europa (vooral West- en Centraal-Europa) goed onderscheiden. Ziehier trouwens de jaren met dwaalgasten in West- en Centraal-Europa: 1788; verder een 20-jarige periode (1859, 1862, 1875, 1879 en 1884) met meerdere gegevens, gevolgd door een 20-jarige periode

(van 1885 tot 1904) zonder meldingen; daarna meer vaststellingen tijdens de 20 jaren van 1905 tot 1923 (1905, 1909, 1911, 1913, en 1923) en opnieuw geen waarnemingen meer tot in 1936 (1 enkele melding in Zuid-Duitsland) en tot in 1966 (dus nagenoeg 40 jaren zonder nieuwe gegevens) waarop een nieuwe „trek”-periode met veel dwaalgasten een aanvang neemt: nu reeds in 1967, 1969, 1970, 1971, 1972, 1975, 1977, 1980, 1981 en 1982 heel wat waarnemingen. Weliswaar zijn er nu heel wat meer waarnemers dan ooit tevoren en dat verklaart stellig het hoger aantal gegevens, doch anderzijds is er het gevestigd vooroordeel in het nadeel van deze soort waardoor heel wat waarnemingen verloren gaan, namelijk de overtuiging dat het hier toch maar uit gevangenschap ontsnapte vogels betreft. In dat opzicht is bij voorbeeld de houding van de Britse en Nederlandse homologatiecommissies zeer kenschetsend: steeds worden daar alle meege-deelde meldingen van Purperkoeten gewoon genegeerd, wat natuurlijk de meest funeste houding is, om huidige en toekomstige waarnemers te ontmoedigen! Het zou ontegensprekelijk heel wat moediger en ook rechtvaardiger zijn alle gegevens te bespreken en de argumenten pro en contra in de weegschaal te leggen. Maar dan is

het ook noodzakelijk rekening te houden met het statistisch cijferbeeld zoals wij hierboven hebben opgesteld, en daaruit kan men voorlopig enkel als besluit trekken dat de beschikbare feiten duidelijk de wilde herkomst van de meeste in West- en Centraal-Europa waargenomen Purperkoeten bevestigen. In het overzicht per maand is er in elk geval geen enkele wanklank vast te stellen, wel integendeel! In dat opzicht begroeten wij met voldoening de meer positieve instelling van de Belgische homologatiecommissie, waardoor de Puperkoet toch op de Belgische lijst kon geraken, weliswaar onder uitdrukkelijk voorbehoud! Toch zijn er ook hier uitlatingen die op een subjectieve vooringenomen instelling ten nadele van de meer dan vermoedelijke wilde herkomst van de waargenomen Purperkoeten wijzen: zo werd er in verband met de eerste melding van deze soort (te Zandvoorde) opgemerkt dat de ondersoort niet kon worden uitgemaakt (*Wielewaal* 39: 211-213), terwijl in de nauwkeurige beschrijving alles naar de ook elders in West- en Centraal-Europa reeds vastgestelde ondersoort *seistanicus* wees! Bij de waarneming te Wolvertem (21-VI-10-VII-1977) wordt zelfs gezegd dat het daar een niet-Europese ondersoort betrof (*Wielewaal* 45: 138) maar wij blijven in het ongewisse in dat verband! Laat ons echter niet uit het oog verliezen dat zowel *seistanicus* als *aegyptiacus*, (laatst genoemde een niet-Europese broedvogel), toch herhaaldelijk in Europa wer-

den aangetroffen als dwaalgasten, eerstgenoemde tot in Noorwegen (2 maal), de tweede tot in Joegoslavië, Zuid-West-Duitsland en mogelijk zelfs eens in Nederland (in 1969). Een andere ongegronde en helemaal niet aangetoonde uitlating is de bewering van de „vrij op de grasperken van de Antwerpse Zoo rondlopende Purperkoeten „(*Wielewaal* 48: 130), hetgeen ondertussen onjuist is gebleken (mondelijke bevestiging door Valère Dupont, waarvoor mijn beste dank) en evenmin konden wij enige bevestiging krijgen van het „tot voortplanting komen in privéverzamelingen”: wij bevelen ons steeds warm aan voor gebeurlijke nieuwe (ons nu onbekende) feiten!

Wat nu het algemeen aanvaarde „standvogelstatuut” van de Purperkoet betreft, krijgen wij nu ook meer en meer afwijkingen te horen in de meest-recente handboeken: zo vernemen wij bij Cramp & Simmons (1980) in de tekst over de Purperkoet (deel II, blz. 593) dat er bij meerdere Europese populaties trekbewegingen bekend zijn: zo werden er in de herfst 1971 in de oostelijke marismas, in Zuid-Spanje, niet minder dan 88 exemplaren afgeschoten, wat moeilijk mogelijk zou zijn bij echte honkvaste standvogels; bovendien werd de overwinterende populatie Purperkoeten op het Akýgel-meer in Zuid-Azerbaidjan (ten ZW van de Kaspische Zee) op 1.200 tot 3.400 geschat tussen 1964 en 1975: de meeste hiervan moeten afkomstig zijn uit de

Wolga-delta, en uit het noordelijk gedeelte van de Kaspische Zee, waar de plaatselijke broedvogels (tot de ondersoort *seistanicus* behorend) bijna allemaal naar het zuiden trekken bij het dichtvriezen van het water, terwijl er ook heel wat ter plaatse doordvriezen tijdens erg koude winters met langdurige ijsgang. (zie *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*, V, blz. 510). Onregelmatige trek-bewegingen worden zelfs in Noord- en Oost-Afrika uitgevoerd door de ondersoort *aegyptiacus* (klaarblijkelijk als gevolg van langdurige droogtes) en in Zuid-Spanje kon men vorige eeuw herhaaldelijk duidelijke aangroei vaststellen in volle winter (in januari-februari). Het lijkt ons echter weinig twijfelachtig dat ons zeer zacht West-Europees winterklimaat moeilijk een robuuste overwinteraar zoals de Purperkoet kan uitschakelen, zodat hun afwezigheid alhier, vanaf eind december, slechts kan verklaard worden door hun voorafgaandelijke terugkeer naar het zuiden toe, wat overigens bevestigd wordt door hogere waarnemingscijfers, zowel in West- en Centraal-Europa als in Zuid-Europa, tijdens de herfst (vooral in oktober). Wat de mogelijke verdeling van de 3 verschillende ondersoorten betreft, bekomen wij telkens een bundel gegevens in min of meer korte afstand, met enkel de 2 gegevens in Noorwegen als afwijking voor de ondersoort *seistanicus* uit de Wolga-delta, die overigens enkel tussen Sleswig-Holstein in NW-Duitsland en West-Hongarije wordt aangetroffen; de ondersoort *aegyptiacus* van de Nijl-delta verdeelt zich in een stralenbundel vanaf Zuid-Sardinië (en Zuid-Sicilië) tot Zuid-Joegoslavië, met mogelijke uitlopers tot in Nederland en Zuidwest-Duitsland. De ondersoort *porphyrio* tenslotte verdeelt zich vanaf België en Nederland

tot Zuid-Oostenrijk, met uitlopers tot in NW-Polen en Tsjecho-Slowakije. De voornaamste bekende meldingen hebben wij op bijgaande kaart van Europa aangebracht. Op te merken dat het hier enkel een poging tot interpretatie betreft, vermits de juiste bepaling van de ondersoort van de Purperkoet steeds een erg delicate operatie is. Toch menen wij in grote trekken steeds het opzoeken van vochtiger streken vanuit het door de zomerdroogte getroffen zuidelijk broedgebied te kunnen onderscheiden bij deze 3 verschillende populaties. Nu zou men wel kunnen opwerpen dat het aantal gegevens nog te gering blijft om statistische gevolgtrekkingen toe te laten. In zekere zin is dit juist, maar laten wij dan een vergelijking trekken met 2 andere soorten watervogels, die volgens onze bescheiden mening heel wat minder waarborgen bieden om als volwaardige dwaalgasten met wilde herkomst te kunnen worden aanvaard, en die toch als dusdanig en zonder veel kritiek op de Belgische lijst werden opgenomen. Wij denken hier aan de Flamingo *Phoenicopterus ruber* en aan de Rosse Stekelstaart *Oxyura jamaicensis* met respectievelijk 26 en 23 bekende gegevens voor ons land: van eerstgenoemde soort worden heel wat vogels in gevangenschap gehouden en zijn er tot op heden geen onvolwassen dieren in ons land opgemerkt; van de Rosse Stekelstaart is een halfwilde populatie in Groot-Brittannië gevestigd, vanwaar de bezoekers in België ontegensprekelijk afkomstig zijn (en zeker niet vanuit Noord-Amerika, waar de Rosse Stekelstaart endemisch is). De maandindeling van alle Belgische waarnemingen van beide soorten geeft volgend beeld:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Flamingo (26x):	—	—	2x	1x	2x	1x	2x	4x	3x	4x	3x	2x
Rosse Stekelstaart (23x):	3x	2x	2x	1x	1x	1x	1x	1x	1x	2x	5x	3x

Bij beide soorten is er weinig verandering te bespeuren van maand tot maand, en slechts een korte onderbreking (zonder meldingen) voor januari en februari bij de Flamingo; enkel in november is er een erg onopvallende stijging bij de Rosse Stekelstaart, die echter voor de overige maanden van het jaar steeds een zelfde beeld geeft. Bij geen van beide soorten kunnen wij een door bekende trekbewegingen verklaarbare stijging of daling van de aantallen onderscheiden, in tegenstelling tot de situatie bij de Purperkoet, waar de toename tijdens de zomermaanden juli-augustus en opnieuw in oktober sterk contrasteert met de volledige afwezigheid van deze soort vanaf januari tot april; met in Zuid-Europa bijna een omgekeerde toestand in juli-augustus en in maart-april!

Het zou de moeite lonen ook voor andere soorten dergelijk onderzoek te ondernemen, want wellicht zijn er nog verrassende resultaten te verwachten, die ons nieuwe en juistere inzichten kunnen verschaffen. Ook is het wenselijk de in België te verwachten invasie-gasten beter te leren kennen, die nu reeds in een onzer buurlanden werden vastgesteld. Op de Britse eilanden bv. is de reeks uit Noord-Amerika afgedwaalde gasten werkelijk indrukwekkend geworden, en wordt het voor ons hoge tijd de kenmerken en gedragingen van dergelijke soorten beter te bestuderen, in afwachting van hun eerste verschijning in onze gebieden. Samen met Graaf L. Lippens is ondergetekende volop bezig met de voorbereiding van dergelijke studie, waaraan wij alle vogelsoorten, die minder dan 50

maal in ons land werden vastgesteld, willen onderwerpen, evenals de soorten die elders in West-Europa, maar nog niet bij ons, werden gemeld.

Graag willen wij hier een oproep doen om, wat betreft de watervogels, de roofvogels en de ralachtigen (+ trappen en Kraanvogels) ons alle nodige ontbrekende informatie te bezorgen, in verband met nog niet-gepubliceerde of onvoldoende geachte verslagen. Wij voorzien immers de uitgave van ons werk over deze soorten binnen vrij korte tijd, zo mogelijk reeds in 1984. Bij voorbaat onze beste dank voor elke medewerking...

Mijn dank aan G. Croenen en Mej. A. van Hees voor de Engelse vertaling van de samenvatting.

Bibliografie

Anonymus, 1969. Editorial: „Aviculture and the introduction of non-native species". *Avic. Mag.* 75: 70-71.

Résumé

La Poule sultane *Porphyrio porphyrio* méconnue à tort comme migrateur accidentel en Europe.

Depuis 1910 cette espèce a été supprimée dans la plupart des listes européennes, étant donné qu'en 1909 deux échappés de captivité (de la sous-espèce *madagascariensis*) ont pu être repris en Allemagne, et qu'ensuite on a eu tendance de considérer tous les oiseaux observés en dehors de leurs lieux de nidification comme étant d'origine non-naturelle; néanmoins, une classification par mois des 32 observations de Poules sultanes en Europe Centrale, en Europe du Nord et surtout en Europe Occidentale prouve incontestablement une périodicité trop régulière de cette espèce pour que l'on puisse admettre une origine artificielle d'oiseaux évadés de captivité: une poussée plus forte en juillet-août (lorsque l'espèce quitte complètement les lieux de nidification asséchés d'Europe méridionale!) et une absence totale pendant les mois d'hiver et de printemps (janvier-avril) qui ne peut s'expliquer que par un mouvement de retour antérieur vers le midi (surtout pendant le mois d'octobre). Voici les chiffres:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
I) Allem. Occid. (5x):	—	—	—	—	—	—	—	1x	1x	1x	1x	1x
II) France (2x):	—	—	—	—	—	—	1x	1x	—	—	—	—
III) Hollande (6x):	—	—	—	—	—	—	—	2x	1x	1x	1x	1x
IV) Belgique (11x):	—	—	—	—	—	1x	3x	3x	1x	1x	1x	1x
V) Norvège (2x):	—	—	—	—	—	—	—	—	1x	1x	—	—
VI) Pologne (1x):	—	—	—	—	—	1x	—	—	—	—	—	—
VII) Tchéco-Slovaquie (1x):	—	—	—	—	—	—	1x	—	—	—	—	—
VIII) Autriche (1x):	—	—	—	—	—	—	—	1x	—	—	—	—
IX) Hongrie (2x):	—	—	—	—	—	—	—	—	2x	—	—	—
X) Yougoslavie (1x):	—	—	—	—	1x	—	—	—	—	—	—	—
Total (32x):	—	—	—	—	1x	2x	5x	8x	4x	6x	3x	3x
Italie + Espagne (29x):	2x	—	5x	2x	3x	2x	—	—	2x	7x	2x	4x

Bezzel E., 1957. Beiträge zur Kenntnis der Vogelwelt Sardinien. *Anz. orn. Ges. Bayern*, Band IV, 8, 627.

Corveleijn W., 1971. De Purperkoet *Porphyrio porphyrio* voor het eerst in België. *Wielewaal* 37: 33-35.

Cramp S., K.E.L. Simmons, 1980. *The Birds of the Western Palearctic*. Volume II. Oxford, Oxford University Press.

England M.D., 1974. A further review of the problem of escapes. *British Birds* 67: 177-197.

Glutz von Blotzheim U.N., K.M. Bauer, E. Bezzel, 1973. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band V. Frankfurt am Main, Akademische Verlagsgesellschaft.

Goodwin D., 1956. The problem of birds escaping from captivity. *British Birds* 49: 339-349.

Huyskens G., 1982. Bij de waarneming van een Purperkoet (*Porphyrio porphyrio*). *Wielewaal* 48: 125-134.

Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.

Mocci Demartis A., 1972. Le statut de la Poule sultane (*Porphyrio porphyrio*) en Sardaigne. *Aves* 9: 187-197.

Vaurie C., 1965. *The Birds of the Palearctic Fauna. Non-Passeriformes*. London, Witherby.

Vieillard J., 1974. The Purple Gallinule in the marismas of the Guadalquivir. *British Birds* 67: 230-236.

Il y a en plus une périodicité dans les données en Europe Centrale et Occidentale qui ne trompe pas, où les mentions s'échelonnent pendant des périodes d'une vingtaine d'années: de 1859 à 1884, de 1905 à 1923 et de 1967 à ce jour, et notamment en 1969, 1970, 1971, 1972, 1975, 1977, 1980, 1981 et 1982: il y a actuellement un plus grand nombre d'observateurs qu'antérieurement, ce qui explique en effet les mentions plus fréquentes pendant la dernière période sous revue. Il faut néanmoins tenir compte aussi de l'attitude totalement négative des Commissions d'Homologation nationales qui ignorent parfois tout à fait ces observations, sous prétexte qu'il s'agit uniquement d'oiseaux évadés de captivité, ce qui décourage beaucoup de gens à communiquer encore leurs données. Et pourtant, il résulte de plus en plus des dernières études des populations européennes (et notamment en Espagne et surtout en Union Soviétique) que l'espèce est loin d'être complètement sédentaire, et compte même localement jusqu'à 3.400 hivernants sur un seul lac au sud-ouest de la Mer Caspienne. Il semble même que trois sous-espèces différentes peuvent s'égarer de temps en temps jusqu'en Europe Centrale et Occidentale: *porphyrio* de l'embouchure du Guadalquivir (en

Espagne) jusqu'au Benelux, en Pologne, en Tchéco-Slovaquie et en Autriche, *aegyptiacus* de l'embouchure du Nil (en Egypte) jusqu'en Sardaigne, en Allemagne Occidentale (et une fois peut-être en Hollande) et en Yougoslavie, *seistanicus* de l'embouchure de la Wolga (en Union Soviétique) jusqu'en Allemagne Occidentale (et deux fois en Norvège), au Benelux, et en Hongrie; ceci sous réserve de détermination correcte dans chaque cas, ce qui n'est pas si évident! Une

comparaison des données de la Poule sultane en Europe Occidentale et Centrale avec celles de deux espèces moins contestées et pourtant plus discutables (comme oiseaux dont l'origine sauvage en Europe n'est pas dûment établie) nous donne des éléments d'appréciation très favorables pour *Porphyrio porphyrio*: il s'agit du Flamant rose *Phoenicopterus ruber* et de l'Erismature rousse *Oxyura jamaicensis*, dont voici les chiffres mensuels correspondants pour la Belgique:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Flamant rose (26x):	—	—	2x	1x	2x	1x	2x	4x	3x	4x	3x	2x
Erismature rousse (23x):	3x	2x	2x	1x	1x	1x	1x	1x	1x	2x	5x	3x

Ici très peu de changements au cours de l'année, et pas d'indication nette de périodes de migration explicables, comme ce fut le cas chez la Poule sultane en Europe

Occidentale et Centrale. Une étude comparative semblable s'impose pour d'autres espèces observées en Europe.

Summary

The Purple Gallinule *Porphyrio porphyrio*, a genuine vagrant in Europe.

Since 1910 this species has been removed from most of the European lists, because in 1909 two birds (of the subspecies *madagascariensis*) that had escaped from captivity, were trapped in Germany, and because afterwards there was a tendency to consider all the birds, observed outside their breeding areas, as being of non-natural origin. A monthly classification however of 32 records of the Purple Gallinule in Central, Northern and especially Western Europe undeniably proves a very regular periodicity of this species, so that it is no longer justified to admit that all those birds escaped from captivity. There is a strong increase in July-August (when the species entirely leaves the breeding areas that are being drained in Southern Europe) and a total absence during winter and spring (January-April) which can only be explained by a preceding return to the south (especially in October). The figures are as follows:

There is a clear periodicity in the data of Central and Western Europe, in which the records are arranged at intervals of about twenty years: from 1859 tot 1884, from 1905 tot 1923 and from 1967 to the present day and especially in 1969, 1970, 1971, 1972, 1975, 1977, 1980, 1981 and 1982.

To-day there is a larger amount of birdwatchers than there used to be, which explains why records became more frequent. Of course, one must also take into account the entirely negative attitude of the National Rarities Committees, which sometimes simply ignore these records, saying that it concerns only escapes. This discourages people from communicating their observations. Nevertheless, from an increasing number of the latest studies of European populations (especially in Spain and the USSR) it follows that the species is far from being completely resident, and even consists locally of up to 3.400 winter-visitors on a single lake south-east from the Caspian Sea. It even seems that three different subspecies may lose their way as far as Central and Western Europe: *porphyrio* from the estuary of the Guadalquivir (Spain) up to the Benelux,

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
I) Western Germany, (5x):	—	—	—	—	—	—	—	1x	1x	1x	1x	1x
II) France (2x):	—	—	—	—	—	—	1x	1x	—	—	—	—
III) Holland (6x):	—	—	—	—	—	—	—	2x	1x	1x	1x	1x
IV) Belgium (11x):	—	—	—	—	—	1x	3x	3x	1x	1x	1x	1x
V) Norway (2x):	—	—	—	—	—	—	—	—	1x	1x	—	—
VI) Poland (1x):	—	—	—	—	—	1x	—	—	—	—	—	—
VII) Czechoslovakia (1x):	—	—	—	—	—	—	1x	—	—	—	—	—
VIII) Austria (1x):	—	—	—	—	—	—	—	1x	—	—	—	—
IX) Hungary (2x):	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2x	—	—
X) Yugoslavia (1x):	—	—	—	—	1x	—	—	—	—	—	—	—
Total (32x):	—	—	—	—	1x	2x	5x	8x	4x	6x	3x	3x
Italy + Spain (29x):	2x	—	5x	2x	3x	2x	—	—	2x	7x	2x	4x

Poland, Czechoslovakia and Austria, *aegyptiacus* from the Nile delta (Egypt) to Sardinia, Western Germany (and even once in Holland) and Yugoslavia, *seistanicus* from the Volga mouth (Russia) to Western Germany (and twice in Norway), the Benelux and Hungary; all this, however, provided that the determinations were correct in each case, which is not so evident after all. A comparison of the data of the Purple Gallinule in

Western and Central Europe with those of two species that are less disputed but nevertheless more disputable (such as birds of which the genuine origin in Europe is much more doubtful) gives favourable elements of appreciation to *Porphyrio porphyrio*: it concerns the Greater Flamingo *Phoenicopterus ruber* and the Ruddy Duck *Oxyura jamaicensis*, of which the corresponding monthly figures for Belgium are as follows:

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Greater Flamingo (26x):	—	—	2x	1x	2x	1x	2x	4x	3x	4x	3x	2x
Ruddy Duck (23x):	3x	2x	2x	1x	1x	1x	1x	1x	1x	2x	5x	3x

In this case there are very few changes in the course of the year and there is no clear indication of explicable periods of migration as it was the case with the Purple Gallinule in Western and Central Europe. A similar

comparative study for other species that are recorded in Europe seems to be called for.

Dr. H. Wille, 51.330 Epense (Poste Givry-en-Argonne),
Dépt. Marne, France.

ontvangen op 30 oktober 1983

Interacties bij Sperwers *Accipiter nisus* tijdens de winter

Peter Sys

Interactions between Sparrowhawks *Accipiter nisus* during winter.

Inleiding

Buiten het broedseizoen leidt de Sperwer *Accipiter nisus* hoofdzakelijk een solitair bestaan (Cramp & Simmons, 1980). Newton & Blewitt (1973) en Van den Munckhof (1980) vermelden het samen voorkomen van Sperwers op slaapplaatsen van Spreeuwen *Sturnus vulgaris*. Kurth (in Ortlieb, 1981) beschrijft het jagen in januari van een vrouwtje en twee mannetjes op Kramsvogels *Turdus pilaris*; daarbij bleven de Sperwers in elkaars nabijheid.

De solitaire leefwijze in herfst en winter bemoeilijkt de inzage in bepaalde gedragspatronen van deze roofvogel. Hoe reageert de Sperwer

's winters op de aanwezigheid van soortgenoten in zijn omgeving? Dit was één van de vragen waarop we tijdens twee winterperiodes een antwoord poogden te vinden.

Waarnemingsgebied en methode

De waarnemingen hebben we verricht in de „Zwinbosjes” te Knokke-Heist (Oostkust); een duingebied van ongeveer 200 ha groot. Voor een beschrijving van het gebied wordt verwezen naar Ostyn (1983). In deze duinen komt de Sperwer niet voor als broedvogel.

Onze roofvogelwaarnemingen in de duinen en polders van Knokke situeren zich in de perioden 30 september 1981 - 5 april 1982 en 11 september 1982 - 25 april 1983. In de duinen bestond onze werkwijze erin vanaf één van de drie posten, wekelijks gedurende één tot drie uur, alle roofvogelactiviteit gade te slaan. Alle observaties grepen plaats in de voormiddag of de vroege avond. De opgemerkte roofvogelverplaatsingen en -interacties werden zo lang mogelijk gevolgd en bij benadering op een kaart van het gebied aangeduid. Indien mogelijk bepaalden we van zoveel mogelijk exemplaren het geslacht. Op elke waarnemingsdag namen we beknopt aantekening van de weersomstandigheden. Bij de waarnemingen maakten we gebruik van een verrekijker 10 x 50 en onregelmatig, als hulpmiddel bij verderop vliegende roofvogels, van een telescoop 15x of 25x.

Beschrijving van de waargenomen interacties

Een roofvogelinteractie hebben we als volgt opgevat: elk voor de waarnemer zichtbaar, niet noodzakelijk fysiek contact tussen minstens twee roofvogels waarbij deze op elkaar reageren door middel van bewegingen of signalen. Hier behandelen we enkel de interacties waarin Sperwers betrokken waren.

Elke interactie bevatte één tot enkele terugkerende gedragscomponenten die we van een beschrijvende term voorzagen. Worden aldus onderscheiden: (1) „duikvlucht” (2) „achtervolging” (3) „ontwijkend manoeuvre” en (4) „geen onderlinge reactie”.

Bij een *duikvlucht* duikt een roofvogel met aangelegde vleugels en uitgestrekte klauwen naar een meestal vliegende, soms zittende opponent. Meestal wordt deze duikvlucht verschillende keren in openvolging herhaald. Wanneer de rivaliserende vogels zich in de lucht bevinden en de hoogst vliegende een duikaanval uitvoert weert de tegenpartij zich af door snel om

zijn as te draaien en op zijn beurt de klauwen te vertonen (fig. 1). Daarbij kunnen de Sperwers van hoogtepositie veranderen. Fysiek contact hebben we, voor zover dit zichtbaar was, nooit opgemerkt.

Bij een *achtervolging* zitten de vliegende opponenten elkaar met snelle vleugelslag in rechte lijn na (fig. 2). De meeste achtervolgingen worden afgewisseld met duikvluchten. Kortstondig waargenomen achtervolgingen maakten vermoedelijk deel uit van grotere interacties.

Een *ontwijkend manoeuvre* kan omschreven worden als een vluchtig contact waarbij de antagonist elkaar op korte afstand ontwijken door een plotse wending in de vliegrichting. In het uiterste geval raken de roofvogels elkaar bijna en dit gaat dan gepaard met het wederzijds even vertonen van de klauwen. Daarop vervolgen de dieren normaal hun vlucht.

Geen onderlinge reactie is een contact waarbij de Sperwers alleen op elkaar reageren door gewoon samen te vliegen. Dit gaat wellicht gepaard met het uitwisselen van moeilijk waarneembare signalen; daarbij denken we in de eerste plaats aan vocaal gedrag. Dit interactie-type lijkt ons kenmerkend voor de meer in groepsverband levende roofvogels en typeren we daarom eerder als een sociale interactie met een niet-agressieve ondertoon. In de beide perioden hebben we dit veel waargenomen bij samen zwevende Buiszuiders *Buteo buteo*; tevens bij Blauwe Kiekendieven *Circus cyaneus* en Smellekens *Falco columbarius* die samen boven hun gemeenschappelijke slaappleats rondvlogen (Sys, 1982).

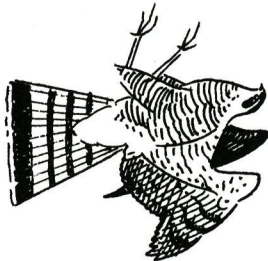
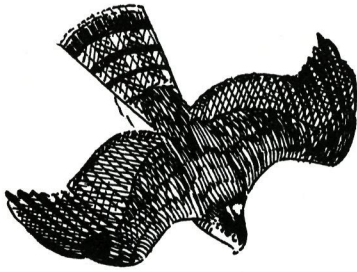
Tabel 1 stelt de waargenomen interacties tussen de Sperwers voor. Doorgaans waren twee exemplaren in een contact betrokken; slechts twee keer drie exemplaren. Zowel mannetjes als vrouwtjes werden daarbij waargenomen en agressie tussen de beide sexen werden herhaaldelijk opgemerkt.

Een combinatie van duikvluchten en achtervolgingen kwam bij de interacties veel voor. Vocale activiteit, vastgesteld op 26 december 1982 en 28 maart 1983, moet daarbij ongetwijfeld meer opgetreden hebben dan uit de gegevens blijkt. Niet alle roofvogels kunnen immers gehoord worden. De meeste conflicten gebeurden vlak boven of langs bosjes; plaatsen waar de meeste Sperwers zich ophielden. Hoewel de afloop ervan niet altijd duidelijk waargenomen kon worden waren de meeste interacties kortstondig, doorgaans niet meer dan één à twee minuten. Dat enkele ervan langer kunnen duren of na een onderbreking terug aangewakkerd worden indiceren de observaties op 23 oktober 1982 (twee mannetjes) en 20 november 1982 (twee vrouwtjes). In beide gevallen ging het waarschijnlijk om dezelfde vogels, aangezien ze op dezelfde plaats waargenomen werden.

In de interacties waren geregeld kraaien betrok-

Datum	Opponenten	Interactie-type en opmerkingen
27 nov 1981	2 ♀ ♀	(A); (?)
29 nov 1981	1 ♀, 1 ♂	(V); (?)
13 dec 1981	2 ♀ ♀	(A); (?)
20 dec 1981	2 ex.	(A); (?)
25 dec 1981	2 ♀ ♀	(A); (1) (2)
25 dec 1981	3 ♀ ♀	(A); (1) (2)
06 maa 1982	1 ♀, 1 ♂	(A); (4); vliegen samen in naaldbos
20 maa 1982	2 ♂ ♂	(A); (4); vliegen samen in naaldbos
23 okt 1982	2 ♂ ♂	(A); hardnekkig (2) boven naaldbos; 2x om 16.50 u. en 17.05 u.
24 okt 1982	1 ♀, 1 ex.	(V); (?) ; samen met Ek
30 okt 1982	1 ♀, 1 ♂	(V); (1) (2); samen met BoK
01 nov 1982	2 ♀ ♀	(V); (?)
01 nov 1982	2 ♀ ♀	(V); (?)
07 nov 1982	1 ♀, 1 ♂	(V); (1) (2) samen met 1 ZwK, Sp duiken steeds op ZwK
11 nov 1982	2 ♂ ♂	(V); (4); uit loofbosje naar Z - trekkers?
11 nov 1982	1 ♀, 1 ex.	(V); (3); ♀ ontwijkt op weidepaal zittend ex.
11 nov 1982	1 ♀, 1 ♂	(V); (1) (2)
11 nov 1982	1 ♀, 1 ♂	(V); (4); laag boven bosje cirkelend, samen met BIK
11 nov 1982	1 ♀, 1 ♂	(V); (1) (2); samen met Ek; Sp en Ek duiken op elkaar in
14 nov 1982	1 ♀, 1 ex.	(V); (1) (2); samen met 3 Ek; duiken in en uit bosje; zittend op weidepalen
20 nov 1982	2 ♀ ♀	(V); (1) (2) samen met K, 1 BoK, 2 ZwK, 3 Ek; 2x om 9.20 u. en 9.33 u.
28 nov 1982	2 ♀ ♀, 1 ex.	(V); (1) (2); samen met Ek
26 dec 1982	1 ♀, 1 ex.	(A); (4); vliegen een ogenblikje samen boven weiland
26 dec 1982	1 ♀, 1 ♂	(A); (2); duiken in naaldbos; roepend
28 maa 1982	2 ♀ ♀	(A); (2) roepend (éénmalig, zacht „jip-jip“)

Tabel 1: waargenomen interacties tussen Sperwers *Accipiter nisus* in de „Zwinbosjes“ te Knokke-Heist tijdens de winters 1981-1982 en 1982-1983. (A): avondwaarnemingen; (V): voormiddagwaarnemingen; (1) duikvlucht; (2) achtervolging; (3) ontwijkend manoeuvre; (4) geen onderlinge reactie; (?) interactie-type onbekend. Sp: Sperwer; BIK: Blauwe Kiekendief; BoK: Bonte Kraai; ZwK: Zwarte Kraai; Ek: Ekster.

ken, steeds Zwarte Kraaien *Corvus corone corone*, Bonte Kraaien *Corvus corone cornix* of Eksters *Pica pica*. Met hun krassende roep („krrr...krrr”), een kenmerkende uiting van agressie jegens soortgenoten en roofvogels, maakten de kraaien ons regelmatig attent op de aanwezigheid van roofvogels. De roepende kraaien beperkten hun interactie tot het „vergezellen” van de roofvogel. Wanneer de kraaien niet weken reageerden Sperwers fel met vinnige, snelle duikvluchten en achtervolgingen. We kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat de voortdurende aanwezigheid van de kraaien het jachtsucces van de roofvogels negatief beïnvloedt; op bepaalde waarnemingsdagen waren Sperwers zonder kraaien achter zich aan een zeldzaamheid.

Bespreking

Zoals Cade (1955) semi-experimenteel ook bij Amerikaanse Torenvalken *Falco sparverius* kon aantonen beschouwen we de meeste interacties als een uiting van agressie. De waarneming op 11 november 1982, toen twee Sperwers en een Blauwe Kiekendief samen cirkelend waargenomen werden, laat vermoeden dat enig sociaal gedrag niet helemaal uitgesloten is.

Roofvogels kunnen om diverse redenen agressie vertonen. Meestal gaat het om concurrentie ten aanzien van een gevangen prooi, maar interacties kunnen ook ontstaan om een uitverkoren zitplaats, een slaapplaats, een jachtgebied - territorium, de nestplaats, de verdediging van legsel en jongen en de zelfverdediging tegen andere predatoren (Cade & Digby, 1982).

Conflicten om een gevangen prooi tussen Sperwers hebben we nooit opgemerkt. Verschoore (1980) stelde dit wel interspecifiek vast; hij zag hoe een Torenvalk *Falco tinnunculus* de prooi van een Sperwer afhandig maakte. Becuwe (1980) kon tijdens de winter 1978-1979 herhaaldelijk waarnemen hoe Torenvalken de prooien van Velduilen *Asio flammeus* afjaagden. Dit parasitair gedrag werd beschouwd als een aanpassing aan het strenge winterweer dat de gebruikelijke jachtwijze van de valken verhinderde.

Territoriaal gedrag van een standvogelpopulatie Sperwers beschrijft Jones (1974). Dit gedrag, vertoond door middel van *slow-fighting* en *dive-displaying*, werd ondermeer vanaf oktober waargenomen met de aankomst van overwinteraars en in toenemende mate in maart-april wanneer er doortrekkende Sperwers boven het studiegebied kwamen. Ook bij andere roofvogelsoorten werd territorialiteit in de winter beschreven (Cade, 1955; Mills, 1975; Boedeltje & Zijlstra, 1981; Pettifor, 1983).

In de „Zwinbosjes” ontwikkelden de Sperwers blijkbaar geen territoriaal gedrag. Kenmerkend voor een territorium is het „exclusief” gebruik van dit gebied: elk individu eigent zich een vaste zone toe en duldt daarin geen soortgenoten. Op basis van onze gegevens lijkt het ons onwaarschijnlijk dat de Sperwers er een vast, verdedigd gebied op nahielden. Bij een beschouwing van de in kaart gebrachte Sperwerverplaatsingen blijkt namelijk dat de vogels zich wanordelijk, zonder een vast vluchtpatroon, over het gebied bewogen. Laagvliegende vogels verplaatsten zich over geringe afstanden en stopten regelmatig voor een kort ogenblik in één of ander bosje. Niet trekkende hoogvliegers, meestal zwevende exemplaren, bestreken juist het totale gebied of verdwenen zelfs tot ver in de polders. Herhaaldelijk zagen we hoe bepaalde Sperwers die zich eerst ter plaatse ophielden bij een bosje later zweefgedrag ontwikkelden en daarbij een veel groter gebied gingen bestrijken. Zoals blijkt uit de waarnemingen van een vrouwtje op 24 oktober 1982 en een mannetje op 11 en 28 november 1982 werd de zweefvlucht vaak beëindigd in een kilometers verder gelegen gebied. De vraag stelt zich of een dergelijk „territorium” te verdedigen is. Dit erg mobiele gedrag, dat we zoals Kenward (1977a, in Newton, 1979) eerder als verkenning van nieuwe jachtzones beschouwen, zagen we veel op zonnige winterdagen. Dit was niet het geval met de Buizers van de streek die zich in hun jachtterreinen veeleer stationair ophielden.

Fig. 3 is een representatief voorbeeld van het dispersiepatroon dat we bij de Sperwers op één dag waarnamen. We merken op dat we veel exemplaren niet verder hebben kunnen volgen omdat ze uiteindelijk te ver verwijderd waren of omdat de begroeiingen dit belemmerden.

In het broedseizoen houdt elk Sperwerpaar er een vast, verdedigd nestteritorium op na met daaromheen een niet verdedigd jachtgebied of *home range* (Newton *et al.*, 1977). In Zuid-Schotland maakten tijdens de winter meerdere vogels, weliswaar op verschillende tijdstippen van de dag, van één gebied gebruik (Newton & Marquiss, *in* Cramp & Simmons, 1980). De *home ranges* overlaptten elkaar sterk (fig. 7 *in* Newton, 1979). Declercq (1983) stelt dat de Sperwer weinig plaatsgebonden de winter doorbrengt. Kenward (1977a, *in* Newton, 1979) volgde de Havik *Accipiter gentilis*, een nauwe verwant van de Sperwer, tijdens de herfst in Zweden. Ook hier werd een grote overlapping in de *home ranges* vastgesteld en sommige vogels exploreerden van tijd tot tijd nieuwe gebieden wanneer daar meer prooi bleek te zitten.

In het waarnemingsgebied wordt bij de Sperwer geen vaste winterpopulatie opgebouwd. De Sperwers waren in de periode oktober-april voortdurend in „beweging”. Deze dynamiek viel af te leiden uit de schommelende aantallen, de wisselende verhouding mannetjes/vrouwtjes en het onregelmatig gebruik van bepaalde slaapplaatsen (Sys, *pers. obs.*). De tijdelijke aanwezigheid van de Sperwers laat hen niet toe territoriaal gedrag te ontwikkelen. In verhouding tot de dikwijls beperkte verblijfsduur vergt het tot stand brengen en behouden van een territorium teveel tijd en energie. Het gevolg is dat de dieren zich op een willekeurige manier over het gebied verspreiden. Bovendien houdt het niet-territoriale verspreidingspatroon verband met het fluctuerende prooiaanbod, vooral in de periode december - februari. De Sperwers vingen dan voornamelijk lijsters *Turdinae* en vinken *Fringillidae*; prooi-

groepen die opvielen door hun erratisch gedrag. December 1981 bracht een influx in de duinen van vele honderden Kramsvogels, Sijzen *Carduelis spinus* en Vinken *Fringilla coelebs*. Ook de Sperwers namen dan in aantal toe; alleen in de duinen verbleef toen een 20-tal exemplaren (Guido Burggraave, *mond. med.*). Vanaf midden januari evenwel waren nog nauwelijks lijster- en vinkentroepjes aan te treffen en tot maart, met het begin van de voorjaarsstrek, ging het Sperweraantal omlaag tot hoogstens 1 mannetje en 3 vrouwtjes op 16 januari.

Op het erratisch voorkomen van zijn prooi reageert de Sperwer door zich tussen voedselrijke plaatsen te bewegen. Er kan dus gesteld worden dat, volgens onze gegevens, een winterterritorium voor deze roofvogel niet al te ideaal is, althans voor een niet-standvogelpopulatie zoals in ons geval. Agressie zien we dan ook niet als een uiting van territoriaal gedrag.

Waar kan deze agressie dan wel aan toegeschreven worden? Intra- en interspecifieke intolerantie beschouwen we daarbij als een belangrijke factor. Sperwers „aanzien” soortgenoten, andere *Falconiformes* en kraaien als concurrenten.

Bij de Sperwer wordt het jachtsucces in grote mate bepaald door de mogelijkheid zich vrijuit en solitair te kunnen verplaatsen. Wanneer dit verhinderd wordt door een te hoge dichtheid aan roofvogels en kraaien, en de dieren dus meer kans hebben elkaar tegen het lijf te lopen, verslechteren de jachtomstandigheden. Dit heeft agressie tot gevolg. Een relatief hoge dichtheid aan Sperwers in de „Zwinbosjes” hebben we meerdere keren kunnen constateren. Dit wordt ondermeer veroorzaakt door de dikwijls uitgesproken stuwtrek van roofvogels en hun prooi langs de kust. Een tweede factor die een hoge densiteit in de hand werkt is de voor Sperwers geschikte biotoop, waarbij gewezen wordt op de aanwezigheid van voldoende bosjes. Deze begroeiingen, rijker aan kleinere zangvogels dan het open veld, oefenen een grote invloed uit op

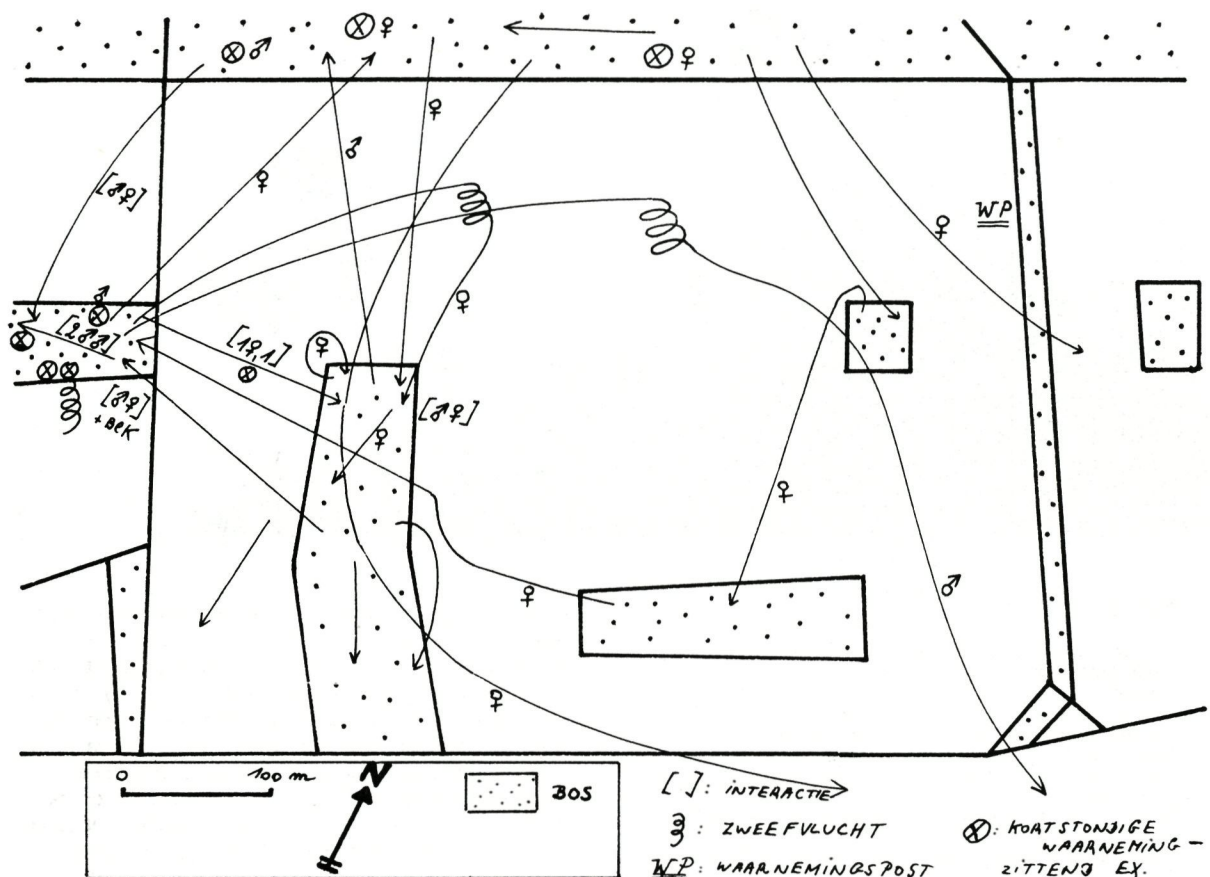

Fig. 3: verplaatsing van Sperwers *Accipiter nisus* in de „Zwinbosjes” te Knokke-Heist op 11 november 1982. Waarnemingen tussen 9.45 u. en 12.00 u. op het „Oud Vliegveld”. Kort opeenvolgende waarnemingen op éénzelfde plek (binnen een tijdsinterval van ongeveer 5 min) zijn niet weergegeven.

het verplaatsingspatroon van de Sperwers (fig. 3). Het beboste duinlandschap gaat in het zuiden onmiddellijk over in de open polders die als jachtzone door deze roofvogel minder opgezocht worden.

Dankwoord

In het bijzonder danken we Dr. John van Gompel die zo bereidwillig was het manuscript door te nemen. Tevens danken we Dr. Eckhart Kuyken (Rijksuniversiteit Gent) en het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen voor hun hulp bij het verzamelen van literatuurgegevens. Eveneens dank aan Dr. Fr. Grootaers en Mej. lic. A. van Hees die *résumé*, *summary* en *Zusammenfassung* verzorgden.

Samenvatting

Tijdens de winters 1981-1982 en 1982-1983 werden in een duingebied te Knokke-Heist waarnemingen verricht aan het antagonistisch of „agressief” gedrag van Sperwers *Accipiter nisus*. De waargenomen Sperwerinteracties werden als volgt ingedeeld: (1) „duikvlucht” (2) „achtervol-

ging” (3) „ontwijkend manoeuvre” (4) „geen onderlinge reactie”. Deze interactie-types worden beschreven en uitvoeriger voorgesteld in Tabel 1. Een combinatie van duikvluchten en achtervolgingen was de meest waargenomen interactie-component. Klaarblijkelijk trad fysiek contact daarbij nooit op. Gewoonlijk waren 2 (zelden 3) Sperwers in een interactie betrokken. Agressie tussen mannetjes en vrouwtjes werd herhaaldelijk opgemerkt. De contacten duurden doorgaans nooit langer dan één à twee minuten en alle kwamen voor in de nabijheid van bosjes. Kraaiachtigen *Corvidae* waren frequent in interacties tussen Sperwers gemengd. De betekenis van deze contacten wordt besproken. Parasitair (competitie om voedsel) en territoriaal gedrag (competitie om een gebied) werden door de Sperwers niet vertoond. De niet-territoriale verspreiding houdt verband met de tijdelijke aanwezigheid van de vogels en met het erratisch voorkomen van hun prooi in de periode december - februari. De agressie wordt toegeschreven aan intra- en interspecifieke intolerantie. Dit reduceert een dikwijls hoge roofvogeldensiteit.

Bibliografie

- Becuwe M., 1980. Torenvalk *Falco tinnunculus*. *Wielewaal* 46: 21
- Boedeltje G., M. Zijlstra, 1981. Territorialiteit, biotoop- en voedselkeuze bij de Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* in de winter. *Limosa* 54: 73-80.
- Cade T.J., 1955. Experiments on winter territoriality of the American Kestrel, *Falco sparverius*. *Wilson Bulletin* 67: 5-17.
- Cade T.J., R.D. Digby, 1982. *The Falcons of the World*. London, Collins.
- Cramp S., K.E.L. Simmons (Eds), 1980. *The Birds of the Western Palearctic*. Vol II, *Hawks to Bustards*. Oxford, Oxford University Press.
- Declercq L., 1983. Voorkomen van de Sperwer *Accipiter nisus* in de Brugse regio, juli 1981 - juni 1982. *Veldorn. Jaarb. NW-Vlaanderen* 1981- 1982: (123-130)
- Jones W.E., 1974. Territorial display by Sparrowhawks. *British Birds* 67: 239-242
- Mills G.S., 1975. A winter population study of the American Kestrel in central Ohio. *Wilson Bulletin* 87: 241-247
- Newton I., 1979. *Population Ecology of Raptors*. Berkhamsted, T. & A.D. Poyser
- Newton I., R.J.C. Blewitt, 1973. Studies of Sparrowhawks. *British Birds* 66: 271-278.
- Newton I., M. Marquiss, D.N. Weir, D. Moss, 1977. Spacing of Sparrowhawk nesting territories. *Journal of Animal Ecology* 46: 425-441
- Ortlieb R., 1981. *Die Sperber*. Wittenberg Lutherstadt, A. Ziemsen Verlag
- Ostyn G., 1983. De Zwinbosjes te Knokke-Heist. *Monumenten en Landschappen* II nr. 3: 24-28
- Pettifor R.A., 1983. Territorial behaviour of Kestrels in arable fenland. *British Birds* 76: 206-214
- Sys P., 1982. Waarnemingen op een gemeenschappelijke slaapplek van Smellekens *Falco columbarius*. *Wielewaal* 48: 360-367
- Van den Munckhof P., 1980. Spreeuwen en Sperwers. *Vogeljaar* 28: 254-257
- Verschoore K., 1980. Torenvalk - *Falco tinnunculus*. *Wielewaal* 46: 21

Résumé

Durant les hivers de 1981-1982 et de 1982-1983, des observations furent effectuées dans une portion de dunes à Knokke-Heist, au sujet du comportement

antagoniste, voir agressif d'Eperviers *Accipiter nisus*. Les interactions observées chez les Eperviers sont cataloguées comme suit: (1) „vol plongeant”, (2) „poursuite”, (3) manoeuvre d'évitement”, (4) „point d'interaction”. Ces types d'interactions sont commentés plus amplement au Tableau 1. La composante la plus fréquemment observée était une combinaison vol plongeant/poursuite. De toute évidence aucun contact physique. L'interaction concernait généralement deux (rarement trois) Eperviers. A maintes reprises un comportement agressif à été observé entre mâles et femelles. Ces contacts ne duraient généralement pas plus de une à deux minutes et toujours à proximité de bosquets. Des corvidés se mêlaient fréquemment aux interactions des rapaces. L'auteur commente la signification de ces contacts. Parasitisme alimentaire ou compétition territoriale semblent exclus. La dispersion non-territoriale est en corrélation avec la présence temporaire des oiseaux et avec la présence erratique des proies durant la période décembre-février. L'agression est attribuée à l'intolérance interspécifique. Une forte densité de rapaces en est réduite d'autant.

Zusammenfassung

Während der Winter von 1981-1982 und 1982-1983 wurde das antagonistische Benehmen der Sperber *Accipiter nisus* in einem Dünengebiet an der Küste in Knokke-Heist (Flandern, Belgien) beobachtet. Ihrer Erscheinung nach konnten alle Interaktionen zwischen den Greifvögel auf folgende Weise klassifiziert werden: (1) „Sturzflug”, (2) „Verfolgung”, (3) „Ausweichendes Benehmen”, (4) „keine gegenseitige Reaktion”. Diese Interaktionsarten werden beschrieben und ausführlich dargestellt in Tabelle 1. Die meist vorkommende Interaktionskomponente war eine Kombination von Sturzflügen und Verfolgungen. Scheinbar kam physischer Kontakt zwischen Sperbern nie vor. Meistens zwei (selten drei) Sperber waren an einen Kontakt beteiligt. Wiederholt konnte man Aggressionen zwischen

Weibchen und Männchen beobachtet. Konflikte waren kurz (meistens eine bis zwei Minuten) und kamen alle in der Gegend von Gebüsch vor. Krähen *Corvidae* waren häufig beteiligt an Konflikten zwischen Sperbern. Die Bedeutung dieser Aggression wird besprochen. Die Sperber zeigten weder parasitisches (Wettbewerb um Nahrung) noch territoriales (Wettbewerb um Territorium) Benehmen. Non-territorialität wurde der zeitweiligen Anwesenheit dieser Vögel und dem eher unausgeprägten Vorkommen ihrer Beute von Dezember bis Februar zugeschrieben. Die Aggression wird der intra- und interspezifischen Intoleranz zugeschrieben. Diese Aggression reduziert eine oft hohe Greifvögeldichte.

Summary

During the winters 1981-1982 and 1982-1983, the antagonistic behaviour of Sparrowhawks *Accipiter nisus* was studied in a coastal dune area at Knokke-Heist (Flanders, Belgium). According to their appearance, all interactions between the raptors could be classified as follows: (1) „diving flight” (2) „pursuit” (3)

„avoidance behaviour” (4) „no mutual reaction”. These interaction-types are described and in further detail presented in Table 1. A combination of „diving flights” and „pursuits” was the prominent interaction component. Apparently, physical contact between Sparrowhawks never occurred. Usually 2 (seldom 3) hawks were involved in a contact. Aggression between males and females was repeatedly seen. Conflicts were of short duration (usually one-two minutes) and all occurred in the vicinity of bushes. Corvids *Corvidae* were regularly involved in conflicts between hawks. The significance of this aggression is discussed. The Sparrowhawks showed neither parasitic (competition for food) nor territorial behaviour (competition for an area). Non-territoriality was related to the temporary presence of the raptors and to the erratic occurrence of their prey from December till February. Aggression is ascribed to intra- and interspecific intolerance. This aggression reduces an often high raptor-density.

P. Sys, Duivelsputlaan 13, B-8300 Knokke-Heist
ontvangen op 5 december 1983

Foto: Keon

Massale doortrek van Kraanvogels *Grus grus* over Vlaanderen tijdens het najaar 1982

Dirk Symens

Mass Passage of Cranes *Grus grus* over Flanders during the Autumn of 1982

Inleiding

Elk najaar worden over Vlaanderen trekkende Kraanvogels gesignaleerd, voornamelijk over de provincie Limburg, minder over de provincies Antwerpen en Brabant en eerder zelden over de provincies Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen. De Kraanvogels volgen over Europa meerdere trekroutes, zoals blijkt uit figuur 1. Voor ons is echter alleen de ZW-route, die over West-Duitsland, de Benelux en Frankrijk verloopt, van belang. Deze route heeft een breedte van 200 à 300 km.

De vogels die over Vlaanderen passeren zijn broedvogels uit Duitsland, Polen, Scandinavië en West-Rusland.

Deze vogels overwinteren voornamelijk in Estramadura (Spanje) en Zuid-Portugal: 5.000 tot 15.000 ex. (Glutz von Blotzheim *et al.*, 1973). Boroviczény (1978) spreekt in dit verband van meer dan 10.000 ex. voor het gehele gebied en

Araujo (1980) noemt voor gunstiger jaren tot 15.000 overwintersaars (Vergoossen, 1981).

In Algerië overwinteren enkele honderden tot maximum 1.000 ex. en in West-Marokko hoogstens 300 à 400 ex. (Glutz von Blotzheim *et al.*, 1973). Het aantal overwintersaars in alle voor-noemde gebieden samen kan dus als een maatstaf gebruikt worden voor het aantal Kraanvogels dat de ZW-route volgt.

De laatste jaren overwinteren ook geregeld enkele Kraanvogels in Midden- en West-Europa, bv. in de DDR. Er zijn zelfs winterwaarnemingen bekend uit Finland (Glutz von Blotzheim *et al.*, 1973).

In Vlaanderen overwinterde een adulte Kraanvogel van 6 december 1975 tot en met 3 maart 1976 bij Assenede (Oost-Vlaanderen) in de Rode en Grote Geul.

Tijdens de trek wordt gepleisterd op vaste pleisterplaatsen.

Figuur 1: De trekroutes van de Kraanvogel (*Grus grus*) over Europa (Glutz von Blotzheim *et al.*, 1973)

Ook in Nederland (o.a. in de Grote Peel) en in België (o.a. in de Hoge Venen) pleisteren vaak honderden Kraanvogels tijdens het najaar, doch meestal niet langer dan een etmaal.

Wat de ZW-route betreft, trekt normaal het grootste deel van de Kraanvogels over West-Duitsland, Nederlands Limburg, de provincies Luik en Luxemburg om alzo via Frankrijk en Noord-Spanje hun overwinteringsgebieden te bereiken.

De aantallen die over Vlaanderen passeren, liggen dan ook meestal aan de lage kant: enkele honderden tot maximum 2.000 ex., voornamelijk over de provincie Limburg.

Tijdens het najaar 1982 verschenen echter in geheel Vlaanderen nooit geziene aantallen Kraanvogels.

Van deze massale doortrek zal nu verder een overzicht worden gegeven.

Methode

De gegevens van dit onderzoek werden verzameld door:

- een oproep tot medewerking in *Wielewaal* (Jg. 48 - december 1982, (Jg. 49 - januari 1983 en (Jg. 49 - maart 1983) en in *Vogeljaar* Jg. 30 nr. 6 - december 1982).
- een persoonlijk schrijven naar alle afdelingen van De Wielewaal door mijn broer Peter, die zich bovendien actief inzette bij het verzamelen van gegevens en aan wie hier reeds een eerste woord van dank dient gericht.

Op beide oproepen werd sterk gereageerd hetgeen gedetailleerde analyse mogelijk maakte van de doortrek van Kraanvogels over Vlaanderen tijdens het najaar 1982.

In totaal werden 367 waarnemingen ontvangen. Hiervoor reeds een eerste dankwoord voor de verschillende medewerkers die hun waarnemingen hebben toegezonden.

Al deze waarnemingen kunnen worden verdeeld zoals aangegeven in tabel 1.

Provincie	Aantal waarnemingen
West-Vlaanderen	42
Oost-Vlaanderen	57
Antwerpen	150
Brabant	62
Limburg	56
Totaal	367

Tabel 1: Aantal waarnemingen van Kraanvogels in Vlaanderen tijdens het najaar 1982.

Resultaten

Bij de 367 waarnemingen bleken na vergelijking heel wat waarnemingen betrekking te hebben op eenzelfde groep Kraanvogels. Vandaar dat het vermelden van de groepsgrootte, uur van waarneming en trekrichting van groot belang is

geweest om uit alle gegevens mogelijke waarnemingen die betrekking hebben op dezelfde groep Kraanvogels te elimineren. Hierdoor was het mogelijk een inzicht te krijgen in het totaal aantal Kraanvogels dat over Vlaanderen is gepasseerd tijdens het najaar 1982. Dit aantal vindt U in tabel 2, samen met de procentuele verdeling per provincie.

Provincie	aantal waargenomen Kraanvogels	%
West-Vlaanderen	1034	6
Oost-Vlaanderen	2442	14
Antwerpen	6753	39
Brabant	2806	17
Limburg	4152	24
Totaal	17187	100

Tabel 2: Aantalsverdeling en procentuele verdeling per provincie van waargenomen Kraanvogels tijdens het najaar 1982.

Ook werden heel wat trekkende Kraanvogelsesignaleerd 's avonds en 's nachts (12 dergelijke waarnemingen ontvangen). Daar het hier auditieve waarnemingen betreft, is het niet mogelijk ze mee te rekenen in het totaal, zodat de aantallen in tabel 2 minimum-aantallen zijn.

Rekening houdend met deze auditieve waarnemingen, waarbij het meerdere malen om zeer grote groepen ging (enkele honderden), mogen we zeker besluiten dat tijdens het najaar 1982 ca. 18.000 Kraanvogels over Vlaanderen zijn gepasseerd.

In Nederland werden tijdens de herfst van 1982 ten noorden van de Waal 16.494 Kraanvogelsesignaleerd (Wessels, 1983).

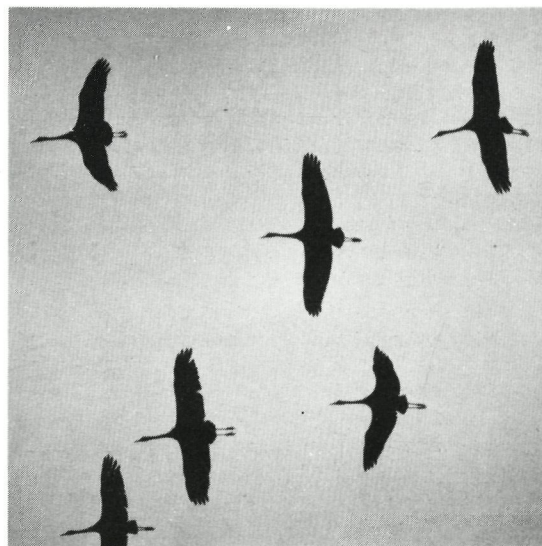

Foto: P. Symens

In figuur 2 wordt het aantal Kraanvogels, waargenomen tijdens het gehele najaar 1982, uitgezet per waarnemingsplaats (gemeente of stad).

Fig. 2: Overzicht van het aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* in Vlaanderen tijdens het najaar 1982.

Uit deze figuur blijkt dat de Kraanvogels vooral gepasseerd zijn over de provincies Limburg, Antwerpen en Brabant. Ook in Oost-Vlaanderen werden uitzonderlijk veel waarnemingen opgetekend, terwijl in West-Vlaanderen de waarnemingen zich vooral concentreerden langs de oostkust. Tevens blijkt uit figuur 2 dat de grootste aantallen gepasseerd zijn over het oosten van de provincies Antwerpen en Brabant en het westen van de provincie Limburg.

Nu volgt een overzicht per provincie van de verschillende plaatsen waar Kraanvogels werden waargenomen.

Provincie Limburg: Dilsen, Eksel, Grote Spouwen, Hechtel, Helchteren, Kleine Brogel, Lanklaar, Lommel, Lummen, Maaseik, Maasmechelen, Molenbeersel, Neerpelt, Nieuwerkerken-Kozen, Overpelt, Peer, St.-Huibrechts-Hern, St.-Huibrechts-Lille, Stevoort, Velm, Wijchmaal, Wilderen-Duras en Zonhoven.

Provincie Antwerpen: Antwerpen L.O., Arendonk, Beerse, Berlaar, Boechout, Bonheiden, Bornem, Brasschaat, Brecht, Deurne, Essen, Geel, Heist o/d Berg, Hingene, Hoboken, Itegem, Kalmthout, Kapellen, Kasterlee, Lichtaart, Lint, Lier, Lille, Loenhout, Mechelen, Mol, Mol-Postel, Nijlen, O.-L.-Vrouw-Waver, Oelegem, Oorderen, Oud-Turnhout, Poppel, Puurs, Ravels, Retie, Schilde, St.-Katelijne-Waver, St.-Lenaarts, Tielen, Turnhout, Veerle-Laakdal, Vorselaar, Vosselaar, Weelde, Wilrijk en Wuustwezel.

Provincie Brabant: Alsemberg, Bertem, Bierbeek, Duisburg, Dworp, Elewijt, Ezemaal, Goetsenhoven, Grimde, Haasrode, Hakendover, Halmaal, Heverlee, Hoegaarden, Hofstade, Holsbeek, Florival, Kessel-Lo, Landen-Attenhoven, Lubbeek, Messelbroek, Muizen, Neerhespen, Neerijse, Oud-Heverlee, Pecrot, Pellenberg, St.-Agatha-Rode, St.-Genesius-Rode, St.-Pieters-Leeuw, Testelt, Wange en Wilsele.

Provincie Oost-Vlaanderen: Aalst, Bazel, Bellem, Belsele, Berlare, Beveren, Bottelare, Deinze, Den-

derleeuw, De Pinte, Eke, Eronddegem, Gavere, Goferdinge, Hamme, Kallo, Kluisbergen, Krui-beke, Lokeren, Melden, Nazareth, Onkerzele, Oostakker, Oubraker, Petegem-aan-de-Leie, Prosperpolder, Rupelmonde, Steendorp, St.-Ma-ria-Horebeke, St.-Niklaas, Vurste, Waasmunster, Welle, Zele-Dijk, Zevegem en Zwijnaarde.

Provincie West-Vlaanderen: Blankenberge, Brugge-St.-Michiels, Damme, De Panne, Dudzele, Heist, Harelbeke, Knokke, Meetkerke, Nieuw-munster, Nieuwpoort, Nieuwpoort-Bad, Oostende, Ramskapelle, Snellegem, Uitkerke, Woumen, Zee-brugge en Zuienkerke.

Normaal zouden we de grootste aantallen Kraan-vogels verwachten over het oosten van de provincie Limburg (de Maaskant). Uit dit gebied ontvingen we slechts een tiental waarnemingen, terwijl hier vermoedelijk heel wat meer Kraan-vogels overgetrokken zijn. Dit vermoeden wordt versterkt door het feit dat op 5 en 6 november 1982 over Nederlands Limburg alleen al 10.500 tot 12.000 Kraanvogels zijn gepasseerd (Vergoossen, 1982b). Hierbij moet echter ook op-gemerkt worden dat een groot deel van de over Nederlands Limburg trekkende Kraanvogels niet over Vlaanderen passeert maar wel over de Belgische provincies Luik en Luxemburg.

Zo pleisterden in de ochtend van 6 november 1982 in het gebied tussen Elsenborn en de Duitse grens liefst 3.000 à 5.000 Kraanvogels.

Deze vogels zijn, omwille van hun ZW-gerichte trek, meer dan waarschijnlijk niet over Vlaanderen gepasseerd, zodat we kunnen besluiten dat minimum 21.000 Kraanvogels België zijn gepas-seerd tijdens het najaar 1982.

Gemiddeld trekken ieder jaar 20.000 à 30.000 Kraanvogels over Midden- en West-Europa, waarvan het grootste deel over Duitsland en Luxemburg vliegt (Glutz von Blotzheim *et al.*, 1973).

In Aves werden reeds enige gegevens gepu-bliceerd over de trek van Kraanvogels in het najaar 1982 in Wallonië: een eerste groepje van 12 ex. op 12 september, een kleine trek-golf van 350 ex. van 15 tot 18 oktober, een iets talrijker trek-golf van 23 tot 31 oktober, en tenslotte de massale trekpiek van 5 november 's avonds tot 7 november 's morgens. De preciese aantallen van deze laatste piek zijn nog niet gepubliceerd, maar zijn hoger dan voorgaande jaren (Langhen-dries, 1983). Ter vergelijking: totaal aantal Wal-lonië 1981: 3200; 1980: 14.000; dit was tot dan toe het hoogst waargenomen aantal (De Liedekerke, 1981; Collette, 1982).

Traditioneel worden de grootste aantallen voor Wallonië waargenomen in de provincie Luik, waarvan de westelijke helft in het verlengde van Nederlands en Belgisch Limburg ligt (Vergoossen, 1982a).

Tijdens het najaar 1982 is dus het grootste deel gepasseerd over Nederland en België, wat een

Foto: J. Henderickx

duidelijke verschuiving van het trekfront betekent naar het Westen toe.

Ook in Noord-Frankrijk, in de omgeving van het Nauw van Calais, werden ca. 6.500 Kraanvogels geobserveerd in oktober en november 1982; 63 % hiervan werd op 7 november waargenomen.

De grootste aantallen werden gezien in Baie de Canche waar op 7 november meer dan 2.000 ex. trekkend langs de zeekust werden waargenomen. Hier werd door jagers geregeld op Kraanvogels geschoten; gelukkig vielen er geen slachtoffers. Diezelfde dag pleisterden 's avonds aan de monding van de Somme en aan de monding van de Authie 600 tot zelfs ca. 1.000 ex. (Raavel, 1983).

Ook in Engeland, waar de Kraanvogel een zeldzame verschijning is, werden verschillende groepjes waargenomen. Alle waarnemingen hadden plaats in ZO-Engeland in het Graafschap Kent. In totaal werden hier minimum 170 of maximum 192 ex. waargenomen tussen 27 oktober 1982 en 13 november 1982 (McMinn, 1983). In de figuren 3 tot en met 8 worden achtereenvolgens de aantallen Kraanvogels die over Vlaanderen zijn gepasseerd weergegeven voor de periode 30 september tot 5 november 1982, 5 november 1982, 6 november 1982, 7 november 1982, 8 november tot en met 30 november 1982 en december 1982.

Fig. 3: Overzicht van het aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* in Vlaanderen van 30 september tot 5 november 1982.

- 1 - 50
- 51 - 100
- 101 - 300

Fig. 4: Overzicht van het aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* in Vlaanderen op 5 november 1982.

- 1 - 50
- 51 - 100
- 101 - 300
- 301 - 500

Fig. 5: Overzicht van het aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* in Vlaanderen op 6 november 1982.

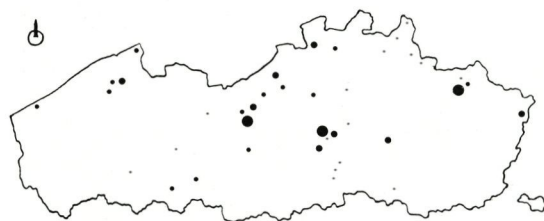
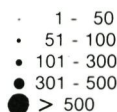

Fig. 6: Overzicht van het aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* in Vlaanderen op 7 november 1982.

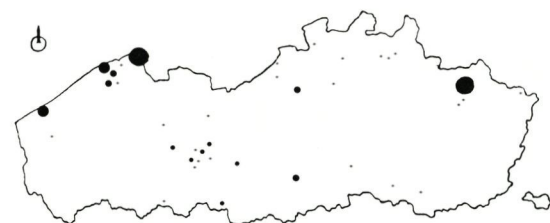
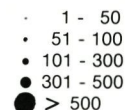

Fig. 7: Overzicht van het aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* in Vlaanderen van 8 november t/m 30 november 1982.

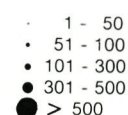
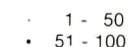

Fig. 8: Overzicht van het aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* in Vlaanderen in december 1982.

Uit deze figuren blijkt dat er een zeer intense doortrek geweest is op 5, 6 en 7 november met respectievelijk 3.414, 8.423 en 2.648 ex., wat voor deze 3 opeenvolgende dagen een totaal betekent van 14.485 ex., een aantal dat op dergelijke korte tijdsperiode nog nooit bereikt werd in Vlaanderen. Ook Nederland, op Voorne en Goeree, waar Kraanvogelwaarnemingen zeer zeldzaam zijn, werden vooral op 6 en 7 november 1982 honderden Kraanvogels gesignaleerd (Marquenie, 1982).

Als we de trekperiode van Kraanvogels *Grus grus* over Vlaanderen bekijken van 1960 tot nu, dan is er een duidelijke verschuiving op te merken van begin oktober naar begin november. Tevens is het ook zo dat de laatste jaren meer decemberwaarnemingen worden opgetekend. Dit komt doordat de Kraanvogels langer blijven pleisteren onderweg op hun vaste pleisterplaatsen in Duitsland. Dit langer pleisteren aldaar is te wijten aan de in Noord-Duitsland toenemende monoculturen van maïs (bv. op en in de omgeving van de bekende pleisterplaats Rügen in de DDR). Op het moment dat de Kraanvogels hier passeren is de maïs juist geoogst en is er een overvloed aan stoppelvelden om te foerageren.

Hoe kan nu deze massale zeer westelijk gerichte trek verklaard worden?

De eerste dagen van november 1982, net voor het week-end van 5 tot 7 november, was er een hogedrukgebied aanwezig met koude lucht boven Scandinavië, Finland en Polen. Een uitloper hiervan lag over Nederland tot in Vlaanderen. Er heerste een oostelijke tot ZO-wind, die op de waarnemingsdagen een kracht had tot 6 à 7 op de beaufortschaal. Aangenomen mag worden dat de Kraanvogels de rand van het hogedrukgebied hebben gevolgd en door de toenemende oostenwind tot aan het Noordzeegebied zijn afgedreven (Marquenie, 1982).

Bijgevolg was het trekfront 100 à 200 km meer westelijk gelegen dan het traditioneel het geval is. Het is van 1963 geleden dat een dergelijke zeer westelijk gerichte trek werd waargenomen. Toen verschenen ca. 2500 Kraanvogels aan de Scheldemonding, waarvan zelfs ca. 700 ex. naar Groot-Brittannië vlogen en de rest, na $\pm$ 3 weken pleisteren, naar het zuiden via Oost- en West-Vlaanderen. Het was ook in 1963 dat in de kuststreek voor het laatst grote groepen pleisterende Kraanvogels werden waargenomen. Ook toen waren er in oktober overwegend uit het ZO blazende winden (Wille, 1964).

Op figuur 9 wordt per dag het aantal waargenomen Kraanvogels weergegeven, die over geheel Vlaanderen zijn gepasseerd tijdens het gehele najaar 1982.

De eerste doortrekkers werden gezien op 30 september te Antwerpen L.O.: 7 ex. naar W. (K. Speelman). De laatste waarneming werd gedaan te Mol op 24 december 1982: 5 pleisterende vogels (J. Loos en J. Sas).

datum	5 nov	6 nov	7 nov	8 nov	5 t/m 8 nov
provincie					
Limburg	200	2648	596	417	3861
Antwerpen	2180	3373	496	147	6196
Brabant	621	1523	357	123	2624
Oost-Vlaanderen	413	438	782	12	1645
West-Vlaanderen	—	441	417	573	1431
Totaal	3414	8423	2648	1272	15757

Tabel 3: Aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* per provincie in Vlaanderen op respectievelijk 5, 6, 7 en 8 november 1982.

In tabel 3 wordt per provincie het aantal waargenomen Kraanvogels op respectievelijk 5, 6, 7 en 8 november 1982 weergegeven

Uit deze tabel blijkt zeer duidelijk dat de trek eerst (op 5 november) geconcentreerd was over de provincie Antwerpen, waarbij in de provincie Limburg praktisch geen waarnemingen werden verricht.

's Anderendaags, op 6 november was er plots ook sterke trek over de provincies Limburg en zelfs West-Vlaanderen, met echter nog steeds de grootste aantallen over de provincie Antwerpen.

Vermeldenswaardig is dat de maxima op 7 en 8 november respectievelijk genoteerd werden in de provincies Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen. Het groot aantal Kraanvogels op 8 november (een zonnige warme dag) in West-Vlaanderen werd echter grotendeels veroorzaakt door een belangrijke terugtrekbeweging die toen plaatsgreep langs de kust.

Om 10.30 u. werd een eerste naar het NO terugvliegende groep van 130 ex. waargenomen boven het Zwin te Knokke (G. Burggraefe); op dezelfde plaats passeerde rond 13.50 u. een tweede groep van 68 ex., eveneens terugtrekkend naar het NO (G. Rappé).

Om 14.45 u. passeerde een naar het NO terugtrekkende groep van 300 ex. boven Nieuwpoort (J. Jacques); om 15.07 u. kwam deze groep over Blankenberge (J. van Gompel) waar hij zich splitste: 148 ex. draaiden af naar de Uitkerkse polder, waar deze groep zou blijven pleisteren (zie verder), terwijl de resterende 150 ex. van deze

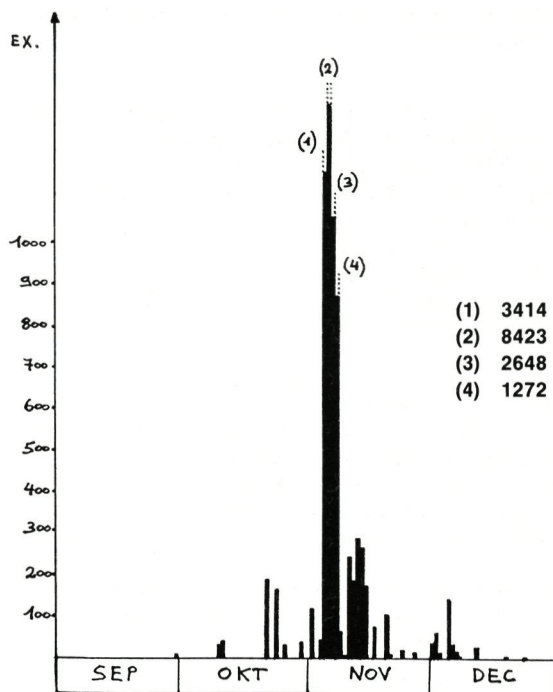

Fig. 9: Het aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* per dag in Vlaanderen tijdens het najaar 1982.

Foto: P. Symens

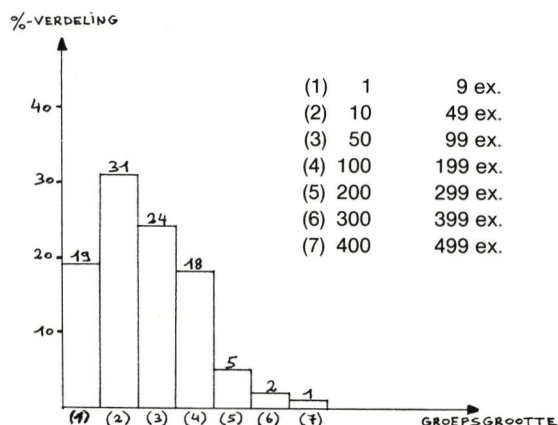

Fig. 10: Groeps grootteverdeling van het aantal waargenomen Kraanvogels *Grus grus* in Vlaanderen tijdens het najaar 1982.

groep even later, ver uit de kust langs het Zwin, richting Walcheren vlogen (G. Rappé).

Om 17.00 u. trokken nog 43 ex. en om 17.10 u. nog 32 ex. naar NO boven het Zwin (G. Burggraefe).

De groeps grootteverdeling der waargenomen Kraanvogels is weergegeven in figuur 10.

Uit deze figuur blijkt duidelijk dat in 50 % van de waarnemingen de groepen uit minder dan 50 ex. bestonden.

Bijna 20 % van de groepen bestond uit minder dan 10 ex.; hierbij ging het vaak om solitaire families (2 adulten + 1 of meerdere juvenielen). De grootste groep werd waargenomen te Oud-Turnhout, waar een dalende groep van 400 à 450 ex. op 6 november rond 16.30 u. werd waargenomen (D. Appels, E. de Clercq en J. Dewyspelaere).

Tevens overnachtten te Poppel zowel op 5 als op 6 november telkens meerdere honderden ex. (A. van der Schacht).

Ook werden vaak vanop eenzelfde waarnemingsplaats grote aantallen Kraanvogels overtrekkend waargenomen op één en dezelfde dag. Dit geldt voor de volgende waarnemingen:

- te Geel-Zammel op 5 november ca. 500 ex. in 3 groepen naar ZW rond 15.30 u. (H. Berghmans, F. Daemen en J. Volders)
- te Nieuwerkerken-Kozen op 6 november ca. 400 ex. in 6 groepen naar Z tussen 9.00 en 14.30 u. (J. Sanders)
- te Mol-Postel (Zwart Kot) op 6 november ca. 600 ex. in verschillende groepen overtrekkend (R. Vermeyen)
- te Mol (Grote Plas) op 6 november 464 ex. in 6 groepen naar Z tussen 9.47 en 16.41 u. (G. Deckx, D. Draulans en J. Loos)
- te Grimde op 6 november 732 ex. in 10 groepen overtrekkend tussen 8.30 en 16.00 u. (E. Hoebrechts)

— te Bornem op 6 november ca. 400 ex. in 6 groepen naar Z (H. d'Hertefelt).

Een overzicht van de pleisterende Kraanvogels vindt U op figuur 11.

Fig. 11: Overzicht van het aantal pleisterende Kraanvogels *Grus grus* in Vlaanderen tijdens het najaar 1982.

Deze pleisteraars worden nu per provincie weergegeven:

Limburg:

— te Lommel (Riebos) werden op 6 november rond 11.00 u. 2 pleisterende groepjes van respectievelijk 7 en 4 ex. opgejaagd door een motocrosser (G. Jannis)

— te Eksel werden op 6 november tussen 17.00 u. en 18.00 u. steeds roepende Kraanvogels gehoord boven het Militair Domein 'Lange Heuvelheide'; waarschijnlijk streken de vogels neer in de omgeving van het Kraansven om er de nacht door te brengen; het waren ongeveer 300 vogels (R. Cools). Ook zouden aldaar tijdens de volgende nacht (van 7 op 8 november) Kraanvogels gepleisterd hebben; R. Cools hoorde toen gedurig Kraanvogels roepen.

— te Helchteren pleisterden op 6 november ca. 50 ex. op het Militair Domein. De vogels werden verstoord door jagers die aan een jachtpartij begonnen rond 8.00 u. (A. Geuens en P. Rutten).

— te Molenbeersel streek op 9 november een groep van 22 ex. neer in een uitgestrekt weide- en akkergebied aan de rand van het natuurreservaat 'Stamprooierbroek' (J. Sanders).

Antwerpen:

— Hier werd vooral gepleisterd in de Turnhoutse Kempen.

Te Poppel overnachtten zowel van 5 op 6 november als van 6 op 7 november meerdere honderden Kraanvogels op 'Papschoot', een groot Kempens ven, gelegen zowat op de grens tussen Poppel (B) en Esbeek (NL) (A. van der Schacht).

Te Mol-Postel overnachtten op 12 december 24 vogels in de buurt van 't Zwart Kot (D. Draulans en J. Loos) en niet ver daar vandaan te Mol (Russendorp) pleisterden op 19 en 24 december 5 ex. op een akker (G. Deckx, J. Loos en J. Sas).

Te Oud-Turnhout streken op 6 november rond 16.30 u. 400 à 450 vogels neer aan het

Foto: J. Henderickx

natuurreserveaat 'De Liereman' om er te overnachten (D. Appels, E. de Clercq en J. Dewyspelaere).

Vermeldenswaardig is dat op 6 november op 2 plaatsen in het Turnhoutse geschoten werd op pleisterende vogels.

Te Beerse pleisterden op 9 november 7 ex. tussen 7.50 u. en 9.30 u. (J. Leestmans).

Te Tielen-Lichtaart pleisterden op 6 november 's namiddags 85 ex. in een weidevlakte; rond 20.00 u. vlogen de vogels weg (K. Tops en F. van Looy).

— Ook ten noorden van Antwerpen werden heel wat pleisterende vogels waargenomen.

In de Kalmthoutse Heide vlogen op 7 november 's morgens 105 ex. op tussen de 'Drielingvennen' en 'De Biezekuilen'. Deze vogels hebben waarschijnlijk ter plaatse overnacht (J. van Impe).

In de buurt van het Klein Schietveld te Brasschaat werd op 6 november 's nachts een dalende groep gehoord; mogelijk heeft deze groep hier verder overnacht (W. de Smet).

Op het Groot Schietveld te Brecht vlogen op 6 november 's morgens 110 ex. laag over; deze groep heeft hier mogelijk overnacht (J. de Ridder e.a.); op hetzelfde terrein overnachtten 64 ex. van 6 op 7 november (D. Symens).

Te Brecht werden in de Brechtse Heide (een geklasseerd weidelandschap) geregeld pleiste-

rende vogels waargenomen; op 7 november verbleven hier 2 vogels waarna het aantal geleidelijk toenam tot 13 vogels op 21 november (B. Lamberigts e.a.).

— Te Mechelen (Dode Arm) pleisterde een groep van 18 ex. op 7 november (W. Beullens).

Oost-Vlaanderen :

— Op 11 november pleisterden 7 ex. te Kallo (C. Steeman) en 50 ex. te Prosperpolder (J. de Ridder).

— Op 13 november pleisterde 's namiddags 1 ex. te Oostakker; mogelijk hetzelfde ex. werd reeds op 7 november rondcirkelend gezien boven het vliegveld te Oostakker-Lochristi (D. Vandevondele).

— Op 14 november werden eerst 64 ex. overvliend gezien te Petegem en later om 16.00 u. pleisterde dezelfde groep op een akker met wintertarwe te Deinze (Souverein) (H. en J. Royeaerd).

West-Vlaanderen :

Dankzij de bereidwillige hulp van Dr. J. van Gompel (waarvoor hier reeds een eerste dankwoord) is het mogelijk om een gedetailleerd overzicht te geven van de pleisterende Kraan-

vogels in West-Vlaanderen. Het voor deze provincie exceptioneel evenement van een Kraanvogelpleisterplaats werd, zoals hoger aangeduid, veroorzaakt door het terugtrekken op 8 november langs de kust.

— De terugtrekkende groep van 148 ex. die op 8 november naar de Uitkerkse polder trok, bleef daar meerdere dagen pleisteren. De totale groep bleef met zekerheid aanwezig tot 13 november. Tijdens de dag verspreidden de Kraanvogels zich in de polder en ten zuiden in de richting van Zuienkerke en Nieuwmunster, waar voornamelijk op pas gemaaide maïsakkers werd gevoerageerd. 's Avonds verzamelden ze zich op de slaappleats, telkens hetzelfde weideperceel in de Uitkerkse polder. Ook tijdens de dag werd af en toe verzameld op akkers binnen het foerageergebied. Voedselvluchten gebeurden tot Nieuwmunster en Meetkerke (10 km verder).

Mogelijk maar niet zeker behoorden ook de 130 ex. op 9 november in Damme en 3 ex. te Ramskapelle op 13 november tot dezelfde groep. Vanaf 13 november 's avonds bezochten nog slechts 54 ex. (waaronder 7 juvenielen) de slaappleats; vanaf 21 november nog 7 ex.: een groepje van 3 (2 adulten + 1 juveniele) en een groepje van 4 (2 adulten + 2 juvenielen).

Op 24 november werd het juveniel exemplaar van het groepje van 3 neergeschoten door jagers. De overblijvende 6 ex. bezochten nog tot eind november de slaappleats; vanaf 1 december verbleven nog slechts de 2 adulten in de omgeving; ze bleven de slaappleats opzoeken, al gingen ze meestal in Meetkerke foerageren; ze werden de laatste keer waargenomen op 18 december (tientallen, bijna dagelijkse, waarnemingen van F. Beidts, D. Content, P. Lust, M. Loeys, J. Maeckelberge, M. Peeters, J. van Gompel e.a.).

— Op 9 en 10 november pleisterde 1 ex. op de dijk bij het Zwin te Knokke (G. Burggraeve).

— Op 12 november landden 2 ex. in een weiland in de omgeving van het natuurreservaat 'De Blankaart' te Woumen; beide vogels verbleven er ongeveer 1 uur (P. Houwen).

Uit al deze waarnemingen blijkt dat vooral werd gepleisterd in rustige en uitgestrekte open landschappen: heidegebieden (o.a. de Kalmthoutse Heide, het Groot Schietveld te Brecht en het Militair Domein te Eksel en Helchteren) en uitgestrekte weiden- en poldercomplexen (o.a. de polders te Prosperpolder en Uitkerke en een weilandencomplex te Molenbeersel en Brecht). Er werd zowel slechts tijdelijk overdag gepleisterd (voedselzoekende vogels) als overnacht.

Slechts op enkele plaatsen werd meerdere dagen na elkaar gepleisterd: te Uitkerke, te Brecht (Brechtse Heide) en te Mol (Russendorp).

In totaal waren er tijdens het gehele najaar 1982 in Vlaanderen ca. 2500 pleisterende Kraanvogels, waarvan ca. 2000 ex. hebben overnacht.

Tussen de Kraanvogels werden geregeld juveniele vogels gesignaleerd: zowel pleisterende juvenielen, te herkennen aan de bruine kop en bovendelen, als overvliegende juvenielen, opgemerkt door hun piepende geluiden. Het aantal juvenielen lag wel aan de lage kant: bv. 9 juvenielen in een groep van 124 ex. te Uitkerke (M. Peeters en D. Content).

Er waren ook opvallend veel decemberwaarnemingen tijdens het najaar 1982. Lippens en Wille (1972) vermelden in hun *Atlas van de vogels in België en West-Europa* slechts 5 decemberwaarnemingen op een totaal van 550 waarnemingen.

Hier volgt een overzicht van de decemberwaarnemingen 1982, zoals tevens weergegeven in figuur 8. Waarnemingen van pleisterende vogels in december vindt u in het gedeelte over pleisteraars.

- 1 december: — te Mol-Postel 37 ex. om 15.30 u. naar ZW (L. Deckx)
- 2 december: — te Molenbeersel 60 ex. om 11.00 u. naar NW (J. Sanders)
- 3 december: — te Mol (Sluismeer) 14 ex. om 13.13 u. naar Z (G. Deckx en J. Loos)
- 5 december: — te Molenbeersel 19 ex. om 16.00 u. naar NW (J. Sanders)
 - te Peer (Sonnishede) 34 ex. naar Z (G. Jannis)
 - te Overpelt 16 ex. om 9.15 u. naar Z (M. Van Dael)
 - de volgende 4 waarnemingen hebben mogelijk betrekking op dezelfde groep:
 - te Overpelt ca. 70 ex. om 10.15 u. (P. Vandael)
 - te Overpelt 65 ex. om 10.35 u. naar Z (H. Ploem)
 - te Eksel ca. 60 ex. om 10.30 u. (W. Loenders)
 - te Velm ca. 75 ex. om 12.15 u. naar Z (J. Stevens)
- 6 december: — te Geel (De Zegge) 34 ex. 's namiddags naar ZW (A. Cools en I. Ledegen)
- 7 december: — te Lummen 19 ex. om 9.45 u. naar ZW (M. Schepers)
- 8 december: — te Wilrijk 6 ex. om 11.00 u. naar W (K. Tops)
 - te Bertem 1 ex. om 12.00 u. naar Z (J. de Ridder)
- 12 december: — te Mol-Postel 6 ex. om 9.00 u. naar Z (L. Deckx)

In totaal werden tijdens de maand december 1982 ca. 340 ex. waargenomen, wat een aanzienlijk aantal is voor deze periode.

Samenvatting

Tijdens het najaar 1982 trokken over geheel

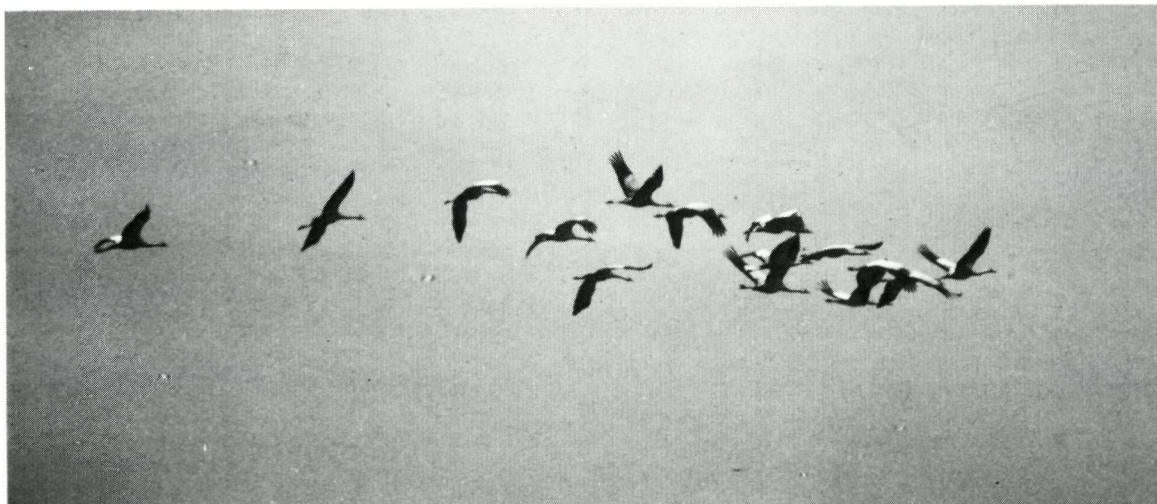

Foto: P. Symens

Vlaanderen nooit geziene aantallen Kraanvogels. Van 30 september tot 24 december 1982 werden ca. 18.000 ex. waargenomen. Zelfs in Oost- en West-Vlaanderen, waar Kraanvogels een eerder zeldzame verschijning zijn, werden respectievelijk 2442 en 1034 ex. genoteerd. De hoofdmacht verscheen tijdens de eerste decade van november met op 5, 6 en 7 november niet minder dan respectievelijk 3414, 8423 en 2648 ex. Op 8 november geschiedde er aan de kust ook een vrij belangrijke terugtrek, die aan de basis lag van de vorming van een pleisterplaats. Ook in december werden nog ca. 340 ex. gesignaleerd, wat een aanzienlijk aantal is voor deze periode. In totaal pleisterden ca. 2500 Kraanvogels op 25 verschillende plaatsen in Vlaanderen; hiervan hebben ca. 2000 ex. een slaapplek opgezocht om te overnachten. Op 3 plaatsen pleisterde eenzelfde groep Kraanvogels meerdere dagen na elkaar.

Dankwoord

In de eerste plaats dank ik mijn broer Peter voor het medeverzamelen van kraanvogelwaarnemingen en literatuurgegevens. Ik dank Dr. J. van Gompel voor het bezorgen van een zeer gedetailleerd overzicht van de waarnemingen van Kraanvogels in West-Vlaanderen. Eveneens dank aan J. de Ridder, P. Maes en Dr. H. Meeus voor het terbeschikking stellen van literatuurgegevens. Last but not least hartelijk dank aan alle personen en plaatselijke verenigingen, die hun kraanvogelwaarnemingen ter beschikking hebben gesteld; zij worden verder vermeld in de 'lijst medewerkers'.

Bibliografie

Araujo J., 1980. Ook de Kraanvogel is in gevaar. *Lepelaar* 66: 9-12.

- Boroviczényi I., Wintertouristen in Spanien. *Wir und die Vögel* 10(2): 14-16.
- Collette P., 1982. Chronique ornithologique 1981/4. *Aves* 19: 217-230.
- De Liedekerke R., 1981. Chronique ornithologique 1980/4. *Aves* 18: 147-158.
- Glutz von Blotzheim U.N., K. Bauer, E. Bezzel, 1973. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*, Band 5, *Galliformes und Gruiformes*. Frankfurt am Main, Akademische Verlagsgesellschaft.
- Langhendries R., Chronique ornithologique 1982/4. *Aves* 20: 151-162.
- Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.
- Marquenie J.G.M., 1982. Kraanvogels op Voorne en Goeree. *Vogeljaar* 30: 328-330.
- Mc Minn S., 1983. Cranes in Kent in October 1982. *British Birds* 76: 451-452.
- Raevell P., 1983. Le passage de la Grue cendrée (*Grus grus*) à l'automne '82 dans le Nord - Pas-de-Calais. *Héron* 1983(3): 91-99.
- Vergoossen W.G., 1981. De trek van kraanvogels (*Grus grus*) in België. *Veldornitologisch Tijdschrift* 4: 11-26.
- Vergoossen W.G., 1982a. De trek van kraanvogels (*Grus grus*) in de provincie Luik. *Veldornitologisch Tijdschrift* 5: 20-27.
- Vergoossen W.G., 1982b. Pleisterplaats-reservaten voor Kraanvogels - een urgente zaak. *Vogeljaar* 30: 327-328.
- Wessels H., 1983. De trek van de Kraanvogel (*Grus grus*) in de jaren 1978 tot en met 1982 over Nederland, ten noorden van de Waal. *Vogeljaar* 31: 177-184.
- Wille H., 1964. Une migration extraordinaire de Grues (*Grus grus*) en automne 1963. *Aves* 1: 17-21.

Résumé

Durant l'arrière saison de 1982 des concentrations importantes de Grues cendrées *Grus grus* ont survolé les Flandres (Belgique).

Environ 18.000 ex. ont été observés pendant la période allant du 30 septembre au 24 décembre 1982. Même dans les provinces de Flandre occidentale et orientale, où des Grues sont rarement notées, resp. 2442 et 1034 ex. ont été remarqués.

Verenigingsberichten De Wielewaal - februari

- 3 (ook 2-3-'84) **Netevallei**. Neteling. Diareeks „Rivierland-schappen” door R. Willockx. Parochiezaaltje Hallaar.
- 4 **Merelbeke**. 3de Winteravond door F. van den Bossche over de Bourgoyen - Ossemeersen om 20 u. zaal Rola Roskamstraat 38, 9220 Merelbeke.
- 4 **Netevallei**. Bezoek aan huisvuilverbrandingsoven & waterzuiveringsstation - Heist o/d Berg. Vertrek: Heist - station 13.45 u. Leiding: R. Meeus.
- 4 **Voorkempem i.s.m. Brechtse Heide**. Werkdag op 'Schildehof' 9.30 u. Orangerie.
- 5 **Brussel**. Een halve dag naar Battenbroek/Walem. Speciale aandacht voor de watervogels. Vertrek: station van Mechelen om 8.30 u., einde rond 12 u. Openbaar vervoer: trein in Zuidst. 8.09 u., Noordst. 8.16 u., aankomst in Mechelen om 8.31 u. Leiding: J.P. Verduystert, tel. 015/71.24.94. Mee te brengen: laarzen.
- 5 **Demer en Dijle**. Mossenonderzoek. Ten huize W. Bastiaens, St.-Adriaanstraat 49 Haacht, van 9 u. tot 12 u. Materiaal ter plaatse, doch ieder kan ook wat meebrengen.
- 5 **Denderland**. Winterse insectentocht in de Wellemers. Vertrek: Denderleeuw, Rodestraat om 14 u. Leiding: J. Tavernier en G. Coene (Bestuursleden). Mee te brengen: Insectengids, loupe, laarzen en kijker. Einde: Denderleeuw, Rodestraat 17 u.
- 5 **Krekenland**. Wintertocht in de Asseneedse polders. Vertrek: Markt te Assenede om 8 u. Leiding: R. de Lust. Einde: 12 u.
- 5 **Mechelen**. Excursie naar Zeeland. Station NMBS Mechelen 7 u. Leiding: R. Willockx. Mee te brengen: laarzen, lunchpakket - winddichte kleding - guldens. Einde: Station NMBS - 19 u.
- 5 **Meetjesland**. Halve dagtocht naar het Molsbroek te Lokeren. Vertrek: Markt te Eeklo om 8 u. Leiding: Plaatselijke gids. Mee te brengen: Verrekijker, laarzen, warme kledij en veldgids.
- 5 **Netevallei i.s.m. Lier**. Busuistap naar Flevoland (zie Lier).
- 11 **Demer en Dijle**. Werkdag in Hollaken-bos. Vertrek: Brug Hollakenbeek, Rijmenamsesteenweg, Haacht om 9 u. en 14 u. Einde: Voormiddag om 12 u., namiddag om 17 u.
- 11 **Demer en Dijle**. Diavoordracht over Nepal. Zaal „t Kasteel” te Keerbergen om 20 u. Leiding: L. van Dievel.
- 11 **Gent**. Vijfde winteravond in het Conferentiezaaltje van het Sint Lievenscollege om 20 u. Diamontage over het Zwin door L. Coolman uit Knokke-Heist.
- 11 **Hageland-Zuiderkempem**. Avondje Wielewaal met kwis. Abdij Averbode 20 u. Leiding: M. Guisson.
- 11 **Land Waas - Noord en Zuid**. Natuurbeheer in de Stropers. Samenkomst Boswachtershuis om 9.30 u. of om 13.30 u. Leiding: F. Saman (03/779.87.86). Mee te brengen: Boterhammen.
- 11 **Land van Waas - Noord en Zuid**. Voordracht met dia's n vogelgeluiden over de Zangvogels. Om 20 u. in de grote zaal van de Stadsbibliotheek, Heymansplein 1 - Sint-Niklaas door G. de Meulemeester.
- 11 **Mechelen**. Voordracht door Dhr. Jans over de mussen. Vergaderzaal Gen. Bankmaatschappij, Van Benedenlaan 26, 2800 Mechelen. Einde: 22 u.
- 11 **Mortsel**. Waterwildtelling van de WVO op de Blokkersdijk, L.O., Kallo en Doel. Vertrek: Eigen wagens 7.30 u. stipt aan Station Oude-God. Leiding: L. Janssen, tel. 449.90.41. Mee te brengen: laarzen, picknick.
- 11 **Scheldeland**. Ledenfeest + Algemene ledenvergadering (Breugeliaans eten). 19.30 u. Centrum 't Veer, te Schellebelle. Inschrijving door storting van 290 F of 150 F (-12 jaar) op rekening 001-1264471-55 van Wielewaal afd. Scheldeland.
- 11 **Schelde en Leie**. Dia-avond „Planten uit Tirol” (eigen werk). Bekijken en bespreken der planten uit de Tirolreizen 1983 (Lechtal). Begin om 19.45 u. stipt in de refter van de gemeenteschool, Waregemse steenweg te Kruishoutem. Leiding: K. de Waele. Mee te brengen: Dia's te bezorgen vóór 1 februari '84 bij J. Vanheeuverswyn (091-84 43 82). Einde: 22.30 u.
- 11 **Tervuren**. Vier-seizoenwandeling/Winterperiode. Vertrek: Wolvenweg - Hertenbergstraat 13.30 u. Leiding: J. Vandiest.
- 11 of 18. „**Zwalmvallei**” **Zottegem**. Afhankelijk van het weer stooknamiddag Vossenhol. Contact opnemen met P. de Clercq of T. de Geyter.
- 12 **Brugge**. Bustocht naar het Veerse Meer - inschrijven door storting van 375 F (studenten 300 F) op PCR. 000-534662-95 van A. Keukeleire, Leopold I laan 110/8000 Brugge. Vertrek: station Brugge om 7.30 u. Leiding: G. Orbie. Mee te brengen: lunchpakket, excursiekleding, laarzen, Ned. geld, kijker & telescoop. Einde: Brugge 20 u.
- 12 **Brussel**. Ochtendwandeling in het Woluwedal. Vertrek: Tramdepot St. Pieters-Woluwe (Tervurenlaan) om 8.30 u. Openbaar vervoer: tram 39, 44, Bus 36. Leiding: St. Beke tel. 771.74.68 (na 19 u.). Mee te brengen: laarzen.
- 12 **Demer en Dijle**. Nationale Waterwildteldag in Keerbergen, Rotselaar, Wespelaar. Vertrek: Werchterbrug om 8 u. per fiets of per auto. Onder leiding van F. Wuyts.
- 12 **Herentals**. Namiddagtocht naar Blokkersdijk. Vertrek: 13 u. aan de Lindekens met privé-wagens. Leiding: F. Jacobs.
- 12 **Kortrijk**. Namiddagtocht langs de Leie. Verzameling aan het station van Menen, parking bij de goederenloods om 14 u. Leiding: F. Deckers.
- 12 **Merelbeke**. Tocht naar de Bourgoyen-Ossemeersen. Vertrek om 8.15 u. aan de kerk van Merelbeke centrum of om 8.30 u. aan de Molen achter Rooigemzwembad. Leiding: E. Carchon en F. van den Bossche. Mee te brengen: laarzen en kijker.
- 12 **Mol**. Nationale Watervogelteldag. Zware fietstocht langs alle waterplassen van de regio. Vertrek: Prinsenpark Retie om 8 u. of Brug Zilvermeer tussen 11.30 en 12.00 u. Leiding: J. Loos en G. Deckx. Mee te brengen: Knapzak - kijkers - vogelgidsen.
- 12 **Rupelstreek**. Vogelobservatie Oosterschelde. Vertrek: 9 u. Tribune Boom, 9.30 u. Molen Lillo. Leiding: F. Vermeulen. Mee te brengen: Kijker - Picknick - guldens - telescoop, vogelgids. Einde: Boom 18 u.
- 12 **Schelde en Leie**. Familiale winterwandeling op de Koppenberg. Winterbeleving in dit onlangs opengesteld bos. Samenkomst om 14 u. aan de kerk te Melden. Leiding: R. de Clercq. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, gidsen, warme kledij. Einde 17 u.
- 12 **Schelde en Leie**. Watervogeltelling in het hele afdelingsgebied. Voornaamste waterrijke gebieden worden in groepjes bezocht en geteld. Vertrek: Markt Oudenaarde om 8.30 u. Leiding: J. Vanheeuverswyn en WVO-leden. Mee te brengen: laarzen, verrekijker, warme kledij. Einde 12 u.
- 12 **Scheldeland**. Internationale waterwildtelling. Vertrek: 8.30 u. markt Wetteren.
- 13 - 27 **Netevallei**. Basiscursus Natuurfotografie. 20 u. lokaal - oud gemeentehuis Hallaar. Leiding: S. Pot. Mee te brengen: Fotomateriaal.
- 16 **Brugge**. FTWG-avond (Fotowerkgroep). Dia-avond met Dhr. Devinc. Thema: Landschapsfotografie. Projectiezaal Retorica te St.-Michiels om 20 u.
- 17 **Antwerpen-Centrum**. Dia-avond over de Lüneburger Heide door H. de Langhe in samenwerking met de Heemkundige Kring van Schoten. Kasteel van Schoten om 20 u.
- 17 **Brechtse Heide i.s.m. Voorkempem**. Dia-avond door M. Couwels. 'Speurend naar vogels'. Aanvang: 20 u. in de 'Lusthof' achter de Toverfluit te Halle.
- 17 **Klein-Brabant**. Filmavond in samenwerking met het Davidsfonds Puurs over „Arenden en andere roofvogels uit Europa door W. Suetens, voorzitter van het F.I.R. België. Parochiecentrum Puurs 20 u.
- 17 **Krekenland**. Dia-avond door Br. Simeon. In het landbouwershuis Markt te Assenede om 20 u.
- 17 **Meetjesland**. Diamontage over Fauna & Flora van het Garganogebied in Zuid-Italië. Stadsauditorium Garenstraat te Eeklo. Aanvang om 20 u. Leiding: M. Boone en E. Windey.
- 17 **Midden-Limburg**. Diavoorstelling: reis door Finland door H. Lehaen om 20 u. Middelb. School, Kleine Hemmenweg 4a,

- Zonhoven. Leiding: H. Lehaen.
- 17 **Schelde en Leie.** Vergadering voor de werkgroep natuurfotografie. Thema: landschapsfotografie, groothoeklenzen. Uitwerking: jaarprogramma 1984. Kring te Kruishoutem (Hoogstraat) om 20 u. Leiding: G. Mornie. Mee te brengen: Dia's van wijde landschappen (groothoek?). Einde 22.30 u.
 - 18 **Lier.** Winteruitstap naar Doel en Kallo o.l.v. D. Colin en L. Janssen. Vertrek: 8 u. station Lier. Trefpunt: 13.30 u. gemeenteplein Kallo. Mee te brengen: verrekijker, telescoop, knapzak + drank. Einde: 17 u. Doel.
 - 18 **Meetjesland.** Jaarlijks Wielewaalfeest in het Schuttershof, Stationstraat te Waarschoot. Aanvang om 19.30 u. Menu: Aperitief, Gegratineerde garnalen, Varkensgebraad met primeurgroenten. Warme appeltaart en Mokka. Kostprijs: 550 F te storten voor 10 februari op nr. 001-0997668-02 van Wielewaal-Meetjesland.
 - 18 **Schelde & Leie.** Gezellig samenzijn en dia-voorstelling voor alle reizigers van beide Tirolreizen uit 1983. Inschrijven verplicht vóór 10 februari '84 bij J. Vanheeuverswyn (091/84.43.82). Leiding: P. van Ceunebroeck en J. van Heeuverswyn. Begin om 15 u., einde om 22 u. te Astene (Deinze), zaal Ter Leie.
 - 18 **'s Heerenbosch.** Avondwandeling-Lippelo-Bos/Veld-, Steen-, en Bosuil. Samenkomst: Aksent-Opdorp om 17 u. Leiding: Mark.
 - 19 **Antwerpen-Centrum.** Daguitstap naar de Kalmthoutse Heide. Bijeenkomst: Station van Kalmthout om 10 u. Leiding: L. Vergaen. Mee te brengen: Picknick niet vergeten, we eten in openlucht.
 - 19 **Brugge.** F.T.W.G.-excursie naar Zeeland. Thema: vogels & winterfotografie. Vertrek: 7.20 u. station Brugge/of 8.25 u. parking overzet Breskens. Leiding: Daniël en Luc.
 - 19 **Brugge.** W.G. Ornithologie - watervogeltelling op Roksem. om 9.30 u. aan de put. Leiding: M. Pottier.
 - 19 **Brussel.** Van Elewijt naar Berg. Ochtendwandeling. Vertrek: 8.30 u., parking Frituur Lucienne, Tervuurestweg. nabij het domein van Hofstade. Openbaar vervoer is onbestaande. Neem contact met leiding die u ophaalt aan tram 88 in Vilvoorde, of aan station. Leiding: P. Herroelen, tel. 751.85.76. Mee te brengen: laarzen.
 - 19 **Demer en Dijle.** Vogelwaarneming in Keerbergen. Vertrek: Brug Werchter om 8 u. per fiets. Leiding: F. Wuyts.
 - 19 **Denderland.** Namiddagwandeling rond het Donkmeer te Overmere. Vertrek: Kapelleplein - Bareltonk (op de rechterkant van de weg Berlare-Donkmeer) om 14 u. Leiding: F. Schoeters. Mee te brengen: Kijker, laarzen en gidsen. Einde: 17 u. op vertrekplaats.
 - 19 **Gent.** Klassieke Schouwen-Duivelandtocht o.l.v. K. van Beirs. Volle dagtocht met privé wagens. Massa's vogels verzekerd. Vertrek om 8 u. op het Sint Pietersplein.
 - 19 **Hageland-Zuiderkemp.** Dagbusuitstap - Sneeuwtrip naar Steinebrücke (omgeving van St. Vith) ook voor Piepers. Vertrek: Aarschot Kr. Koning 7 u. Testelt, Dr. Janssen 7.15 u., Averbode Abdij 7.30 u., Diest Euroshoe 7.45 u. Leiding: J. van Damme - M. Guisson. Laarzen noodzakelijk. Inschrijving bij W. Mulders tot 10 februari.
 - 19 **Land van Waas-Noord.** Wandeling in de Moervaartvallei. Lijsterachtigen in de winter. Vertrek: 13.30 u. Stekene Markt of 13.45 u. Koudenbornbrug. Leiding: D. Helskens (091/46.88.29).
 - 19 **Maasland.** Dageexcursie Zeeland - Autobus. Vertrek: Maaseik bospoort 6 u. Leiding: Marc & Theo. Mee te brengen: Laarzen - kijker - drank - knapzak. Inschrijving voor 5 febr., 350 F op rek. 001-0271895-80 A. Vincken. Dennegaardelaan 15, 3668 As. Met vermelding: Zeeland + opstapplaats langs RW 17 tot oprit E 39.
 - 19 **Mol.** Bustocht naar Zeeland (Goeree-Overflakkee - Brouwersdam e.a.). Inschrijving bij J. Wijnants, Rozenberg 34 (tel. 014/31.24.78), 2400 Mol voor 13 febr. Vertrek: Wezel kerk 6 u. - Gompelkerk 6.10 u., Mol Textielabriek 6.20 u. - Dessel kerk 6.30 u. Mee te brengen: Knapzak + kijkers + vogelgidsen. Leiding: J. Henderickx en J. de Schepper.
 - 19 **Mortsel.** Autocartocht naar 't Hollands Diep. Prijs 310 F, 260 (3e leeft.), 210 F (-21 j.). Storten op PCR 000-0178083-88 vóór 11 febr. Vertrek: Station Oude-God 7.30 u. Leiding: C. Tytgat, tel. 449.50.24. Mee te brengen: Laarzen - picknick.
 - 19 **Netevallei.** Boswandeling in de „Averegten" te Hallaar. Vertrek: 10 u. Grote parking. Leiding: M. Geens. Mee te brengen: Kijker & Wandelschoeisel. Einde: 12 u. Grote Parking.
 - 19 **Schelde & Leie.** Avondtocht op de kluis. Aandacht voor de slaaptrek van diverse vogelsoorten. Natuurbeleving bij 't uitvliegen der Ransuilen. Vertrek: uitkijktoren boven op 't Kluisbos om 15 u. Leiding: N. de Smet. Mee te brengen: laarzen, warme kledij, verrekijker. Einde 30 min. na zonsondergang.
 - 19 **Westkust.** uitstap IJzermonding Nieuwpoort. Vertrek: 14 u. Albert Monument Nieuwpoort. Leiding: L. Dewulf. Mee te brengen: Laarzen + verrekijker.
 - 19 **„Zwalmvallei" Zottegem.** Dagtocht naar Mechelen en omgeving: Hofstade, Mechels Broek, Blaasvelds Broek. Vertrek: 8.30 u. hoofdingang van het Rijksdomein van Hofstade of 7.30 u. op de markt te Zottegem. Mee te brengen: aangepaste kledij en gewoon studiemateriaal.
 - 22 **Denderland.** Werkgroep botanie. Les in het determineren van mossen. Iedereen welkom. Aalst 't Apostelken - Kerk Mijlbeek om 20 u. Leiding: P. van den Bremt. Mee te brengen: Determinatieboeken i.v.m. mossen en binoculair of microscoop indien men er over beschikt.
 - 23 **Mechelen.** Discussieavond over Planten. Vergaderzaal Lokaal Den Halm, Korenmarkt 10, 2800 Mechelen. Leiding: A. Jans. Einde: 22 u.
 - 24 **Brugge.** Braakballendeterminatieavond in samenwerking met de J.N.M. Peterseliestraat 100, Brugge om 20 u. Mee te brengen: loupe & tabellen (tabellen zijn ter plaatse verkrijgbaar).
 - 24 - 25 - 26. **Denderland.** Kraanvogelweekend aan „Lac du Der" in Frankrijk of „Bassin de la Marne". Verplichte voor-inschrijving. Leiding: R. Sienaert, Kapelleveldstraat 43, 9420 Mere.
 - 24 **Land van Waas-Noord.** Discussieavond. „Fietspaden en Wandelwegen" in St.-Gillis en „Wegbermbeheer". Samenkomst: 20 u. Vrederech Kerkstr., St. Gillis.
 - 25 **Lier.** Lesavond: inleiding tot de vegetatiekunde o.l.v. A. de Jonghe. Begin 20 u. clublokaal (Rolwagenstr. 10, Lier). Einde: 22 u. lokaal.
 - 25 **Mortsel.** Dia-avond over IJsland om 20 u. Agfa-Gevaert Auditorium, Septestr. Leiding: L. van Dievel. Einde: 22 u.
 - 25 of 26. **Mol.** Nestkastenactie - Timmeren van verschillende soorten nestkasten voor onze (half)-Holenbroeders. Alle inlichtingen bij Sekr. WA-Mol, J. Sas - Wildstraat 8-2400 Mol (tel. 014/58.39.63). Mee te brengen: Liefst hamer en nagels meebrengen.
 - 25 **1 en 3 maart. 's Heerenbosch.** Beheerswerken in reservaatte Vlassenbroek. Vertrek: Baasrode-kerk om 9 u. Leiding: Frans. Mee te brengen: zeis of hakmes of mesthaak, laarzen, picknick. Einde: 16 u.
 - 26 **Kortrijk.** Voormiddagtocht naar de IJzermonding te Nieuwpoort. Verzameling om 8 u. op de Markt van Diksmuide. Leiding: de conservator P. Houwen.
 - 26 **Mechelen.** Tocht langs de Zenne. Vertrek: 8 u. Station N.M.B.S. Mechelen. Leiding: Dhr. Callebaut. Mee te brengen: Laarzen. Einde: Station NMBS - 12.30 u.
 - 26 **Noorderkemp.** Daguitstap naar Schouwen-Duiveland. Vertrek: Essen-Centrum kerk 8 u. Leiding: F. Broos. Mee te brengen: Picknick ook gelegenheid middageten. Aanmelden voor 20-2-84. Einde: Essen 18.30 u.
 - 26 **Schelde & Leie.** Morgenwandeling aan de Gavers te Harelbeke. Aandacht voor alle watervogels die pleisteren op de vijver. Samenkomst om 8.30 u. aan de parking van het BLOSO aan het provinciaal domein. Leiding: A. Schamelhout. Mee te brengen: verrekijker, laarzen, warme kledij, telescoop. Einde omstreeks 11.30 u.
 - 26 **Scheldeland.** Namiddagwandeling in de Meersen van Kalken. Vertrek: 13.30 u. aan het veer te Schellebelle. Leiding: R. Clinckspoor.
 - 26 **„Zwalmvallei" Zottegem.** Wandeling Burreken. Vertrek: 14 u. aan de kerk te Zegelsem.

MAART

- 2 **Leuven.** Braakballenavond. Vertrek: 19 u., Gemeentehuis Heverlee, „ingang politie". Mee te brengen: Loupe,

schuifpasser, oude kranten, tabel, naald, pincet. Einde: 22 u.

- 3 **Brechtse Heide i.s.m. Voorkampen.** Werkdag Kooldries. Aanvang: 9.30 u. Kooldries.
- 3 **Klein-Brabant.** Ledenavond met feestmaaltijd in zaal Kloosterheide te Bornem. Leiding: Gerard en Jacqueline.
- 3 **Lier.** uitstap naar het Sneeuwklodjesreservaat. Vertrek: 14 u. Zimmertoren Lier. Leiding: R. Selderslaghs + H. Janssen. Mee te brengen: laarzen. Einde: 17.30 u. in 't Piepenolleke met boekweitpannekoeken.
- 3 **Merelbeke.** Algemene ledenavond met diawedstrijd van eigen leden. Inkom gratis. Begin 20 u. zaal Rola Roskamstraat 38, 9220 Merelbeke.
- 3 **Mol.** Tentoonstelling in Galerij Klimop (Mol-Millegem) met Pottenbakker Verhoeven van Afd. Lier. De verschillende modellen broedpotten (spreeuw-, mus-, vliegenvanger e.a.) zijn daar verkrijgbaar. Alle inlichtingen J. Sas, Wildstraat 8 2400 Mol (tel. 014/58 39 63).
- 4 **Brugge.** Namiddagexcursie naar de „Achterhaven”. Vertrek: 13.30 u. station Brugge. Leiding: G. de Putter en M. Seys. Mee te brengen: laarzen, kijker, telescoop.
- 4 **Brussel.** Voordracht door ons lid Mevr. M. de Ridder, over „De plantengeografische streken van ons land” of „Welke plant groeit waar? In trefcentrum „Westrand” in Dilbeek, zaal 304, Kamerijklaan in Dilbeek. Aanvang 14.30 u. Deze voordracht, opgeluisterd met dia's, wordt gegeven door één van onze meest waardevolle leden. Zij beheerst de kunst om het moeilijkste onderwerp eenvoudig en verstaanbaar te maken. Haar voordrachten worden gesmaakt door ieder die ze bijwoont. Te bereiken met bus M, vertrek Noord om 14 u., aankomst terminus 14.22 u. Pijlen wijzen Westrand aan.
- 4 **Demer en Dijle.** Bepalen van uurhokken voor inventarisatie van ons gebied. Om 9 u. bij W. Bastiaens, St. Adriaanstraat 49, Haacht. Einde: 12 u.
- 4 **De Fruitstreek.** Wandeling in Brustem. Vertrek: 14 u. aan het Singelplein te Brustem (kort bij de kerk). Leiding: Y. Piquet. Mee te brengen: laarzen.
- 4 **Land van Waas-Zuid.** Wandeling langs het Paardepolderpad te Tielrode + overzetten met de veerboot. Vertrek: 13.30 u. Sint Niklaas - Stadhuis. 14 u. Kerk van Tielrode. Leiding: E. Thoen.
- 4 **Schelde & Leie.** Dagtocht naar het vogelrijke gebied, achter Zeebrugge; opgespoten terreinen, polderweiden. Zo mogelijk nadien bezoek aan de polders te Uitkerke. Vertrek: Benzinestation Chevron, Gaversesteenweg te Deinze om 8 u. of veerpont te Lissewege om 9 u. Leiding: P. Moreaux. Mee te brengen: verrekijker, laarzen, warme kledij, picknick + drank. Terug omstreeks 17.30 u.
- 24 **Herentals.** Daguitstap naar Bocht v. Bath en Kreekkraksluis. Vertrek: 8.30 u. aan de Lindekens te Bouwel. Leiding: W. van de Schoor. Mee te brengen: Drank + lunchpakket. Einde: 18 - 19 u.

VIJFTIENDE JAARLIJKE TERSCHELLINGREIS VAN AFDELING MORTSEL.

Van 12 tot en met 19 mei 1984.

Op 1 mei en op 15 mei 1970 gingen we de eerste maal, en dan nog wel in twee groepen, naar Terschelling en Vlieland.

Nu zijn we zover dat we op 12 mei 1984 voor de vijftiende opeenvolgende keer op safari trekken naar Terschelling en Vlieland. Zoals vijftien jaar geleden berust de organisatie en reisleiding nog steeds in dezelfde handen.

Gezien het hier toch om een kleine „Jubileum-uitgave” gaat, verwachten we een grote deelneming van onze eigen leden.

Organisatie: De afdeling Mortsel van de Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie „De Wielewaal” Datum: Van 12 tot en met 19 mei 1984.

Reisorganisatie: Antoon Uyttendaele.

Verslaggever: Ann Jeurissen.

Reissom: 10.500,- F (voorlopige prijs)

Deelnemers: Maximum aantal deelnemers: 42

Inschrijvingen: Door storting van 2000 F op de bankrekening 068-0847360-92 van De Wielewaal, Afdeling Mortsel, Parklaan 102, 2520 Edegem.

Deze inschrijving dient **zo vlug mogelijk** te gebeuren en uiterlijk vóór 15 februari 1984. De deelnemers ontvangen te gepaste tijde alle informatie omtrent organisatie van de reis en het programma der uitstappen op Terschelling en Vlieland. Zoals alle jaren logeren we weer in Hotel Paal-8 aan het Noordzee-strand.

Voor eventueel bijkomende inlichtingen kan U steeds terecht bij Dhr. A. Uyttendaele (03/237.35.34).

STUDIEDAG

De 'Vlaams-Nederlandse werkgroep Leefmilieu' van het Algemeen-Nederlands congres organiseert op zaterdag 25 februari 1984 te Antwerpen een studiedag met als thema:

'Milieu-effectrapportering (MER) in Vlaanderen en Nederland, een storm in een glas water?'

DOELSTELLINGEN STUDIEDAG:

De studiedag beoogt niet alleen rond de thema's MER, deregulering en (preventief) milieubeleid een stand van zaken in Vlaanderen en Nederland weer te geven, maar ook vanuit de milieuhoeke een kritische kijk te bieden, samen met een verkenning van de mogelijkheden voor samenwerking over de grenzen heen.

Plaats:

Universitaire Faculteiten Ignatius

Rodestraat 14

2000 Antwerpen

vanaf 10 uur.

Inschrijfgeld:

400 F / fl. 22 voor milieuverenigingen

600 F / fl. 33 voor privé-personen

Inschrijvingen:

Voor Vlaanderen:

ANC-Brussel, postrekening 000-013934-44

Voor Nederland:

ANC-Den Haag

giro 25.86.563

(Met vermelding: studiedag 25/02/1984).

In de prijs zijn begrepen: deelname aan de studiedag, voorinformatie, verslag, lunch en koffie.

PROVINCIALE TOELAGE OOST-VLAANDEREN

Voor het werkjaar 1982 kregen de wiewaalaafdelingen van Oost-Vlaanderen een gezamenlijke subsidie van 74.190 F. Volgens de toegekende punten wordt het bedrag verdeeld over de 12 afdelingen van de provincie. Voor 1984 wordt een nieuwe aanvang ingediend, eveneens door dhr. H. Evrard, die wij in naam van De Wielewaal hiervoor oprecht danken.

H. Franckx

EERSTE GEMEENSCHAPPELIJKE

CONSERVATORSDAG

VLAAMSE RESERVAATBEHERENDE VERENIGINGEN

Molsbroek - Lokeren 31 maart 1984

Alle conservators en hulpconservators van de Wielewaalreservaten worden uitgenodigd op deze bijeenkomst die de jaarlijkse eigen conservatorsdag vervangt. Deze dag wordt georganiseerd op initiatief van De Wielewaal in overleg met de reservaatbeherende verenigingen.

Alle Vlaamse reservaatbeherende verenigingen worden

op deze dag uitgenodigd, die doorgaat op zaterdag 31 maart 1984 in het reservaat „Het Molsbroek” te Lokeren, beheerd door vzw Durme.

Programma:

9.30 u.: Samenkomst aan het infopaviljoen van het Molsbroek. Rondleiding en toelichting over enkele beheersaspecten.

12.30 u.: Middagmaal in „Het Verloren Bos”.

14 u. tot 17 u.: gespreksnamiddag.

1. Wettelijke aspecten van natuurreservaten.

door Ir. S. Tys (De Wielewaal)

2. Problemen bij het beheer van rietvelden en liesgras

3. Sociaal beheer van natuurreservaten.

door A. Verstraeten (vzw Durme)

Inschrijven verplicht door telefoneren of schrijven naar de Wielewaalcentrale vòòr 15 maart.

De ingeschreven conservators ontvangen dan een documentatiemap en als blijk van waardering wordt het middagmaal hen gratis aangeboden (conservators en hulpconservators).

De beheersplannen kunnen onder de middagpauze ter inzage voorgelegd worden. Wie het beheersplan van zijn reservaat wil meebrengen gelieve vooraf A. Verstraeten op de hoogte te brengen (Bokslaar 57-9100 Lokeren). 091/481.859

Let wel: er worden geen afzonderlijke uitnodigingen meer verstuurd!

KRAANVOGELTREK OVER VLAANDEREN TIJDENS HET VOORJAAR EN HET NAJAAR 1983.

Om een beter inzicht te krijgen in het aantalsverloop en de gevolgde trekroutes wordt gevraagd om alle gekende waarnemingen van Kraanvogels in Vlaanderen tijdens het voor- en najaar van 1983 op te sturen naar onderstaand adres.

Gelieve, indien mogelijk, de volgende gegevens te vermelden:

- aantal (per groep)
- plaats
- datum en uur
- trekrichting

Waarnemingen van roepende Kraanvogels 's avonds en 's nachts of van overnachtende Kraanvogels (+ beschrijving van de gebruikte slaapplek) zijn eveneens zeer nuttige gegevens, evenals zomer- en winterwaarnemingen van Kraanvogels.

Gelieve ook, indien mogelijk, bij pleisterende vogels het aantal juvenielen te bepalen.

De resultaten van dit onderzoek zullen in dit tijdschrift gepubliceerd worden, vanzelfsprekend zullen alle inzenders worden genoemd.

Dank bij voorbaat.

D. Symens, Bredabaan 300, 2170 Wuustwezel.

ATLAS BESCHERMDE NATUURGEBIEDEN VAN VLAANDEREN

Het tweede deel van de **Atlas van de beschermde natuurgebieden van Vlaanderen** is ter beschikking.

Dit tweede deel bevat ongeveer 80 nieuwe folders en een overzichtskaart.

De gehele atlas (deel I + deel II) kan opgeborgen worden in een PVC-kaft die samen met deel II wordt verkocht.

Deel twee + kaft kosten 250 F (verzending inbegrepen)

en kunnen bekomen worden door dit bedrag vooraf te storten op de rekening nr. 000-2005986-26, van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Waters en Bossen, Steenweg op Elsene, 31, 1050 Brussel.

Een verdere uitbreiding van de Atlas wordt in de nabije toekomst niet in het zicht gesteld.

VOORDRACHT MET DIA'S OVER ROOFVOGELS

Inlichtingen:

J. Cox

St. Willebrordusstraat 39

2160 Brecht

Tel. 03/313 90 85

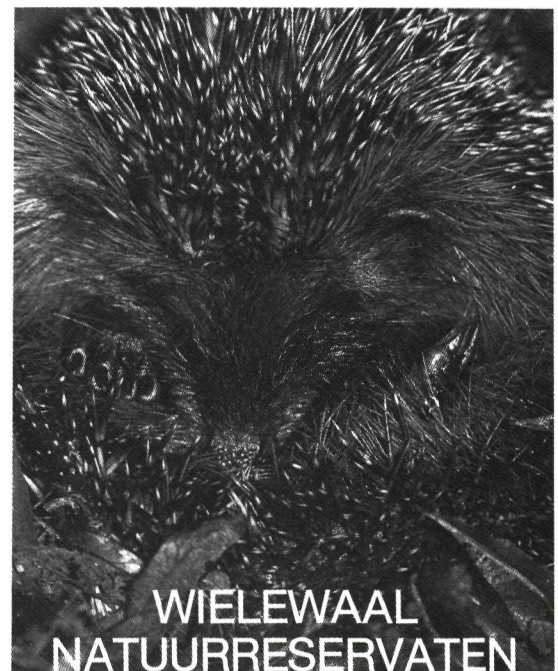
WIELEWAAL NATUURRESERVATEN

Deze brochure (72 blz.), uitgegeven door de Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie De Wielewaal v.z.w., behandelt enkele natuurreservaten van de vereniging. Ze is opgedragen aan de talrijke leden van de vereniging die belangeloos hun vrije tijd opofferen aan het behoud van de natuur in Vlaanderen.

Na een inleiding volgt een lijst van de Wielewaalreservaten. Daarna worden volgende reservaten uitvoerig besproken: de Tikkebroeken, de Kooldries, de Vallei van de Itterbeek, de Liereman, het Mechels Broek, de Korhaan, het Nico de Boevé-reservaat, het Maasdalbos en de Warande, Wijvenheide, Terlaemen, de krekens van Saleghem, Vlassenbroek, de Mandelhoek, het Frans Segersreservaat en de Langemeersen. Bij ieder reservaat is een kaartje gevoegd met de juiste ligging.

Tot slot volgt een uiteenzetting over de werking van De Wielewaal, een oproep tot financiële steun en om lid te worden van vereniging.

Het geheel is geïllustreerd met 44 zwart-wit foto's van Rudy Willockx. De brochure kan besteld worden door overschrijving van 150 F op postcheckrekening 000-0319785-73 van De Wielewaal v.z.w., Graatakker 11, 2300 Turnhout, met vermelding „Reservatenbrochure”.

Voorpagina in kleur

Le passage fut le plus important pendant la première decade de novembre; surtout le 5, 6 et 7 novembre resp. 3414, 8423 et 2648 ex. étaient de passage. Le 8 novembre plus de 400 Grues se dirigent vers le nord, le long du littoral, et vont stationner près d'Uitkerke (Blankenberge). Même en décembre, environ 340 Grues ont été observées, nombre exceptionnel pour cette période.

Au total $\pm$ 2500 Grues, dispersées sur 25 lieux différents, ont fait halte dans les Flandres; environ 2000 ex. de ce nombre y ont passé la nuit. A 3 endroits dans les Flandres des Grues ont résidé plus de 24 heures, avant de partir vers leurs quartiers d'hivernage.

Zusammenfassung

Im Herbst 1982 zogen niemals gesehene Anzahlen Kraniche *Grus grus* über Flandern (Belgien). Zwischen dem 30. September und dem 24. Dezember 1982 wurden im total etwa 18.000 Kraniche bemerkt.

Sogar in den Provinzen Ostflandern und Westflandern, wo Kraniche eine seltsame Erscheinung sind, wurden bzw. 2442 und 1034 Ex. wahrgenommen. Der höchste Durchzug fand im ersten Teil von November statt; vor allem am 5., 6. und 7. November wurden bzw. 3414, 8423 und 2648 Ex. bemerkt über ganz Flandern. Dem 8 November zogen mehr als 400 Kraniche nordwärts zurück entlang die Küste, wodurch eine Halteplatz entstand in die Gegend von Uitkerke (Blankenberge). Im Dezember wurden auch noch etwa 340 Ex. beobachtet, eine bedeutende Anzahl für diese Periode.

Im total wurden etwa 2500 rastende Kraniche an 25 verschiedenen Stellen in Flandern gesehen. Davon haben etwa 2000 Ex. ein ruhiges Gebiet als Schlafplatz gebraucht. An 3 Stellen in Flandern haben Kraniche länger als 24 Stunden geruht, bevor sie weiter zogen zu ihren Winterquartieren.

Summary

During the autumn 1982 a large influx of Cranes *Grus grus* occurred in Flanders (Belgium). From 30 September till 24 December 1982 about 18.000 Cranes were observed.

Even in the provinces of East- and West-Flanders, where Cranes are normally rare, 2442 and 1034 Cranes were respectively seen.

The peak numbers were reached at the beginning of November; especially on 5, 6 and 7 November respectively 3414, 8423 and 2648 Cranes were seen. On 8 November there was an important backward migration to the north along the coast with a halting-place near Uitkerke (Blankenberge). In December some 340 Cranes were still migrating, which is quite a lot for this period.

Cranes were not only seen in flight. Distributed over 25 different places a total of nearly 2500 Cranes were observed, resting in open and stretch landscapes (polder- and meadowcomplexes and heath-areas). Out of these 2500, about 2000 Cranes have searched a quiet sleeping-place. These birds roosted mostly in heath-areas.

At a different places in Flanders Cranes stayed for more than 24 hours, before flying on to their winter-areas.

Lijst medewerkers

In onderstaande lijst worden alle personen en plaatselijke verenigingen, die waarnemingen hebben verricht en toegezonden, bijeengebracht.

S. Allein, D. Appels, B. Augustijns, J. Belloy, M.W. Bennebroek, H. Berghmans, W. Beullens, H. Blockx, J.-M. Boone, M. Bourgeois, C. Burggraave, G. Caekebeke, G. Ceuppens, J. Claesen, F. Claessens, A. Cleeren, G. Coene, D. Colin, D. Content, J.P. Cool, A. Cools, R. Cools, M. Costrop, J. Cox, G. Cromphout, F. Daemen, W. Delbaere, J. de Beule, W. de Block, L. de Bondt, W. Debusscher, G. Deckx, L. Deckx, D. de Clercq, Dr. E. de Clercq, L. de Clercq, R. de Clercq, B. de Cock, W. de Cock, M. de Coster, D. de Crom, R. de Fraine, G. de Guchteneere, M. de Jonghe, P. de Kerf, N. Deldinne, F. Delbeque, R. de Meerleer, G. de Meulemeester, D. Demey, F. Demey, J. de Ridder, C. de Scheppe, G. Desmet, N. Desmet, W. de Smet, L. Deviaene, J. Dewyspelaere, P. d'Haeseleer, H. d'Hertefelt, W. Dings, D. Draulans, G. Dubonnet, V. Dupont, A. Eeckhaut, J. Elsermans, E. Everaert, F. Geenen, J. Geivaerts, A. Geuens, M. Geuens, J. Gotink, B. Goyens, J. Halfants, L. Hardeman, E. Hellemans, J. Helpers, L. Hermans, M. Herremans, R. Hertens, E. Hoebrechts, I. Hoste, P. Houwen, J. Jacques, P. Jalon, G. Jannis, A. Jans, H. Janssen, J. Jooris, L. Jordaens, A. Kaija, C. Kastelein, D. Keynen, J. Kiebooms, P. Lachaert, B. Lamberigts, D. Lardon, I. Ledegen, M. Leenaerts, J. Leestmans, W. Lenaert, L. Lens, M. Linden, D. Linsen, Graaf L. Lippens, W. Loenders, M. Loeys, J. Loos, Dr. M. Louette, E. Machielsen, J. Maeckelberge, K. Matthé, L. Matthé, M. Matthé, F. Mees, D. Meeus, Dr. H. Meeus, M.-L. Meeus, A. Mertens, J. Moonen, J. Mostmans, L. Nagels, H. Nuytemans, J. Nuytemans, J. Nysten, J. Otte, W. Packet, W. Paulussen, J. Peeters, M. Peeters, Y. Peeters, J. Pelckmans, R. Pillen, H. Ploem, L. Poels, G. Poorters, H. Poorters, N. Poppe, M. Pottier, P. Prinsen, D. Raes, V. Raes, G. Rappé, P. Renckens, J. Robbe, J. Robeyns, J. Rottiers, H. Royeaerd, J. Royeaerd, M. Rutten, P. Rutten, T. Sanczuk, J. Sanders, R. Sangers, J. Sas, A. Schamelhout, M. Schepers, O. Schietecatte, J. Schrey, J. Seys, M. Seys, R. Sienaert, S. Smet, J. Smets, L. Smets, S. Smets, C. Snijers, K. Speelman, C. Steeman, H. Stevens, J. Stevens, L. Stevens, M. Stevens, M. Stoop, T. Temmerman, S. Thibau, A. Thijs, L. Thijs, A. Theuninck, P. Toelman, K. Tops, E. Troch, P. Vandael, M. van Dael, F. van Damme, R. van de Borne, P. Vandenbulcke, W. van den Bossche, W. van den Bussche, A. van der Schacht, D. Vandevondele, A. van Doorselaer, F. van Dorpe, L. van Gils, Dr. J. van Gompel, P. van Hecke, N. van Heeswijck, C. van Hoecke, J. Vanhoof, M. Vanhoudt, F. van Hoywegen, M.H. van Hoywegen, W. van Hoywegen, Dr. J. van Impe, F. van Looy, A. Vanmarsenille, L. van Oosterwijck, J. van Puyenbroeck, R. van Rompaey, W. van Rompu, F. van Roy, J. Vansteenkiste, J. van Winkel, I. van Wouterghem, F. Verbelen, M. Verbruggen, M. Vercammen, B. Vercruysse, M. Verdonck, J. Verheyen, R. Vermeyen, K. Verschoore, D. Verstraete, V. Vervloet, J. Volders, E. Voorspoels, R. Vranckx, F. Vreysen, M. Walravens, G. Weltens, M. Wens, F. Weyers, S. Wuyts, NWG/VWG-Pelt, NWG-Gavers, VWG-Netevallei, WA-Turnhout, WA-Brugge, WA-Denderland, WA-Klein-Brabant, WA-Lier, WA-Midden-Limburg, WA-Mechelen, WA-Noorderkempen, WA-Schelde-Leie, WJ/WA-Mol, WJ/WA-Hageland - Zuiderkempen, WJ/WA-Voorkempen - Brechtse Heide, WJ-Brussel, WJ-Gent, WJ-Halle, WJ-Leuven, Zeevogelwerkgroep Nieuwpoort.

D. Symens, Bredabaan 300, B-2170 Wuustwezel.

Bosuil *Strix aluco* en Holenduif *Columba oenas* broeden samen succesvol in dezelfde nestkast.

Willy Suetens

Successful cohabitation and breeding of Tawny Owl *Strix aluco* and Stock Dove *Columba oenas* in a nestbox.

Op zondag 3 april 1983 onderzocht ik een nestkast voor Bosuilen in een bos van canadapopulieren te Hofstade-Zemst (Brabant). De nestkast, 40 x 40 x 55 cm, bevond zich op 9 meter hoogte, tegen de stam van een populier aan de bosrand. Wanneer de ladder tegen de stam werd gezet, verliet een Holenduif de nestkast. Toen aanstalten werd gemaakt met het openen van het deksel, vloog een Bosuil weg. De kast bleek twee nesten te bevatten: links vooraan een legsel met twee eieren van de Holenduif, rechts achter een legsel van 4 eieren van de Bosuil. R. Willockx en J. Kiebooms waren getuigen bij deze waarneming.

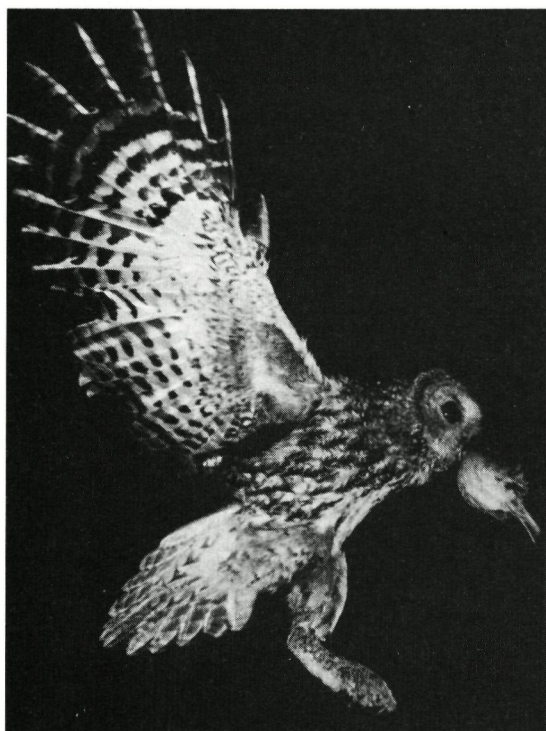
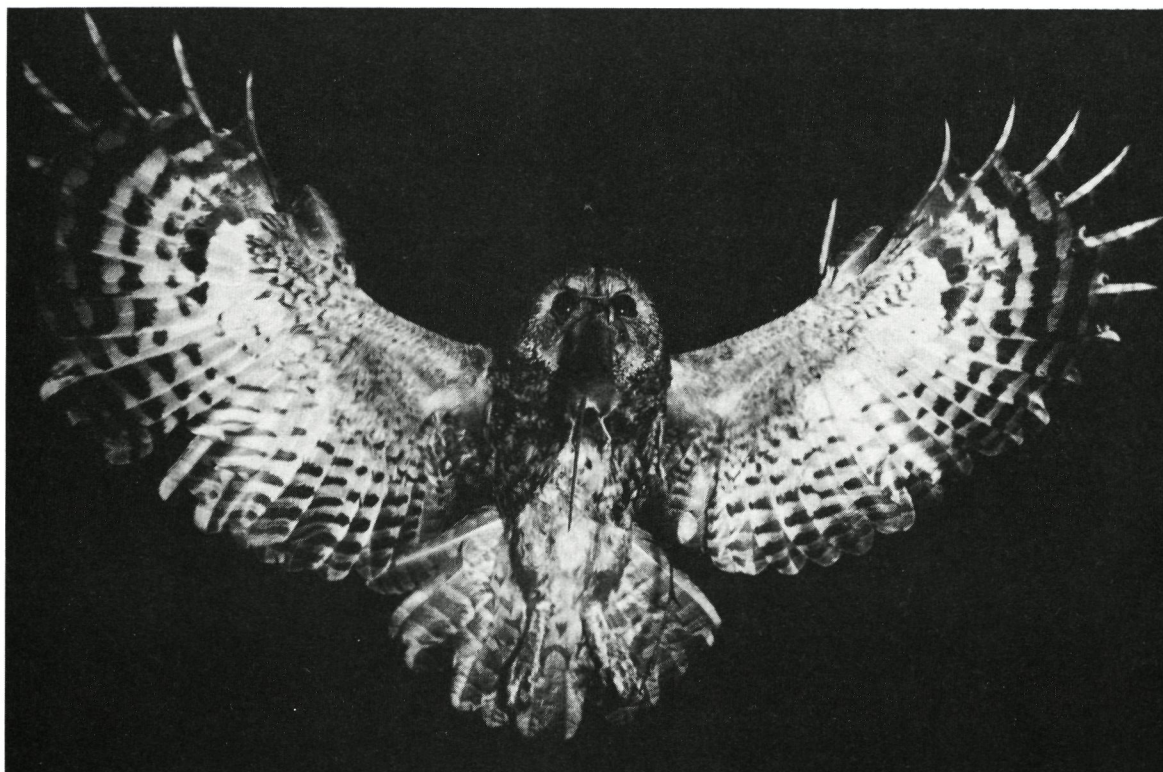
Op zaterdag 16 april werd de nestkast opnieuw onderzocht: zij bleek twee donsjongen van de Holenduif te bevatten en vier donsjongen van de Bosuil.

Gelet op de relatief langere broedduur bij de Bosuil (28-29 dagen) t.a.v. deze van de Holenduif (16-18 dagen), en rekening houdend met het feit dat de Bosuil zijn eieren met een interval van 2 à 3 dagen legt en begint te broeden vanaf het eerste of het tweede ei, waarbij het wijfje zich reeds meerdere dagen voor de eileg doorlopend in de nestholte ophoudt, kan het niet anders dan dat de

2 jongen van Holenduif *Columba oenas* (links) en 3 jongen van Bosuil *Strix aluco* (rechts) samen in één nestkast, Hofstade-Zemst, april 1983.

Foto: W. Suetens en P. van Groenendaal

Bosuil *Strix aluco* met prooi voor nestkast, tevens bezet door Holenduif *Columba oenas*, Hofstade-Zemst, april 1983.

Foto: W. Suetens en P. van Groenendael

nestkast reeds bezet was door de Bosuil toen ook de Holenduif er zich kwam vestigen!

Behalve het kleinste uilenjong, dat, bij een volgende controle, verdwenen bleek, ontwikkelden de 2 jonge duiven en de 3 jonge Bosuilen zich normaal in elkaars gezelschap, waarbij uiteraard de duiven overdag en de uilen 's nachts werden gevoederd, maar waar tevens in ochtend- en avondschemering zowel Holenduif als Bosuil om beurten de nestkast bezochten.

De jonge Holenduiven waren de eersten om de nestkast te verlaten tijdens de eerste week van mei, op de voet gevolgd door het oudste uilenjong.

Een der laatste prooien die aan het laatst overblijvende uilenjong werd gebracht, was een jonge Holenduif (dia als bewijsstuk).

Buiten de reeds vermelde ornithologen, waren ook L. Huyghebaert, P. van Groenendael, W. Beullens, en mijn echtgenote Mia en neef David, getuigen van dit zeldzame geval van geslaagde cohabitatie.

Summary

A successful cohabitation and breeding of Tawny Owl *Strix aluco* and Stock Dove *Columba oenas* in a single nestbox was recorded at Hofstade-Zemst, Belgium, in 1983.

Dr. W. Suetens, Molenheidebaan 111, B-2970 Hever.

De pootkleur van onvolwassen Geelpootmeeuwen *Larus cachinnans* aan de Bosporus.

Hubert en Marie-Louise Meeus

Leg colour of immature Yellow-legged Herring Gulls *Larus cachinnans* at the Bosporus.

Tijdens een verblijf aan de Bosporus, van 17 tot 25 september 1983, waren wij in de gelegenheid dagelijks enkele honderden Geelpootmeeuwen *Larus cachinnans* te observeren. Het betrof vermoedelijk de Kaspische ondersoort *L. c. cachinnans*. Zeer grote aantallen van deze vogels vertoefden bijna constant aan de in uitvoering zijnde havenuitbreidingswerken te Istanbul-Uskudar, aan de Aziatische zijde van de Bosporus, voor het stadsgedeelte Harem. Sporadisch werden enkele Kleine Mantelmeeuwen *Larus fuscus*, Kokmeeuwen *Larus ridibundus* en Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus* in dit gezelschap aangetroffen.

Alhoewel aan de Bosporus en in Bulgarije intergradatie tussen de Mediterrane Geelpootmeeuw *L. c. michahellis* en de Kaspische ondersoort *L. c. cachinnans* niet uitgesloten zou zijn (Devillers in Cramp & Simmons, 1983) en een directe vergelijking met de typische Mediterrane *michahellis* niet mogelijk was, hadden wij toch sterk de indruk dat de mantel van de te Istanbul aanwezige adulte Geelpootmeeuwen duidelijk lichter was. De subspecies *michahellis* is ons relatief goed bekend van verblijven aan de Middellandse Zee en door observaties aan de Vlaamse kust en in het Turnhoutse (Meeus & Meeus, 1981). Wat ons echter te Istanbul vooral opviel was de duidelijk lichtere handvleugel met relatief veel wit, evenals het eerder geringe zwarte handvleugelveld bij de adulte exemplaren. Vooral in de vlucht was dit kenmerk van de ondersoort *cachinnans* erg goed waarneembaar. In het bijzonder de vogels van de Zwarte Zee zouden zeer lichte handvleugels vertonen (Glutz von Blotzheim & Bauer, 1982). Deze door ons in het veld waargenomen handvleugelkenmerken worden bevestigd door onderzoek aan *cachinnans*-exemplaren in de hand door de Roemeen Kohl (1959, 1960). Bij deze adulte exemplaren konden we verder de typische diepe gele poot- en snavelkleur met grote rode gonysvlek constateren. De rode oogring evenals de geringe, eerder fijne, doch vanop korte afstand goed zichtbare winterstreping van de kop konden eveneens geobserveerd worden bij meerdere volwassen exemplaren.

Onze grootste aandacht ging echter naar de pootkleur van de onvolwassen exemplaren die zowat de vier vijfden van het voortdurend aanwezige gezelschap uitmaakten. Het betrof zowel juvenielen als exemplaren in of ruiend naar tweede en derde winterkleed. In tegenstelling tot

Devillers & Potvlieg (1981) die beweerden dat over het algemeen de gele pootkleur bij *michahellis* reeds tijdens de eerste zomer zichtbaar wordt, kon Bulteel (1983) slechts bij enkele van tweede zomer- naar derde winterkleed ruiende exemplaren van deze subspecies aan de Vlaamse kust gelige poten waarnemen. Wijzelf konden aan onze kust de observaties van Bulteel slechts bevestigen. Gezien zowel Glutz von Blotzheim & Bauer (*l.c.*), Grant (1982) als Cramp & Simmons (1983) laten veronderstellen dat de pootkleur bij *L. c. cachinnans* en *L. c. michahellis* gelijk is leek het bestuderen van het te Istanbul voorhanden materiaal ons dan ook erg zinvol.

Herhaald, langdurig en nauwkeurig observeren vanop relatief korte afstand, met goed optisch materiaal en in goede belichtingsomstandigheden, van meerdere honderden exemplaren leverde ons volgende resultaten:

- de door ons geobserveerde onvolwassen vogels in kleden tot en met het tweede zomerkleed vertoonden alle, zonder uitzondering, een duidelijk vleeskleurig - roze pootkleur,
- slechts een aantal van de exemplaren in of ruiend naar het derde winterkleed vertoonden bleek-beige poten, met hooguit een lichte zweem van geel. Van echt geel of zelfs maar gelig was hoegenaamd niets te bespeuren.

Dr. J. van Impe, die tijdens het najaar van 1965 tot 1974 vele honderden onvolwassen „*ponticus*” Stegmann kon observeren aan de kust van de Dobroedja (Roemenië), schreef ons dat hij onze mening over hun pootkleur kon bevestigen. Ook hij had opgemerkt dat sommige exemplaren in derde winterkleed een lichte zweem van geel konden vertonen. Stegmann (1934) beschreef namelijk de aan de Zwarte Zee voorkomende geelpootzilvermeeuwen als een afzonderlijke ondersoort *Larus argentatus ponticus* en onderscheidde ze van *Larus a. cachinnans* die aan de Kaspische Zee en in Turkestan voorkomt. Kohl (*l.c.*), die een aantal Pontische exemplaren taxonomisch onderzocht kwam echter tot de bevinding dat deze toch wel bij de subspecies *cachinnans* dienden ondergebracht, zolang bewijzen van het tegendeel ontbreken. Deze mening wordt gedeeld door Papadopol (1980). In de trektijd en tijdens de winter zou in Roemenië ook de subspecies *michahellis* en de noordelijke *heuglini* kunnen voorkomen.

De bewering van Dr. P. Devillers in *The Birds of*

the Western Palearctic, Volume III, p. 834 onder de hoofding „Bare parts - The *cachinnans* group (*L. a. michahellis*)”: „leg usually assumes yellow tinge at 2 years” strookt in ieder geval niet met onze eigen bevindingen, noch voor de Geelpootmeeuwen aan de Belgische kust, noch voor deze aan de Bosporus.

Samenvatting

Nauwkeurige observatie van enkele honderden onvolwassen Geelpootmeeuwen *Larus cachinnans*, vermoedelijk behorend tot de Kaspische subspecies *cachinnans*, aan de Bosporus tijdens de derde week van september 1983 toonde dat slechts bij exemplaren in of ruiend naar derde winterkleed een bleek-beige pootkleur waarneembaar is. In alle andere onvolwassen kleden bleek de pootkleur vleeskeurig-roze. Bulteel (1983) wees er reeds op dat bij de ondersoort *michahellis* aan de Belgische kust pas bij van tweede zomer- naar derde winterkleed ruiende exemplaren gelige poten zichtbaar werden, wat door ons herhaaldelijk kon bevestigd worden. Deze bevindingen zijn in tegenspraak met de bewering van Devillers & Potvliege (1981) en van Devillers in *The Birds of the Western Palearctic* (Cramp & Simmons, 1983) dat bij *michahellis* en in de *cachinnans*-groep in zijn geheel reeds tijdens de eerste zomer een gele pootkleur waarneembaar wordt.

Dankwoord

Onze oprechte dank aan Dr. J. van Impe die zo vriendelijk was het ontwerp voor deze nota van een aantal kritische kanttekeningen te voorzien. Eveneens dank aan Dr. F. Grootaers en Mej. lic. A. van Hees die *resumé*, *summary* en *Zusammenfassung* hebben verzorgd.

Bibliografie

- Bulteel G., 1983. Geelpootmeeuwen *Larus cachinnans michahellis* in Vlaanderen. *Wielewaal* 49: 165-181.
 Cramp S., K.E.L. Simmons, 1983. *The Birds of the Western Palearctic*. Volume III. Oxford, Oxford University Press.
 Devillers P., R. Potvliege, 1981. Le Goéland leucophaea, *Larus cachinnans michahellis*, en Belgique. *Gerfaut-Giervalk* 71: 659-666.
 Glutz von Blotzheim U.N., K.M. Bauer, 1982. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 8/1. Wiesbaden, Akademische Verlagsgesellschaft.
 Grant P., 1982. *Gulls, a Guide to Identification*. Calton, T. & A.D. Poyser.
 Kohl I., 1959. (Contributions to systematic studies of the Black Sea's Herring-Gulls). *Aquila* 65: 127-143.
 Kohl S., 1960. Einige Bemerkungen zum Jugendgefieder der pontischen Silbermöwen. *Proc. XII Int. Orn. Congr. Helsinki* 1958: 422-425.
 Meeus H., M.-L. Meeus, 1981. Geelpootmeeuwen, *Larus cachinnans*, in de Turnhoutse Kempen. *Wielewaal* 47: 448-450.
 Papadopol A., 1980. Contribution à la connaissance de *Larus argentatus* Pontopp., 1763 en Roumanie; répartition, écologie, nourriture et comportement chez *L. a. cachinnans* Pall. (Aves, Laridae). *Trav. Mus. nat. „Grigore Antipa”* 22: 253-274.

Stegmann B., 1934. Ueber die Formen der grossen Möwen („subgenus *Larus*”) und ihre gegenseitigen Beziehungen. *Journ. f. Orn.* 82: 340-380.

Résumé

Durant la troisième semaine de septembre 1983, nous avons eu l'occasion d'observer d'une façon soutenue quelques centaines de Goélands leucophées *Larus cachinnans* en plumage juvénile. Lieu des observations: le Bosphore. Il s'agissait probablement de la sous-espèce caspienne *cachinnans*. Ce n'était que chez les exemplaires en troisième plumage hivernal ou muant pour l'acquérir que la couleur des pieds était beige pâle. Chez tous les autres oiseaux juvéniles les pattes étaient couleur chair rose. Bulteel (1983) avait déjà attiré l'attention sur le fait que chez la sous-espèce *michahellis*, séjournant à la côte belge, les pieds tirant sur le jaune n'apparaissaient que chez les oiseaux muant pour acquérir le troisième plumage d'hiver. Nous-mêmes, avons été, à plusieurs reprises, en mesure d'acquiescer à ces observations. Ces constatations sont en contradiction avec l'assertion de Devillers et Potvliege (1981) et de Devillers dans *The Birds of the Western Palearctic* (Cramp & Simmons, 1983), selon laquelle et chez *michahellis* et dans le groupe *cachinnans* en entier, la couleur jaune des pattes est déjà visible durant la première saison estivale.

Zusammenfassung

Genaue Beobachtung einiger Hunderte unerwachsener Weiskopfmöwen *Larus cachinnans*, vermutlich gehörend zu der kaspischen Unterart *cachinnans*, an der Bosporus während der dritten Woche von September 1983 zeigte, dass nur bei Exemplaren in oder mausernd zu ihrem dritten Wintergefieder eine blasse rosige Fuszfarbe wahrnehmbar ist. In allen anderen unerwachsenen Gefiedern zeigte sich heraus, dass die Fuszfarbe fleischfarbig-rosa war. Bulteel (1983) wies schon darauf hin, dass bei der Unterart *michahellis* an der belgischen Küste erst bei Exemplaren mausernd von ihrem zweiten Sommer- zu ihrem dritten Wintergefieder gelbliche Füße sichtbar wurden, was wir wiederholt bestätigen konnten. Diese Befunde widersprechen der Behauptung von Devillers & Potvliege (1981) und von Devillers in *The Birds of the Western Palearctic* (Cramp & Simmons, 1983), dass bei *michahellis* und in der *cachinnans*-gruppe als Ganzes eine gelbe Fuszfarbe schon während ihres ersten Sommers sichtbar wäre.

Summary

Minute observation of a few hundred immature Yellow-legged Herring Gulls *Larus cachinnans*, presumably belonging to the Caspian subspecies *cachinnans*, at the Bosphorus during the third week of September 1983 showed that only in specimens in or moulting into their third winter plumage a pale beige colour of the legs is perceptible. In all other immature birds' plumages the colour of the legs turned out to be a flesh-coloured pink. Bulteel (1983) has already pointed to the fact that with the subspecies *michahellis* at the Belgian coast yellowish legs appeared only in specimens moulting from their second summer plumage into their third winter plumage, findings we could confirm repeatedly. These findings contradict Devillers & Potvliege (1981) and Devillers in *The Birds of the Western Palearctic* (Cramp & Simmons, 1983) when they assert that with *michahellis* and in the *cachinnans* group as a whole a yellow colour of the legs is already perceptible during their first summer.

Dr. H. Meeus en M.-L. Meeus, Langvenstraat 25, B-2300 Turnhout.

ontvangen op 30 oktober 1983

Niet-geslaagd broedgeval van de Rode Wouw *Milvus milvus* te Lippelo in de provincie Antwerpen

Luk Meert en Mark Aerts

Unsuccessful breeding of the Red Kite *Milvus milvus* in the province of Antwerp, Flanders.

De Rode Wouw *Milvus milvus* wordt de laatste jaren in Vlaanderen in toenemende mate waargenomen. In onze streek, namelijk in Klein-Brabant in het zuidwesten van de provincie Antwerpen, wordt deze roofvogel zowat ieder voorjaar opgemerkt. In Frankrijk (Yeatman, 1976) en Duitsland (Rheinwald, 1982) werd een toename van zijn bestand geconstateerd, terwijl er tevens een tendens tot uitbreiding van zijn broedgebied naar onze contreien vanuit het zuidoosten blijkt te bestaan met o.m. broedgevallen in Wallonië (Ledant *et al.*, 1983), Nederlands Limburg (Van Lier, 1983), Noord-Brabant en Twente (Conings, 1978; Teixeira, 1979; Brouwer, 1981), Oost-Vlaanderen (De Lust, 1978) en niet-geslaagde broedgevallen te Oostkamp (West-Vlaanderen) in 1981 (*Wielewaal* 48: 301) en te Poppel in de Turnhoutse Kempen in 1982 (*pers. med.* M. Swannet en H. Meeus). Tot voor 130 jaar zou de Rode Wouw bij ons broedvogel zijn geweest van loofbossen en bosranden met grazige bufferzones. Mede door vervolging door de mens zou de soort in grote delen van Europa achteruit zijn gegaan en zelfs verdwenen.

De eerste meldingen voor 1983 uit onze streek bereikten ons begin april. We dachten toen nog aan doortrekkers. Zo ook op 11 april 's avonds, toen we Rode en Zwarte Wouwen *Milvus migrans*, in totaal 6 exemplaren (*Wielewaal* 49: 290), langs de bosrand hun slaapplek zagen opzoeken. Twee Buizerds *Buteo buteo* mengden zich tussen hen. Doch ons vermoeden van een broedgeval begon pas echt te rijpen toen we gedurende de daaropvolgende weken vaststelden dat één paar Rode Wouwen constant ter plaatse bleef. Hun uitverkoren terrein bleek een groot bosgebied, deels ook parkgebied, omringd door een versnipperd agrarisch landschap met vooral weiden en canadabosjes en in mindere mate akkers. De streek bezit een zandlemige bodem en vrij laaggelegen terreinen met een verspreide landelijke bebouwing.

Op 15 mei zagen we het paartje in een baltsachtige stoepartij verward, waarbij de ene vogel de andere op boomhoogte in duikvlucht tegemoet kwam.

Op 18 mei namen we het paar boven het bos waar. Het opmerkelijk kleinere mannetje vloog het wijfje steeds achterna. Samen doken ze in het bos.

Enkele dagen later, tijdens een boswandeling, bemerkten we een exemplaar dat eerder laattijdig opvloog uit de kruin van een boom. Bij nader toezien bleek deze boom de horst te bevatten, zowat 12 meter hoog, daar waar stam en kruin in elkaar overgaan. Het basisnest werd vermoedelijk gevormd door het oude nest van een Zwarte Kraai *Corvus corone corone*, dat verder werd uitge-

bouwd, o.m. met plastic-resten. Even nadien vonden we ook het mannetje, een paar bomen dichterbij, dat rotsvast bleef zitten ondanks de geringe afstand (± 50 m) die het van ons verwijderd was. Diezelfde dag, 's namiddags, zagen we één van de wouwen die werd lastig gevallen door een dertigtal kraaien, in de buurt van de horst. Ook de volgende dagen observeerden we zweefvluchten van één der beide vogels, die gebruik maakte van thermiek en geregeld werd lastig gevallen door groepen Kauwen *Corvus monedula* en Zwarte Kraaien boven de broedplaats.

Op 5 juni gingen we voor de tweede maal de broedplaats vanop afstand bekijken: het wijfje zat op het nest en het mannetje overvloedig de broedplaats, laag boven de boomkruinen. We besloten toen de broedplaats voorlopig niet meer te bezoeken om verstoring te voorkomen. Een week later bleven de waarnemingen uit. We vermoedden een intense broedzorg en een zo onopvallend mogelijk oudergedrag. Doch toen we vier weken later opnieuw tot bij de broedplaats gingen waren daar geen Rode Wouwen meer te bespeuren. Ook nadien niet meer. Oorzaak onbekend.

Medewaarnemers bij dit niet-geslaagd broedgeval waren: P. Biesemans, E. de Pauw, W. van Ingelgem, W. Schrey en H. d'Hertefelt. Het betreft het vierde broedgeval voor Vlaanderen.

Bibliografie

- Brouwer H., 1981. De Rode Wouw in Nederland in 1979 en 1980. *Vogels* 1: 164-165, 205.
Conings A.M.E., 1978. Eerste geslaagd broedgeval van Rode Wouw in Nederland. *Vogeljaar* 26: 7-9.
De Lust R., 1978. Rode Wouw (*Milvus milvus*) broedde in Oost-Vlaanderen. *Wielewaal* 44: 33-40.
Ledant J.-P., J.-P. Jacob, P. Devillers, 1983. *Protégés nos Oiseaux*. Paris-Gembloux, Editions J. Duculot.
Rheinwald G., 1982. *Brutvogelatlas der Bundesrepublik Deutschland - Kartierung 1980*. Lengede, Dachverband Deutscher Avifaunisten.
Teixeira R.M., 1979. *Atlas van de Nederlandse Broedvogels*. 's Graveland, Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland.
Van Lier J., 1983. Rode Wouw broedde in 1982 in Midden-Limburg. *Vogeljaar* 31: 18-19.
Yeatman L., 1976. *Atlas des Oiseaux nicheurs de France de 1970 à 1975*. Paris, Société Ornithologique de France.

Summary

A unsuccessful breeding of the Red Kite *Milvus milvus* was recorded near Lippelo, in the southwest of the province of Antwerp, in 1983. This is the fourth breeding of this species in Flanders (Belgium). Previous cases: 1977 Assenede (East-Flanders), 1981 Oostkamp (West-Flanders) and 1982 Poppel (Antwerp).

L. Meert, Kasteeldreef 18, B-2673 Lippelo.
M. Aerts, Eikendreef 99, B-9360 Buggenhout.

ontvangen op 25 augustus 1983

Eiders *Somateria mollissima* in de Netevallei tijdens de winter 1982-1983

Dirk Colin en Leo Janssen

Eiders *Somateria mollissima* in the Belgian inland during the winter 1982-1983.

De Eider *Somateria mollissima* werd in de Netevallei, in de streek Lier-Duffel, voor het eerst in het najaar 1961 waargenomen *Wielewaal* 28: 83). Deze eend is er een niet-jaarlijkse doortrekker, maximaal 2 exemplaren tesamen.

De voorbije winter 1982-1983 kende de aanwezigheid van de Eider wat het aantal exemplaren en waarnemingsdagen betreft een hoogtepunt zonder voorafgaande.

Overzicht van de waarnemingen in de periode 1961-1981:

21 oktober tot 24 november 1961: 1 ♀

25 november tot 17 december 1961: 1 ♂ eerste winterkleed (1 Wkl) + 1 ♂
(L. Wouters, L. Dillen, H. Franckx)

12 oktober tot 22 december 1962: 1 ♂ 1 Wkl
(L. Wouters, H. Franckx)

16 tot 18 december 1977: 1 ♀

(J. Anthonis, J. Claes, H. Franckx, Wielewaal-afdeling Lier)

21 tot 25 december 1980: 1 ♀

(I. van Camp, D. Colin, G. Smets)

Aanwezigheid tijdens de winter 1982-1983:

(de waarnemingen zijn per maand gerangschikt)

November:

van 6 tot 14: 2 ♂ ♂ 2 Wkl + 1 ♀

December:

3: 5 onvolwassen ♂ + 4 ♀ ♀

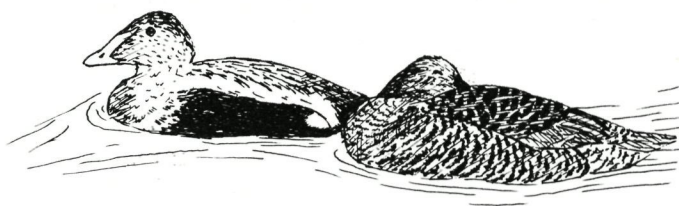
4: 61 ex./50 ex. overvliegend boven Lier, w.o. 1 adult ♂; 5 onvolwassen ♂ ♂ + 4 ♀ ♀ op AWW-bekken en 1 onvolwassen ♂ + 1 ♀ op vijver

5: 4 onvolwassen ♂ ♂ + 4 ♀ ♀

Netevallei te Lier-Duffel

Foto: L. Janssen

Tekening: G. Driessens

6 tot 28: 5 onvolwassen ♂♂ + 2 ♀♀ (op 18: 7 onvolwassen ♂♂ + 3 ♀♀)
31: 2 onvolwassen ♂♂ + 1 ♀

Januari:

7: 1 ♂ 1 Wkl + 2 ♂♂ 2 Wkl + 1 ♀
8: 3 ♂♂ 2 Wkl
16: 1 ♂ 1 Wkl + 1 ♀
18: 1 ♂ 1 Wkl

Februari:

2-3: 1 ♀
6-12: 1 ♂ 1 Wkl
13: 2 ♀♀
15-20: 1 ♀
27: 1 ♂ 1 Wkl (tot 10 mei aanwezig)

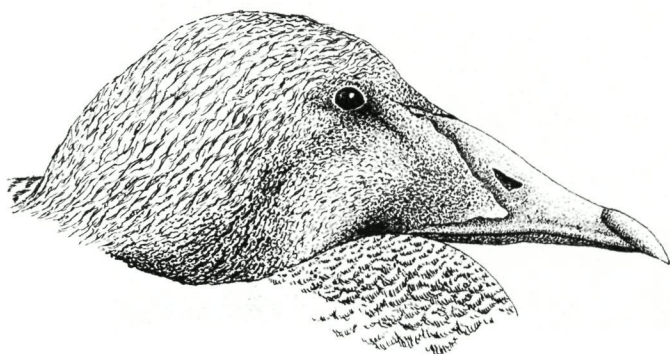
Maart: 9 tot 12: 2 ♂♂ 1 Wkl + 1 ♀

April tot 10 mei: 1 ♂ 1 Wkl

Bespreking:

Lippens en Wille (1972) schrijven: „In het binnenland onregelmatig en meestal alleen”. Deze stelling gaat niet meer op voor de doortrekkende Eiders te Lier-Duffel. Het betroffen hier immers geen stormgasten en de pleisterende vogels leken gezond. Er werden geen met stookolie bevuilde exemplaren waargenomen.

Ons inziens zijn het vogels, die een welbepaalde route volgen. Sinds 1957 worden toenemend waarnemingen van Eiders gemeld vanuit Centraal-Europa en meer recent overwinteren er jaarlijks kleine aantallen op de meren in

Tekening: H. Cassiers

Zwitserland en West-Duitsland (Cramp & Simmons, 1977).

Sommige Eiders trekken mogelijk naar Noord-oost-Frankrijk en zelfs tot in de Camargue (eigen waarnemingen). Zo'n situatie is goed vergelijkbaar met deze van de Grote Zeeëend *Melanitta fusca*. Deze zeevogel trekt ook door het binnenland (o.a. veel waarnemingen langs de Maas) en blijft op de meren van Zwitserland en West-Duitsland vaak langdurig pleisteren.

Hoeveel Eiders en werkelijk de vorige winter door de Netevallei zijn getrokken, is niet te achterhalen. Door goed op de verschillende kleden te letten, blijkt uit de hierboven gemelde waarnemingen, dat het vele tientallen vogels moeten geweest zijn. De determinatie van mannetjes in eerste winterkleed leverde soms problemen op. Vooral vanop grote afstand, zonder telescoop of met té weinig kritische ingesteldheid, werden zo'n exemplaren door sommigen als wijfjes gedetermineerd. Het mannetje in eerste winterkleed onderscheidt zich van het wijfje door de lichtere borstkleur en oogstreep en het algemeen donkerder verenkleed.

In de Netevallei

Foto: L. Janssen

Samenvatting

Tijdens de winter 1982-1983 was de Eider *Somateria mollissima* opvallend talrijk aanwezig in de Netevallei te Lier-Duffel, in het Belgisch binnenland. Vogels beide auteurs betrof het hier geen afgedwaalde vogels, maar doortrekkers.

Dankwoord

Onze dank aan volgende waarnemers: H. Cassiers, J. Celis, K. de Rouck, R. de Smet, H. Franckx, B. Goovaerts, P. Nevelsteen, Y. Peeters, R. Rosemont, G. Smet, G. Smets, C. Snyers, C. Steeman, B. Straus, M. Vermeylen, L. Wouters en in het bijzonder P. Buys en G. Driessens. Eveneens dank aan P. Geréné voor het kritisch doorlezen van deze nota en aan Dr. F. Grootaers en G. Croenen voor de Franse en de Engelse samenvatting.

Bibliografie

Cramp S., K.E.L. Simmons, 1977. *The Birds of the Western Palearctic*, Vol. I. Oxford, Oxford University Press.

Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.

Résumé

Durant l'hiver 1982-1983 l'Eider à duvet *Somateria mollissima* a fait son apparition en nombre considerable sur des pièces d'eau à l'intérieur du pays, à Lierre et à Duffel. Dans l'opinion des auteurs il ne s'agissait pas d'oiseaux égarés, mais de passage de migrants.

Summary

During the winter 1982-1983 there was a remarkable number of Eiders *Somateria mollissima* in the valley of the Nete at Lier-Duffel in the Belgian inland. According to both authors no vagrants were concerned, but birds on migration.

D. Colin, Hovesesteeweg 36, 2530 Boechout
L. Janssen, Lierseesteeweg 81, 2510 Mortsel.
ontvangen op 28 juni 1983

Foto: R. François

De zeldzaamste watervogels, roofvogels en steltlopers van België en West-Europa.

Léon Lippens en Henri Wille

Rekening houdend met het steeds toenemend aantal uiterst zeldzame dwaalgasten, die West-Europa en ook ons land komen bezoeken, hebben wij het plan opgevat hierover een boek te publiceren, waarin wij alle bekende gegevens over die soorten trachten samen te vatten, om op die wijze vooral de veldwaarnemer voor te bereiden op latere, nu reeds te verwachten waarnemingen van grote zeldzaamheden op ornithologisch gebied. Wij weigeren hierbij het adjectief van „zeldzaamheden-jagers” te aanvaarden, want ons doel is juist foutieve determinaties in de toekomst te vermijden door de aandacht te vestigen op de belangrijke veldkenmerken, de landen aan te duiden waar een mogelijk te verwachten soort reeds werd opgemerkt, en ook de maanden aan te duiden, tijdens dewelke die zelfde vogelsoort rederlijkerwijze in West-Europa kan worden aangetroffen, op basis van alle vroeger bekende gegevens. Nu zijn al die belangrijke determinatie-kenmerken, topografische en chronologische data hopeloos verspreid in een aantal vaktijdschriften, wat een samenvattend overzicht uiterst lastig maakt. Wij hopen dus op die wijze bij te dragen tot een betere vorming en technische scholing van onze veldwaarnemers, om zodoende in de toekomst vroeger begane determinatie-fouten te vermijden. Dat daardoor zowel sommige illusies als foutieve onzekerheid bij reeds verrichte veldwaarnemingen uit de wereld kunnen worden geholpen, kan ons slechts verheugen en het beste voor de toekomst doen verhoppen, ook wanneer daardoor de Belgische en West-Europese soortenlijsten kunnen worden verrijkt met nieuwe soorten...

Wij streven een drievoudig doel na bij de publikatie van onze voorlopige lijst van deze zeldzaamheden: 1) reacties uitlokken bij onze Wielewalers, in verband met het opnemen of weglaten van sommige soorten, en bijkomstig ook kritiek inwinnen, bv. betreffende sommige nieuwe Nederlandse namen, die wij daarbij durven voorstellen; 2) een oproep richten tot onze Vlaamse vogelfotografen om hun medewerking te bekomen bij het illustreren van ons werk: voorlopig beperken wij ons dus tot de watervogels, roofvogels en steltlopers die bij ons (in België dus) minder dan 50 maal werden waargenomen (50 exemplaren in totaal) en waarvan wij goede opnamen (in kleur of zwart-wit) willen bekomen (mits redelijke vergoeding) ook wanneer het opnamen betreft die in het buitenland werden verwezenlijkt; 3) eventueel ook nog niet-gepubliceerde maar goed-gedocumenteerde waarnemingen van deze zeldzaam-

heden inwinnen om die als naschrift op te nemen en te bespreken in ons werk.

Alle briefwisseling in verband met voornoemde 3 punten kan gericht worden aan de redactie van de *Wielewaal*, waar wij na enkele tijd (bv. in maart 1984) daarvan kennis hopen te nemen en in voorkomend geval zullen trachten te beantwoorden. Hieronder volgt dus onze voorlopige lijst, gerangschikt in navolging van de wereldlijst van Peters (de bestaande Europese en Belgische lijsten zijn uiteraard te onvolledig om daarvoor in aanmerking te komen) en waarbij wij telkens de Nederlandse naam voegen die ons meest geschikt lijkt: tussen haakjes plaatsen wij die namen waarvoor nog geen officiële benaming in voege is!

I) **Gaviidae**: 1) *Gavia adamsii* Geelsnavelduiker; 2) *Gavia immer* IJsduiker;

II) **Podicipedidae**: 3) *Podilymbus podiceps* (Dikbekfuut);

III) **Diomedidae**: 4) *Diomedea exulans* Grote Albatros; 5) *Diomedea melanophris* (Wenkbrauwalbatros);

IV) **Procellariidae**: 6) *Macronectes giganteus* (Zuidpool-Reuzenstormvogel); 7) *Daption capense* Kaapse Duif; 8) *Calonectris diomedea* Kuhls Pijlstormvogel; 9) *Puffinus gravis* Grote Pijlstormvogel; 10) *Puffinus assimilis* Kleine Pijlstormvogel; 11) *Pterodroma hasitata* (Zwartkapstormvogel); 12) *Bulweria bulwerii* (Bulwers Stormvogel);

V) **Hydrobatidae**: 13) *Oceanites oceanicus* Wilsons Stormvogeltje; 14) *Pelagodroma marina* Bont Stormvogeltje; 15) *Hydrobates pelagicus* Stormvogeltje; 16) *Oceanodroma castro* (Madeira Stormvogeltje);

VI) **Pelecanidae**: 17) *Pelecanus onocrotalus* Roze Pelikaan; 18) *Pelecanus crispus* Kroeskop-pelikaan;

VII) **Phalacrocoracidae**: 19) *Phalacrocorax pygmaeus* Dwergaalscholver;

VIII) **Fregatidae**: 20) *Fregata magnificens* Amerikaanse Fregatvogel;

IX) **Ardeidae**: 21) *Butorides striatus* (Mangrove-reiger); 22) *Ardeola ralloides* Ralreiger; 23) *Bubulcus ibis* Koereiger; 24) *Egretta alba* Grote Zilverreiger; 25) *Egretta gularis* (Westelijke Rifreiger); 26) *Botaurus lentiginosus* (Amerikaanse Roerdomp);

X) **Phoenicopteridae**: 27) *Phoenicopus ruber* Flamingo;

XI) **Anatidae**: 28) *Anser erythropus* Dwerggans; 29) *Anser caerulescens* Sneeuwvangans; 30) *Brantha ruficollis* Roodhalsgans; 31) *Anas rubripes* (Zwarte Eend); 32) *Anas formosa* Siberische Taling; 33) *Anas falcata* Bronskopeend; 34) *Anas americana* Amerikaanse Smient; 35) *Anas angustirostris* Marmereend; 36) *Anas discors* Blauwleugeltaling; 37) *Polysticta stelleri* Steller's Eider; 38) *Somateria fischeri* (Fischer's Eider); 39) *Somateria spectabilis* Koningseider; 40) *Aythya collaris* Amerikaanse Kuifeend; 41) *Melanitta perspicillata* Brilzeeëend; 42) *Histrionicus histrionicus* Harlekijnjeend; 43) *Bucephala islandica* IJslandse Brilduiker; 44) *Bucephala albeola* (Buffelkopeend); 45) *Mergus cucullatus* (Kokarde-Zaagbek); 46) *Oxyura jamaicensis* Rosse Stekelstaart; 47) *Oxyura leucocephala* Witkopeend;

XII) **Accipitridae**: 48) *Elanoides forficatus* (Witte Vorkstaartwouw); 49) *Elanus caeruleus* Grijsze Wouw; 50) *Neophron percnopterus* Aasgier; 51) *Gyps fulvus* Vale Gier; 52) *Aegypius monachus* Monniksgier; 53) *Circus gallicus* Slangearend; 54) *Circus macrourus* Steppekiekendief; 55) *Buteo rufinus* Arendbuizerd; 56) *Aquila pomarina* Schreeuwarend; 57) *Aquila clanga* Bastaardarend; 58) *Aquila nipalensis* Aziatische Arend; 59) *Aquila heliaca* Keizerarend; 60) *Aquila chrysaetos* Steenarend; 61) *Hieraaetus fasciatus* Havikarend; 62) *Hieraaetus pennatus* Dwergarend;

XIII) **Falconidae**: 63) *Falco naumanni* Kleine Torenvalk; 64) *Falco sparverius* Amerikaanse Torenvalk; 65) *Falco eleonora* Eleonora's Valk; 66) *Falco biarmicus* Lannervalk; 67) *Falco cherrug* Sakervalk; 68) *Falco rusticolus* Giervalk;

XIV) **Gruidae**: 69) *Grus canadensis* (Canadese Kraanvogel); 70) *Anthropoides virgo* Jufferkraan;

XV) **Rallidae**: 71) *Porzana parva* Klein Waterhoen; 72) *Porzana pusilla* Kleinst Waterhoen; 73) *Porzana carolina* Sora Ral; 74) *Porphyrio porphyrio* Purperkoet; 75) *Porphyrio alleni* (Afrikaans Purperhoen); 76) *Porphyrio martinica* Amerikaans Purperhoen; 77) *Fulica americana* (Amerikaanse Meerkoet);

XVI) **Otididae**: 78) *Otis tetrax* Kleine Trap; 79) *Chlamydotis undulata* Kraagtrap;

XVII) **Charadriidae**: 80) *Chettusia leucura* Witstaartkievit; 81) *Chettusia gregaria* Steppenkievit; 82) *Hoplopterus spinosus* Sporenkievit; 83) *Pluvialis dominica* Kleine Goudplevier; 84) *Charadrius semipalmatus* (Amerikaanse Bontbekplevier); 85) *Charadrius leschenaultii* Woestijnplevier; 86) *Charadrius vociferus* (Kildeer Plevier); 87) *Charadrius asiaticus* Kaspische Plevier;

XVIII) **Scolopacidae**: 88) *Bartramia longicauda* Bartrams Ruiter; 89) *Numenius minutus* (Dwergwulp); 90) *Numenius borealis* (Eskimo Wulp); 91) *Numenius tenuirostris* Dunbekwulp; 92) *Limosa haemastica* (Hudson Grutto); 93) *Tringa*

flavipes Kleine Geelpootruiter; 94) *Tringa stagnatilis* Poelruiter; 95) *Tringa melanoleuca* Grote Geelpootruiter; 96) *Tringa solitaria* Amerikaanse Bosruiter; 97) *Tringa terek* Terekruiter; 98) *Tringa macularia* Amerikaanse Oeverloper; 99) *Tringa brevipes* (Kortpootruiter); 100) *Catoptrophorus semipalmatus* (Willet); 101) *Limnodromus griseus* Kleine Grijsze Snip; 102) *Limnodromus scolopaceus* Grote Grijsze Snip; 103) *Calidris pusilla* Kleine Grijsze Strandloper; 104) *Calidris mauri* (Westelijke Strandloper); 105) *Calidris ruficollis* (Siberische Kleine Strandloper); 106) *Calidris subminuta* (Siberische Kleinste Strandloper); 107) *Calidris minutilla* (Amerikaanse Kleine Strandloper); 108) *Calidris fuscicollis* Bonaparte's Strandloper; 109) *Calidris bairdii* Bairds Strandloper; 110) *Calidris melanotos* Amerikaanse Gestreepte Strandloper; 111) *Calidris acuminata* Siberische Gestreepte Strandloper; 112) *Limicola falcinellus* Breedbekstrandloper; 113) *Micro palama himantopus* (Steltstrandloper); 114) *Tryngites subruficollis* Blonde Ruiter; 115) *Phalaropus tricolor* Grote Franjepoot (*Phalaropodinae*);

XIX) **Glareolidae**: 116) *Cursorius cursor* Renvogel; 117) *Glareola pratincola* Vorkstaartplevier; 118) *Glareola nordmanni* Steppenvorkstaartplevier;

XX) **Laridae**: 119) *Pagophila eburnea* Ivoormeew; 120) *Larus delawarensis* Ringsnavelmeew; 121) *Larus glaucoideus* Kleine Burgemeester; 122) *Larus ichthyaetus* Reuzenzwartkopmeew; 123) *Larus atricilla* Lachmeew; 124) *Larus pipixcan* Franklins Meew; 125) *Larus genei* Dunbekmeew; 126) *Larus philadelphia* Kleine Kokmeew; 127) *Larus sabini* Vorkstaartmeew; 128) *Rhodostethia rosea* Ross' Meew; 129) *Sterna forsteri* Forsters Stern; 130) *Sterna dougallii* Dougalls Stern; 131) *Sterna aleutica* Aleoetenstern; 132) *Sterna anaethetus* Brilstern; 133) *Sterna fuscata* Bonte Stern; 134) *Sterna maxima* Koningsstern; 135) *Sterna bengalensis* Kleine Kuifstern; 136) *Sterna elegans* Kleine Koningsstern; 137) *Anous stolidus* Noddy;

XXI) **Alcidae**: 138) *Uria lomvia* Kortsnavelzee-koet; 139) *Cepphus grylle* Zwarte Zeekoet; 140) *Fratercula arctica* Papegaaiduiker;

XXII) **Pteroclididae**: 141) *Pterocles orientalis* Zwartbuikzandhoen.

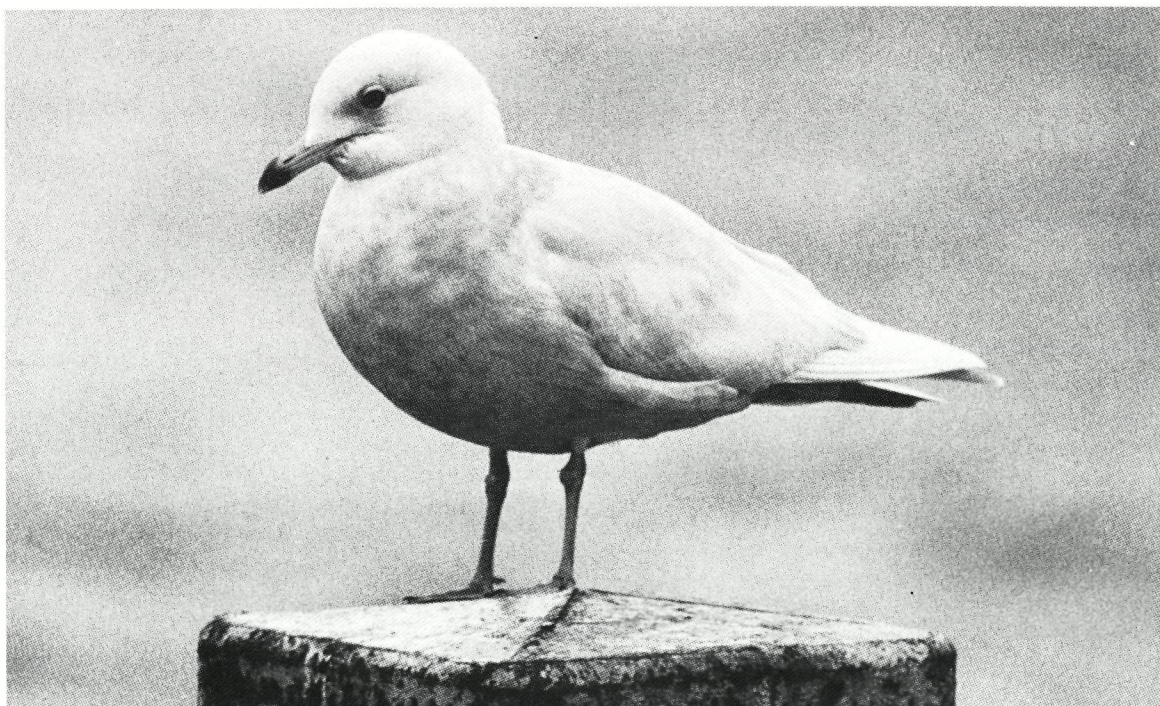
Dit maakt een totaal van 141 soorten, waarvan 65 (een kleine helft) die reeds in België werden waargenomen: deze soorten staan in vetjes afgedrukt en we hebben daarin opgenomen, naast de officieel aangenomen soorten door de Belgische Homologatie-Commissie, ook die soorten waarvan wij overtuigd zijn dat ze reeds hun plaats daarbij verdienen. Enkele soorten kregen pas in allerlaatste instantie daarbij hun plaats (*Limnodromus griseus*, *Hoplopterus spi-*

nosus en *Fregata magnificens* bv.) omdat hun aanwezigheid in ons land door zeer recente onderzoeken kon worden bewezen of als zeer waarschijnlijk kon worden vooropgezet. Verduidelijken wij hier even ons standpunt, dat helemaal niet in tegenstelling met dat van de officiële Homologatie-Commissie mag worden opgevat: wij nemen soorten op, waarvan de aanwezigheid in ons land als zeer waarschijnlijk mag worden geacht (dus 51 % kansen volstaan), waar een nationale Homologatie-Commissie slechts tot opname mag besluiten, wanneer er zo goed als geen twijfel daarover meer bestaat (dus minstens 99 % kansen). Dit werd in het verleden niet steeds goed begrepen, en daarom wensen wij dit hier even te beklemtonen.

Anderzijds tonen wij ons vrij onverbiddelijk wanneer het soorten betreft die geen wilde herkomst bezitten doch door invoer en min of meer kunstmatige kweek in ons land werden ingeburgerd: om die reden hier geen spoor van Indische of Nijlganzen, Auerhoen of Schots Sneeuwhoen, Canadese Gans, enz. De opname van dergelijke soorten (weliswaar in een speciale reeks) heeft ons steeds erg gestoord, want dan stellen wij ons de vraag waarom ook geen Virginiaanse Kwartels, Australische Zwarte Zwanen of Halsbandparkieten in die reeks worden opgenomen? Er zijn trouwens in ons land reeds broedgevallen geweest van Afrikaanse Dorpswevers, doch wellicht denkt niemand eraan ook

deze zangvogel (onder voorbehoud) op onze Belgische lijst een plaats te gunnen. Wij maken wel een onderscheid tussen een soort die eerst op natuurlijke wijze (zelfs met behulp van de moderne scheepvaart) in Europa is aangeland en daarna op min of meer kunstmatige wijze zijn voortplanting verzekert, vergeleken met een soort die nooit op natuurlijke wijze in Europa is geraakt, doch die hier reeds sinds geruime tijd, dank zij kunstmatige inplanting als broedvogel is ingeburgerd! Om die reden nemen wij dus wel *Oxyura jamaicensis* op en niet *Branta canadensis*. Bij twijfel houden wij het ook meestal bij een mogelijk wilde herkomst, zoals wij dit hebben gedaan in het voordeel van beide pelikanen, de Dwergaalscholver, de Flamingo, de Marmereend, de Harlekijneend, de Monniksgier, de Lannervalk, de Jufferkraan, de Purperkoet (zie echter ons jongste artikel) en mogelijk nog voor enkele soorten, waarover steeds enige twijfel zal blijven bestaan. Wij verwachten in elk geval heel wat opbouwende kritiek en medewerking van om het even wie, zodat ons hopelijk nog in 1984 verschijnend boek een vrucht van samenwerking met alle leden van De Wielewaal zal worden! Natuurlijk betuigen wij hiervoor bij voorbaat reeds onze oprechte dank!

Graaf L. Lippens, Boslaan 43, B-8300 Knokke-Heist
Dr. H. Wille, 51330 Epense (Poste Givry-en-Argonne),
Dépt. Marne, France.

Kleine Burgemeester *Larus glaucooides*

Foto: R. Pop

Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1979-1980

Dirk Draulans, Johan Royeaerd en Jan Desmet

Na de publikatie van de watervogeltellingen uit de winterhalfjaren 1980/81 (Royeaerd, Desmet, Draulans, 1981) en 1981/82 (Desmet, Draulans, Royeaerd, 1983) zetten we met dit verslag een stapje terug in de tijd. De gegevens van het einde der zeventiger jaren bleken inderdaad voldoende volledig om uitgewerkt te worden. Voor wat betreft het seizoen 1979/80 liggen reeds enkele regionale verslagen voor, ondermeer betreffende het Blankaartbekken (Desender, 1982), het Brugse (Desmet, 1980), de Schelde-Leie streek (Royeaerd, 1980; Vanackere 1982), en de omgeving van Antwerpen (Benoy *et al.*, 1981) en de putten rond Mol (Draulans, 1982). Het hier voorgestelde rapport bespreekt de gegevens verzameld voor geheel Vlaanderen en het ligt eveneens in de bedoeling later ook de strenge winter 1978/79 uit te pluizen. Verder teruggaan wordt echter moeilijk door het te fragmentaire karakter van het voorhanden zijnde materiaal.

We hebben in dit verslag gepoogd de essenties weer te geven, de grote lijnen. De soortbesprekingen zijn hiertoe doelbewust kort gehouden. Ook ontbreken een aantal toch wel belangrijke gegevens over de Dijlevallei, Midden-Limburg, een gedeelte van de Maasvallei, het spaarbekken van Kluizen en vooral van de Vlaamse Banken voor de kust, waarvan geen enkele waarneming voorligt. De gebruikte regio-indeling is weer-gegeven in Fig. 1.

Uit dertien regio's verkregen wij telresultaten, namelijk:

- regio 1: Westkust
- regio 2: Middenkust
- regio 3: Brugge-Oostkust
- regio 5: Gent-Eeklo
- regio 6: Schelde-Leie
- regio 7: Scheldeland
- regio 9: Denderland
- regio 12: Mechelen
- regio 13: Lier
- regio 15: Antwerpen
- regio 16: Turnhoutse Kempen
- regio 18: Leuven-Dijle
- regio 21: Maasvallei

Benamingen in de tekst gebruikt, refereren steeds naar deze indeling. Streek- en plaatsnamen werden behouden zoals ze door de coördinatoren werden doorgestuurd.

Het aantal getelde gebieden (Tabel 1) is vergelijkbaar met dat uit de winter 1980/81, behalve voor wat betreft het najaar, wanneer duidelijk minder watervogelterreinen werden bezocht. De gegevens voor oktober en april dienen voorzichtig behandeld omwille van de vele hiaten.

De telweekeinden dit seizoen waren: 12/13 oktober, 17/18 november, 15/16 december, 13/14 januari, 16/17 februari, 16/17 maart en 12/13 april. De gebruikte methodiek is dezelfde als beschreven in de vorige rapporten. De totalen

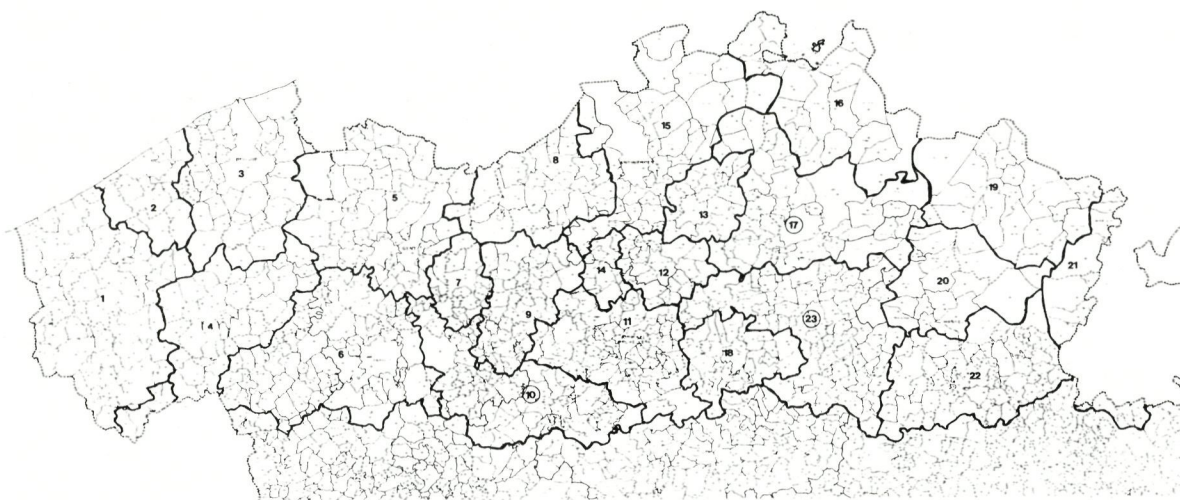

Fig 1. Regio-afbakening

X regio-nummer
ⓧ geen coördinator

REGIO	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	TOT.
OKT.	—	10	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	17	—	—	—	—	—	—	—	64
NOV.	1	8	19	—	32	13	5	—	3	—	—	11	2	—	23	22	—	—	—	—	—	—	—	139
DEC.	2	5	19	—	28	14	2	—	4	—	—	9	2	—	30	23	—	—	—	—	4	—	—	142
JAN.	3	14	25	—	39	13	4	—	4	—	—	11	2	—	30	19	—	6	—	—	3	—	—	173
FEB.	8	9	19	—	28	13	4	—	4	—	—	11	2	—	30	21	—	—	—	—	6	—	—	155
MAA.	5	13	17	—	33	14	3	—	—	—	—	11	1	—	30	17	—	10	—	—	2	—	—	156
APR.	3	8	—	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	31	—	—	7	—	—	1	—	—	63

Tabel 1: Aantal bezochte gebieden in Vlaanderen tijdens de watervogeltellingen in de winter 1979/1980.
Number of visited areas in Flanders during the waterbird counts in the winter 1979/1980.

voor elke soort zijn samengevat in Tabel 2. In Bijlage worden de resultaten per telweekende en per regio gegeven.

WEERSSITUATIE

Het hier behandelde winterhalfjaar vormde na de strenge winter 1978/79 een warme verademing (zie Fig. 2). Na half oktober 1979 daalden de gemiddelde pentadetemperaturen onder de 10° C. In de eerste decade van december werden abnormaal hoge waarden geregistreerd. Rond de jaarwisseling schommelden de temperaturen iets regelmatig rond het nulpunt. De enige echte vorstperiode kwam in de tweede decade van januari. De koudste periode lag in de tweede week met een gemiddelde van -4,1 °C! Hierop bleef het kwik steeds boven het nulpunt en in de laatste pentade van maart werd voor het eerst weer een gemiddelde van 10 °C overschreden.

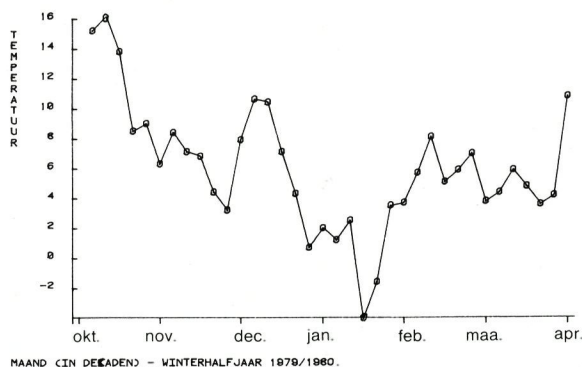

Fig. 2: Temperatuursverloop te Ukkel gedurende het winterhalfjaar 1979/1980.
Temperature at Ukkel in the winter 1979/1980.

BESPREKING PER SOORT

DUIKERS - *Gavia spec.*

Dat duikers in ons land vrij zeldzame gasten zijn wordt eens te meer aangetoond door de resultaten uit het hier behandelde winterhalfjaar. Slechts 7 ex. werden gezien tussen mid-novem-

ber en half januari. Vijf hiervan werden als Parelduiker *Gavia arctica* op naam gebracht (18 november Laguna Beach regio 3 en Gullegem regio 6; 16 december Roksem regio 3 en de Gavers regio 6; 13 januari Heusden regio 7). Op 18 november vertoefden twee niet te bepalen duikers op zee voor de Middenkust (regio 2).

DODAARS - *Tachybaptus ruficollis*

Het maandelijks verloop van het aantal getelde Dodaarsen is op het eerste zicht vrij wisselvallig. Wanneer echter de bereikte totalen gecorrigeerd worden naar het aantal regio's waarin tijdens de betrokken maanden Dodaarsen werden gesignaleerd, zien we een geleidelijke afname van oktober (101) naar februari (9) toe, met enkel een kleine top mid-januari (51). In maart en april stegen de aldus berekende resultaten weer lichtjes. Het is dus wel duidelijk dat in het najaar veel meer Dodaarsen werden gezien. Oktober en november waren goed voor respectievelijk 405 en 488 ex. In deze maanden komen op enkele wateren trouwens grote concentraties voor (oktober: 202 op Blokkersdijk te Antwerpen-Linkeroever, 84 op de Spuikom te Oostende; november: 157 op diezelfde spuikom). In januari vertoefden er 137 op het Filipisdok te Zeebrugge. De grootste voorjaarsgroepen waren 30 en 22 ex. op de Oostendse Spuikom tijdens respectievelijk de februari- en maarttelling.

FUUT - *Podiceps cristatus*

De absolute totalen, bereikt voor de Fuut, dalen licht vanaf oktober (167 ex.) naar januari toe (113 ex.) en stijgen dan snel tot in maart (395 ex.). Gecorrigeerd naar het aantal regio's, waarin de resultaten verzameld worden, wordt een iets afwijkend beeld verkregen (Fig. 3), ondermeer daar de voorjaarsstijging tot in april aanhoudt, maar de algemene trend blijft dezelfde met dalende cijfers in de herfst, lage wintertotalen en een stijging vanaf februari. In oktober zaten grote groepen Futen op Blokkersdijk (47 ex.), en het spaarbekken van Kluizen (53 ex.), maar in december en januari herbergden enkel de zandwinningsputten in het Mechelse belangrijke con-

TELWEEKEINDE	12/13 OKT.	17/18 NOV.	15/16 DEC.	13/14 JAN.	16/17 FEB.	16/17 MAA.	12/13 APR
Duiker <i>Gavia spp.</i>		4	2	1			
Dodaars <i>Tachybaptus ruficollis</i>	405	488	150	204	72	93	99
Fuut <i>Podiceps cristatus</i>	167	132	123	113	262	395	230
Roodhalsfuut <i>Podiceps grisegena</i>	3	6	1	2	1	4	1
Kuifduiker <i>Podiceps auritus</i>	1		1		1		
Geoorde Fuut <i>Podiceps nigricollis</i>	18	1		1	1		3
Aalscholver <i>Phalacrocorax carbo</i>		57	55	33	10	27	9
Blauwe Reiger <i>Ardea cinerea</i>	140	143	131	154	152	46	118
Knobbelzwaan <i>Cygnus olor</i>	29	74	51	82	76	42	13
Kleine Zwaan <i>Cygnus columbianus</i>				36	35	3	
Wilde Zwaan <i>Cygnus cygnus</i>		5	3	5	3	3	3
Casarca <i>Tadorna ferruginea</i>		1	1				
Bergeend <i>Tadorna tadorna</i>	842	892	1050	1347	952	794	808
Smient <i>Anas penelope</i>	22	1555	1762	11589	12209	1210	1049
Krakeend <i>Anas strepera</i>	371	372	174	160	192	132	97
Wintertaling <i>Anas crecca</i>	1993	4362	3916	5394	4256	1273	410
Wilde Eend <i>Anas platyrhynchos</i>	9025	30561	30354	55250	17860	8081	1796
Pijlstaart <i>Anas acuta</i>	118	151	77	203	321	279	9
Zomertaling <i>Anas querquedula</i>						30	41
Slobeend <i>Anas clypeata</i>	984	1752	1546	1451	1229	1058	747
Krooneend <i>Netta rufina</i>					2		
Tafeleend <i>Aythya ferina</i>	985	2059	1986	3095	2459	1187	186
Ringsnaveleend <i>Aythya collaris</i>				1			
Witoogeend <i>Aythya nyroca</i>		6		1			
Kuifeend <i>Aythya fuligula</i>	312	974	1395	1427	1532	1257	813
Toppereend <i>Aythya marila</i>			12	4	50	51	
Eider <i>Somateria mollissima</i>	48	9	6	30	1	1	1
Ijseend <i>Clangula hyemalis</i>		1	1	1			
Zwarte Zeeëend <i>Melanitta nigra</i>	90	15	15	173	670	14	1
Grote Zeeëend <i>Melanitta fusca</i>		1	3	7	5	1	
Brilduiker <i>Bucephala clangula</i>		30	43	107	73	64	24
Nonnetje <i>Mergus albellus</i>				108	139	45	7
Middelste Zaagbek <i>Mergus serrator</i>				2	2	2	
Grote Zaagbek <i>Mergus merganser</i>		4	28	93	58	45	1
Rosse Stekelstaart <i>Oxyura jamaicensis</i>		1		1			
Meerkoet <i>Fulica atra</i>	2400	6537	6735	15187	13553	7568	892

Tabel 2: Watervogeltellingen 1979/1980 in Vlaanderen: soorttotalen.
Waterbird counts in Flanders (Belgium), 1979/1980: totals.

centraties (Hofstade: max. 30 ex.; Walem: max. 26 ex.). Vanaf februari werden hier nog hogere aantallen bereikt (max. 32 te Hofstade, 30 te Walem en 22 te Blaasveld), maar dan vertoefden er ook meer Futen op de Gavers te Harelbeke (max. 50 in april), Bloktersdijk (max. 40 in maart) en op de Kallemoeie te Nazareth (35 in april).

ROODHALSFUUT - *Podiceps grisegena*

De Roodhalsfuut werd tijdens elke telling geregistreerd, maar wel het meest in november (6 ex.) en maart (4 ex.), wat op doortrek zou kunnen wijzen. Tijdens de drie tussenliggende wintermaanden samen werden slechts 4 Roodhalsfuten opgetekend. De soort kwam op zeer verspreide plaatsen voor. Enkel in het Mechelse (regio 12) werd ze iets regelmatig gezien.

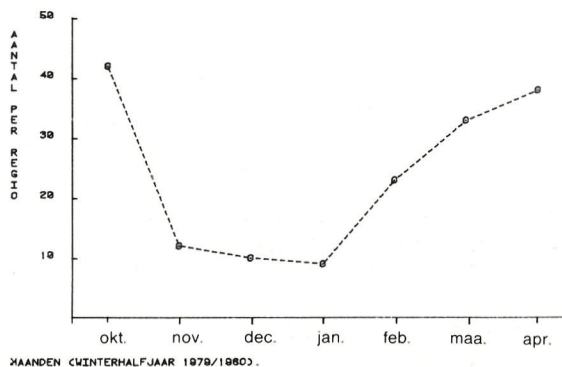

Fig. 3: Aantal Futen *Podiceps cristatus* per getelde regio gedurende het winterhalfjaar 1979/1980.
Number of Grebes counted area in the winter 1979/1980.

KUIFDUIKER - *Podiceps auritus*

Zes waarnemingen van de Kuifduiker werden ingezonden: één op de Spuikom te Oostende op 13 oktober, één te Roksem en drie op diverse putten in het Mechelse mid-december en tenslotte één in februari in de buurt van Berendrecht (regio 15).

GEOORDE FUUT - *Podiceps nigricollis*

In oktober telde men 7 Geoorde Futen op Blokkersdijk en 11 op de Spuikom te Oostende. In november zat er nog één op de Spuikom, in januari één op het Filipsdok te Zeebrugge en in februari één te Walem (regio 12). April leverde enkel drie vogels te Blokkersdijk op.

AALSCHOLVER - *Phalacrocorax carbo*

De Aalscholver werd gedurende het winterhalfjaar bijna enkel aangetroffen in het Blankaartbekken, met max. iets meer dan 50 vogels in het late najaar. Er overwinterden een 30-tal ex. Enkel in het voorjaar worden ook buiten de IJzervallei meerdere pleisterende Aalscholvers geregistreerd.

BLAUWE REIGER - *Ardea cinerea*

Wanneer de absolute totalen voor deze soort vergeleken worden, zou globaal een constant bestand tussen oktober en februari kunnen afgeleid worden, met lage aantallen in de lente. Gecorrigeerd naar het aantal regio's, waarin Blauwe Reigers werden geteld, bemerken we hogere cijfers voor oktober (35) en april (39), lagere, maar onderling vergelijkbare getallen tussen november en februari (gemiddeld 22), en een zeer laag resultaat voor maart (11). De Blauwe Reiger kwam zeer verspreid over het gehele areaal voor. De absolute totalen per regio bleven laag, met uitzondering dan van de 111 vogels in het Antwerpse (regio 15) in oktober, en ook concentraties van meer dan 20 vogels werden slechts minimaal opgetekend: 27 op Blokkersdijk in oktober, 42 op het Donkmeer te Berlare (regio 9) en 20 te Hofstade (regio 12) in januari en tenslotte nog 37 op Blokkersdijk in april.

KNOBBELZWAAN - *Cygnus olor*

Het aantal Knobbelzwanen bleef dit winterhalfjaar uitermate gering. Zelfs in januari overschreden de totalen de 100 vogels niet. Het max. (82 ex.) ligt één derde tot de helft lager dan normalerwijze het geval is. Enkel uit Lier (Anderstad) kunnen we een noemenswaardige concentratie aandragen: 35 vogels in november, 31 in december en 30 in februari. Groepjes van meer dan 5 ex. vertoefden voorts nog te Aldeneik in de Maasvallei (11 ex.) en te Oorderen-Antwerpen (15 ex.)

KLEINE ZWAAN - *Cygnus columbianus*

De Kleine Zwaan werd enkel in midwinter in enige, zij het kleine, verbanden gesignaleerd. In januari betreft dit 36 vogels, waarvan de meeste (18 ex.) in het Brugse vertoefden. Februari geeft een geheel andere verdeling met 32 van de 55 ex. in het Antwerpse. Midden maart pleisterden nog 3 vogels in de Dijlevallei.

WILDE ZWAAN - *Cygnus cygnus*

Gewoontegetrouw was de Wilde Zwaan ook deze winter een heel schaarse gast. Enkel te Oorderen overwinterden een 3-tal ex. (wellicht van tamme oorsprong). Mid-januari vertoefden nog twee vogels op zee te Oostende.

BERGEEND - *Tadorna tadorna*

Pas vanaf november staat het telmateriaal een vergelijking tussen de Oostkust en de Antwerpse Beneden-Schelde toe, respectievelijk 605 en 241 ex. Hieruit blijkt nogmaals (zie Royeaerd *et al.*, 1981; Desmet *et al.*, 1983) de belangrijke inbreng van deze regio's (94,8 %) in het Vlaamse totaalcijfer (892 ex.). In het Zwin pleisterden 710 ex. in december, het Antwerpse scoorde toen 261 Bergeenden. Walem herbergde met 15 ex. de grootste groep voor het binnenland. Medio januari bleken 1347 Bergeenden in Vlaanderen te verblijven, waarvan het gros (1070 ex.; 79,4 %) te Knokke-Zwin. Het Antwerpse haalde toen nog slechts 129 ex. in huis. In februari zijn de Bergeenden in het Zwin fel geslonken tot amper 280 ex. De voorjaarsdoorkomst in het Antwerpse is sterk merkbaar: 501 ex. in 17 lokaliteiten (gemiddelde groepsgrootte = 29,4 ex.). Regio Gent totaliseert nu 48 ex. op 8 verschillende plaatsen waaronder 22 ex. op de kreken van St.-Margriete. In maart zijn de grootste aantallen uit het Zwin verdwenen (110 ex.) terwijl het Antwerpse nu het mooie weer maakt, respectievelijk 513 ex. in maart en 767 ex. in april.

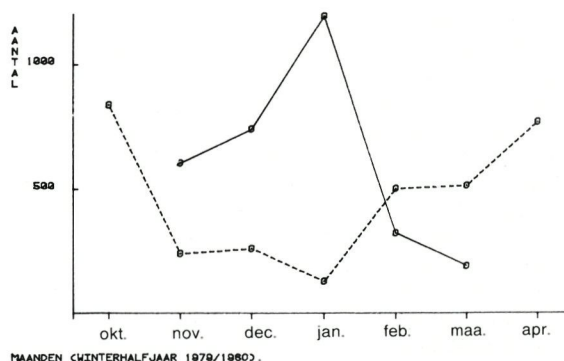

Fig. 4: Aantalsverloop van de Bergeend *Tadorna tadorna* gedurende het winterhalfjaar 1979/80. Number of Schelducks in Flanders during the winter 1979/80.

Concluderend stellen we dus nogmaals het frappante verschil in aantalsverloop tussen het Antwerpse en de Oostkust, in casu het Zwin, vast. Het Zwin blijkt voornamelijk als overwinteringsoord te fungeren terwijl het Antwerpse zijn hoogtepunten tijdens de doortrekperiodes kent. Fig. 4 is in dit opzicht zeer goed als vergelijkingsbasis met de resultaten die in het seizoen 1980/81 werden geboekt (zie Royeaerd *et al.*, 1981).

SMIENT - *Anas penelope*

De Smient was matig vertegenwoordigd tot in december en bereikte zijn winterpiek in januari-februari. In november toefden de grootste aantallen in de Oostkustpolders, in drie lokaliteiten samen 1.285 ex. In december verbleef zowat één derde van alle Smienten langs de Beneden-Schelde (542 ex.), waaronder een groep van 320 ex. op het schor van Doel. In januari breekt de soort pas echt door, ondermeer 4.852 ex. in de Oostkust, 942 ex. in de Middenkust en 5.520 langs de IJzer (Westkust). Dit betekent meer dan 11.000 Smienten (97,6 %) in de Westvlaamse kustvlakte. Vooral de scherpe toename in het Blankaartbekken is frappant, gezien hier in november en december nog respectievelijk slechts 77 en 409 Smienten werden geteld! In februari werd de Oostkust jammer genoeg onvolledig geteld. Zeer belangrijke aantallen in het Antwerpse (2.020 ex.) en het Blankaartbekken (9.746 ex.) zorgden er toen evenwel voor dat dit bij een eerste blik op de Vlaamse totalen (12.209 ex. = wintermaximum) niet af te leiden valt. Medio maart is de soort overal zeer sterk in aantal teruggelopen, 271 in de Oostkust, 515 in het Antwerpse. Een accurate telling uit de Westkust ontbreekt echter. Op 12.04 nog 1.015 ex. in het Blankaartbekken.

KRAKEEND - *Anas strepera*

Vanaf de tweede helft van de zeventiger jaren is de Kraakeend als wintergast (en broedvogel) in ons land aanmerkelijk in aantal toegenomen. Toonaangevend hierbij is het Antwerpse, waar continu de hoofdmoot van de pleisterende vogels vertoeft. Vooral het natuurreservaat „De Kuifeend” te Oorderen moet hierbij vernoemd worden, evenals de Scheldeboorden te Zandvliet. Ook op Antwerpen-Linkeroever bevinden zich enkele belangrijke pleisterplaatsen: Blokkesdijk en de opgespoten terreinen en polderrestanten van Doel en omgeving. De gegevens wijzen op relatief hoge najaarsbestanden en vrij geringe winteraantallen, doch we beschikken over erg weinig materiaal uit het voorjaar. Buiten het Beneden-Scheldebekken worden slechts minieme aantallen aangetroffen: max. 27 vogels op 13 januari in het Blankaartbekken.

WINTERTALING - *Anas crecca*

De Wintertaling was tijdens het winterhalfjaar 1979/80 behoorlijk vertegenwoordigd vanaf november tot in februari. Voor het Antwerpse geldt dit reeds vanaf oktober (1.862 ex.). November scoort voor Vlaanderen 4.362 ex., waarvan 68,3 % in het Antwerpse verblijft, ondermeer 1.259 ex. langs de Schelde van Lillo naar Zandvliet. In december vinden we 1.098 Wintertalingen in de Oostkust, 1.132 in het Antwerpse, 530 in het Blankaartbekken en 434 in Schelde-Leie. In januari komen 5.394 ex. uit de bus. De Oostkust reikt nu tot 1.308 ex. en de Westkust tot 1.605 ex. Het Antwerpse slinkt af tot 593 ex. In het Mechelse stoten we op 403 ex. in 3 lokaliteiten. In februari 910 ex. in het Antwerpse en 2.170 (51 %) in het Blankaartbekken. Hierna nemen de aantallen spoedig af, voor maart tot 127 in de Middenkust en 426 in het Antwerpse, en voorts nog 253 ex. in Schelde-Leie en slechts 65 in het Blankaartbekken. In april kwamen alleen hier en daar in het Antwerpse nog Wintertalingen voor (233 ex. op een totaal van 410).

WILDE EEND - *Anas platyrhynchos*

Het aantalsverloop van de Wilde Eend gedurende dit winterhalfjaar vertoont enige opmerkelijke aspecten. Vooreerst liggen de bekomen totalen op een intermediaire positie tussen de gegevens van 1976 en vroeger, en deze van de winter 1980/81. Toch sluiten ze dicht aan bij deze laatste. De invloed van de strenge winter 1978/79 kon hierbij mede bepalend zijn (traditievorming). Een ander opvallend iets is dat mid-november reeds meer dan 30.000 Wilde Eenden werden geteld. Dit is evenveel als in november 1980. Hierbij moeten we nog aanstippen dat de Maasvallei en het spaarbekken te Kluizen niet geteld werden.

De gegevens van oktober en april zijn duidelijk té fragmentair om een interpretatie toe te laten. In november treffen we de belangrijkste concentraties in het Antwerpse en de Oostkustpolders aan: 2.332 in de Noorderkempen, 1.444 te Kallo en omgeving, 3.100 in het Zwin. In het Blankaartbekken worden 2.038 eenden geteld. December toont een gelijkaardige verspreiding (2.600 in het Zwin, 3.072 in de Noorderkempen, 2.213 op de

Fig. 5: Wilde Eend *Anas platyrhynchos* januari 1980.

Distribution of the Mallard in Flanders mid-January 1980.

Blankaart) doch ook te Hofstade (1.700 ex.) en vooral in het Gentse vertonen zich hoge cijfers: 3.005 op het waterspaarbekken te Kluizen, 1.200 op de kreken van St.-Jan-in-Eremo en 1.000 te Wachtebeke. In januari (Fig. 5) blijft dit patroon grosso modo gehandhaafd, doch komen tevens grote concentraties voor op het Donkmeer te Overmere-Berlare en de zandwinningsvijvers van Roksem en Harelbeke. De Maasvallei totaliseert minstens 3.500 Wilde Eenden en het wintermaximum werd bereikt op de Grote Zandput te Mol met 6.000 ex. Alles bijeen geeft dit voor mid-januari een respectabele 55.250 Wilde Eenden in Vlaanderen. De aantallen nemen hierna vrij snel af, waarbij vooral het Antwerpse toonaangevend in de totalen blijft.

PIJLSTAART - *Anas acuta*

Sinds het teloorgaan van de uitgestrekte overstroomingsvlaktes in onze riviervalleien is de overwinterende populatie Pijlstaarten als een kaartenhuisje ineengestuikt. De grote aantallen die voorheen in het Scheldebekken aan te treffen waren, zijn op enkele ex. na totaal verdwenen. De kaap van 300 vogels wordt sinds 1970 nog slechts sporadisch en nipt overschreden. Ook in februari 1980, met 321 vogels, was dit het geval. De hoofdmoot hiervan vinden we terug in de Antwerpse regio. Het is trouwens opvallend dat in alle onderzochte maanden, februari uitgezonderd (ook 72 ex. in het Blankaartbekken), meer dan 3/4 van de in Vlaanderen pleisterende Pijlstaarten aangetroffen werden langs de Beneden-Schelde. Vooral de schorren van Doel en Zandvliet worden uitverkoren, alsmede Oorderen.

ZOMERTALING - *Anas querquedula*

Vanaf maart in de meeste regio's in kleine aantallen (1 tot 4 ex.) voorkomend. Enkele hogere aantallen: 8 ex. in de Dijlevlei in maart, 6 ex. te Oorderen op de Kuifeend en 10 ex. in de broeken van Esen-Zarren (IJzervallei) in april.

SLOBEEND - *Anas clypeata*

Evenals voor de Krakeend worden ook voor de Slobeend de grootste aantallen in het najaar waargenomen, waarna een geleidelijke afname optreedt. De tendens tot toename als pleisteraar in ons land, die reeds in 1976 kon worden opgemerkt, blijkt zich door te zetten. Hoewel de meeste vogels ook hier het Antwerpse verkiezen, worden in West-Vlaanderen eveneens heel wat Slobeenden aangetroffen. Belangrijke 'wetlands' hierbij vinden we in de achterhaven van Zeebrugge, het Zwin en de zandwinningsput in Roksem voor de Oostkustpolders, alsmede het Blankaartbekken te Woumen (Diksmuide). Aan de Beneden-Schelde vertoeven de vogels vooral op de schorren te Zandvliet, doch ook op het grondgebied van Oorderen en Doel troepen

geregeld heel wat Slobeenden samen. In de rest van Vlaanderen komen gedurende het gehele winterhalfjaar slechts kleinere aantallen voor, waarbij de groepsgrootte zelden of nooit boven de 50 uitstijgt. In maart blijken in de riviervalleien ten gevolge van de lentetrek iets hogere aantallen voor te komen.

TAFELEEND - *Aythya ferina*

Tijdens de januaritelling werden 3.095 Tafel-eenden gezien, wat meteen het maximum was voor dit seizoen. Later namen de aantallen inderdaad gestaag af maar voorheen werden er schommelende gegevens opgetekend. Opvallend is wel het lagere getal voor december. Het patroon wordt echter wel anders wanneer het aantal getelde regio's in rekening wordt gebracht (Fig. 6). We bemerken namelijk een geleidelijke daling van oktober tot in december, dan gevolgd door een maximum in januari, nog steeds hoge aantallen in februari, en een nieuwe afname in de lente.

De belangrijkste pleisterplaatsen voor Tafel-eenden waren Blokkersdijk (regio 15), waar in oktober 495 en in november 295 vogels vertoefden, en het Blankaartbekken waar in november en december respectievelijk 592 en 474 dieren werden geteld. Opvallend was wel dat in de loop van de winter de totalen hier geleidelijk aan afnamen. Andere plassen, waar grotere groepen Tafel-eenden opgemerkt werden, waren De Kuifeend te Oorderen (332 in december), De Gavers te Harelbeke (316 in januari), de E3-put te Minderhout (202 in januari) en een zandwinningsput te Walem (192 in januari). Tijdens de januaritelling vertoefden er zo'n 320 Tafel-eenden op de grindgaten in de Maasvallei.

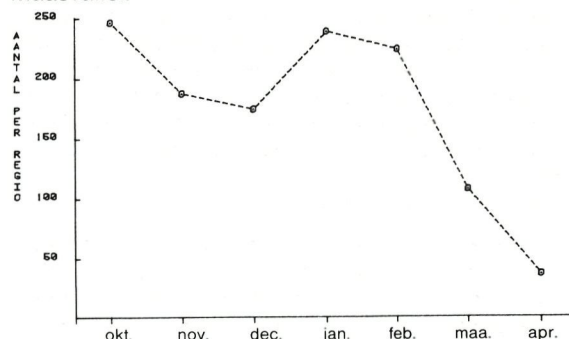

Fig. 6: Aantal Tafel-eenden *Aythya ferina* per getelde regio gedurende het winterhalfjaar 1979/1980.
Number of Pochards per counted area in Flanders in the winter 1979/1980.

KUIFEEND - *Aythya fuligula*

De bereikte absolute totalen voor de Kuifeend wijzen op een geleidelijke toename van oktober tot februari (max. 1.532 vogels) en een langzame daling naderhand. Wanneer de maandelijkse totalen worden gedeeld door het aantal getelde re-

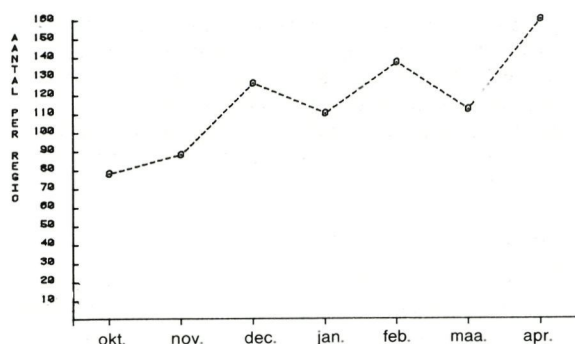

Fig. 7: Aantal Kuifeenden *Aythya fuligula* per getelde regio gedurende het winterhalfjaar 1979/1980. Number of Tufted Ducks per counted area in Flanders in the winter 1979/1980.

gio's, liggen de zaken wel duidelijk anders (Fig. 7). In januari wordt een in verhouding geringer cijfer gescoord en in april een zeer hoog. Dit laatste is toe te schrijven aan de aanwezigheid van nog 225 vogels te Oorderen. Dit gebied was trouwens vanuit de belangrijkste pleisterplaats voor Kuifeenden, met een maximum van 352 vogels in december en 340 in februari. Enkel mid-januari ontbrak de soort hier, doch toen vertoefden er wel 210 dieren in de omgeving van Berendrecht en ongeveer 200 op de plas Leblanc te Mol. Andere belangrijke concentraties werden genoteerd op Blokkersdijk (110 in november), te Roksem (111 in december), Ekeren (107 in januari), Kluizen (124 in februari) en op de Blankaart (128 in januari). In april tenslotte vertoefden nog 105 vogels in de buurt van Doel.

TOPPEREEND - *Aythya marila*

Tijdens de mid-december telling vertoefden er twaalf Toppereenden in het Vlaamse land, waarvan 7 op de Spuikom te Oostende. In januari werden er slechts 4 geregistreerd. In februari en maart daarentegen telden we respectievelijk 50 en 51 vogels. Hiervan zaten er 48 tijdens beide maanden op het waterbekken te Nieuwpoort.

EIDER - *Somateria mollissima*

Zoals reeds in de inleiding vermeld, beschikken we enkel over fragmentaire zeetellingen vanaf de wal. Enkel in oktober werden een kleine 50 Eiders opgemerkt te Oostende. Verder bijna enkel solitaire exemplaren. Een eenzaat werd midden december te Hofstade gezien.

IJSEEND - *Clangula hyemalis*

Slechts drie waarnemingen: een mannetje te Kluizen in november, een tweede exemplaar te Oostende in december en nog een wijfje op het spaarbekken van Merkem in januari.

ZWARTE ZEEEEND - *Melanitta nigra*

Ook de Zwarte Zeeëend bleef deze winter op een

laag pitje. Vermeldenswaardige gegevens betreffen een groep van 173 vogels op 13 januari voor de kust van Oostende en 670 ex. voor De Panne midden februari.

GROTE ZEEEEND - *Melanitta fusca*

Deze soort is — naar gewoonte — een erg sporadische wintergast en doortrekker. De totalen overschrijden de 10 niet. Wel wordt de soort geregeld landinwaarts vastgesteld. Van de 8 waarnemingen zijn er 5 in het binnenland gedaan en slechts 6 van de 17 getelde vogels werden langs de kust gezien.

BRILDUIKER - *Bucephala clangula*

In oktober werden nog geen Brilduikers gesignaleerd, maar vanaf november (30 ex.) steeg het aantal vogels tot een max. van 107 ex. in januari, en daalde vanaf dan geleidelijk naar april toe (24 ex.). Tijdens de januari-telling vertoefden er 21 vogels op de grindgaten in de Maasvallei. Daarbuiten was de Blankaart de belangrijkste pleisterplaats (16 ex. in november), maar ook op het spaarbekken van Kluizen (16 ex. in januari) en op de Spuikom te Oostende (15 ex. in januari) werden wel iets grotere groepjes gezien.

NONNETJE - *Mergus albellus*

Pas tijdens de januari-telling verschenen de eerste Nonnetjes op de telformulieren, in totaal 108 voor het Vlaamse landsgedeelte waaronder 23 aan de Oostkust, 25 in het Mechelse en 43 in het Antwerpse.

De grootste groepen betroffen 31 ex. op Blokkersdijk en 14 op de zandputten van Walem bij Mechelen. In februari lag de totale score nog hoger: 139 ex., waarvan het gros (128 ex.) langs de Beneden-Schelde te zoeken viel. Ook in maart levert het Antwerpse het grootste contingent (43 ex. waaronder 39 op Blokkersdijk) voor het Vlaamse totaal (45 ex.). In april enkel nog 7 ex. op Blokkersdijk, in 1979/80 duidelijk de belangrijkste thuishaven voor deze overwintelaar in Vlaanderen.

MIDDELSTE ZAAGBEK - *Mergus serrator*

Blijkens de tellingen werd de Middelste Zaagbek weinig of niet gezien. Telkens slechts 2 ex. in januari, februari en maart.

GROTE ZAAGBEK - *Mergus merganser*

Typische wintergast met kleine aantallen in november (4 ex.) en april (1 ex.). Hoogste cijfers in januari (93 ex.), februari (58 ex.) en maart (45 ex.). De sterkste pleisterplaatsen lagen telkens in het Antwerpse. Ook de 15 ex. in januari op het spaarbekken van Kluizen dienen hier vermeld. In enkele gevallen is de geslachtsverhouding bij deze soort medegedeeld. Over het gehele seizoen slaat dit op 16 mannetjes en 41 vrouwtjes.

ANDERE SOORTEN

De Krooneend *Netta rufina* werd tweemaal opgemerkt: twee vogels in december te Hoeke en nog twee in februari op een E3-put te Schoten. Op 13 januari vertoefde een Ringsnaveleend *Aythya collaris* op de „Donkers” te Antwerpen-Linkeroever. Een Rosse Stekelstaarteend *Oxyura jamaicensis* werd de dag ervoor op de Burchtse Weel te Antwerpen opgemerkt, terwijl tevens reeds op 17 november een jonge vogel op Blokkersdijk was gesignaleerd. De Witoogeend *Aythya nyroca* vertoonde zich met zes exemplaren in de Noorderkempen in november en in januari in de Maasvallei (1 ex.). De Casarca *Tadorna ferruginea* tenslotte liet zich bewonderen in de Noorderkempen midden november en een maand later in het Zwin.

MEERKOET - *Fulica atra*

In oktober-november waren er weinig echt grote concentraties, max. respectievelijk 663 en 510 ex. te Oorderen (Kuifeend/Schijn). Voor november stippen we voorts nog de Boerekreek aan te St.-Jan-in-Eremo met 344 pleisteraars en de zandputten van Walem met 415 ex. In december weinig meer dan november, 6.735 ten overstaan van 6.537 in Vlaanderen. De grootste decemberconcentraties noteerde men op de Oostendse Spuikom (429 ex.) en opnieuw op de Boerekreek (503 ex.) en in Walem (501 ex.). Pas in de loop van januari (Fig. 8) trokken de Vlaamse effectieven zich gevoelig op tot 15.187 ex.: het wintermaximum. Grote groepen vond men te Roksem (400 ex.), op de Spuikom Oostende (998 ex.), de Gavers te Harelbeke (465 ex.), Tweelingputten te Deinze (392 ex.), het Puyenbroek te Wachtebeke (1.000 ex.), de kreken van St.-Margriete (432 ex.), St.-Jan-in-Eremo (390 ex.), de zeilplas te Gent-Drongen (370 ex.) en tenslotte de zandputten van Walem (770 ex.) en Heindonk-Hazewinkel (382 ex.). Op de gehele Antwerpse Rechteroever en de Voorkempen totaliseerde men 1.550 ex. In februari blijft het totaalcijfer merkwaardig goed gehandhaafd: 13.553 ex. Als sterkste lokaliteiten treden nu op het voorplan: de Spuikom te Oostende-Bredene met 1.103 Meerkoeten en het domein Puyenbroek te Wachtebeke met 1.300 ex.

Fig. 8: Meerkoet *Fulica atra* januari 1980.
Distribution of coots in Flanders in
January 1980.

Het gehele Blankaartbekken scoort in februari eveneens hoog met 1.108 ex. In maart worden de aantallen gehalveerd. De enige uitbinker blijft de Oostendse Spuikom met 722 koeten. Naar april toe is de uittocht massaal en nergens in de vijf getelde regio's restten nog groepjes groter dan 100 ex.

DISCUSSIE

Na de behandeling van drie winterseizoenen beginnen zich reeds enkele constanten in het verzamelde cijfermateriaal te manifesteren. Zonder hierover diepgaand uit te wijden, willen we ter illustratie toch kort enkele trends aanhalen. Het is in eerste instantie opvallend hoe enkele soorten, en wel vooral Dodaars, Bergeend, Krakeend en Wintertaling, hetzelfde verloop kenden gedurende de drie uitgewerkte winterhalfjaren, maar ook bij benadering vergelijkbare waarden handhaafden en steeds dezelfde gebieden opzochten. Verder werk zal moeten aantonen in welke mate deze watervogels ook tijdens andere seizoenen dezelfde tendenzen zullen kunnen blijven waarmaken. Andere soorten daarentegen vertoonden een eerder wisselvallig patroon, waarbij uiteraard ondermeer de strengheid van de winter een bepalende rol zal spelen. Het seizoen 1979/80 was in dit verband uitermate zacht, wat zich reflecteerde in lage aantallen zwanen, Smienten, Wilde Eenden, Brilduikers, zaagbekken en Meerkoeten. De zeer zachte decembermaand had duidelijk een invloed op het lage totaal aan Wilde Eenden, Slobeenden, Tafeleenden en Meerkoeten in die maand, terwijl bijvoorbeeld de Nonnetjes later dan gewoonlijk aankwamen. Er dient uiteraard gewaarschuwd voor overhaaste interpretaties, maar toch kunnen deze enkele losse vaststellingen een eerste idee vormen over wat er op langere termijn realiseerbaar is met een grootschalig project, zoals deze watervogeltellingen. Wij hopen dan ook in de toekomst te kunnen blijven rekenen op ieders medewerking.

SAMENVATTING

Het derde rapport van de Vlaamse I.W.R.B.-werkgroep „Anas” bespreekt de resultaten van de watervogeltellingen uit het winterhalfjaar 1979/80. Het aantal getelde gebieden was bevredigend voor de maanden november en maart.

Gezien het uitgesproken zachte karakter van de winter konden weinig echte uitschieters genoteerd worden. Voor sommige soorten was het opvallend dat in de relatief warme decembermaand de aantallen vrij laag bleven, terwijl de meeste behandelde watervogels globaal ook lager scoorden dan in latere winters. Enkele soorten vielen op door de constantheid van de waargenomen patronen. In de discussie werd gewezen op de noodzaak van het op langere termijn verderzetten van deze tellingen.

BIBLIOGRAFIE

- Benoy L., H. Voet, R. Deman, M. Sloodmaekers, W. Van Ginhoven, 1981. Resultaten van de watervogeltellingen in het Antwerpse; seizoenen 1978/1979 en 1979/1980. *Wielewaal* 47: 275-284.
- Desender K., 1982. Eenden in het Blankaartbekken. Overzicht van de watervogeltellingen tijdens de laatste vier winters (1977-1981). *Wielewaal* 42: 49-53.
- Desmet J., 1980. Watervogels in het Brugse, periode VII. 1979-VII. 1980. *Ornithologisch Jaarboek van het Brugse* 1979-1980: 7-46.
- Desmet J., D. Draulans, J. Royeaerd, 1983. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1981-1982. *Wielewaal* 49: 3-28.
- Draulans D., 1982. Watervogels op de zandwinningsputten van Mol; een synthese van waarnemingen en tendenzen vanaf 1949 tot en met de winter 1980/81. *Wielewaal* 48: 90-111.
- Royeaerd J., 1980. *Onderzoek naar de oecologie van watervogels op recente plassen*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent.
- Royeaerd J., J. Desmet, D. Draulans, 1981. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1980-1981. *Wielewaal* 47: 410-432.
- Vanackere D., 1982. *Inleiding tot de etho-oecologie van watervogels op de E3-Zandwinningsput „De Gavers” te Harelbeke (W.-VI.)*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling, Rijksuniversiteit Gent.

DANKWOORD

G. Burggraef liet ons toe de gegevens, die door hem werden verzameld, te verwerken. Daar het moeilijk was om zolang na de veldtellingen nog alle namen van de

tellers te achterhalen, willen we ons hier beperken tot het benadrukken van het feit dat zonder de gebundelde inzet van vele ornithologen rapporten zoals deze niet te realiseren zijn. Wij kunnen dan ook niet genoeg alle medewerkers van harte danken voor hun werk en hopen dan ook in de toekomst op hen te mogen blijven rekenen.

SUMMARY

This report describes the results of waterfowl counts in Flanders in the winter 1979/80. The data are satisfactory for the months November till March. Due to the mild weather, few abnormally high numbers could be recorded. For some species it was even remarkable, that their numbers remained at a very low level in the extremely soft December month, while most of the other birds were less abundant throughout the entire winter, this in comparison with later seasons. In the discussion the importance of long-term counts was stressed.

D. Draulans, *Laboratorium voor Ecologie en Fauna-beheer, Katholieke Universiteit Leuven, Naamsestraat 59, B-3000 Leuven.*

J. Royeaerd, *Laboratorium voor Oecologie der dieren, Zoögeografie en Natuurbehoud, Rijksuniversiteit Gent, K.L. Ledeganckstraat 35, B-9000 Gent.*

J. Desmet, *Wijngaardplein 5, 8000 Brugge.*

ontvangen op 18 april 1983

APPENDIX

Resultaten per regio (per telweekend)

Watervogels in Vlaanderen op 12/13 oktober 1979

REGIO	1	2	3	5	6	7	9	12	13	15	16	18	21
Duiker sp.													
Dodaars		98		32						264	11		
Fuut		13		63						64	7		
Roodhalsfuut		1									2		
Kuifduiker		1											
Geoorde Fuut		11								7			
Aalscholver													
Blauwe Reiger		13								111	16		
Knobbelzwaan		9								20			
Kleine Zwaan													
Wilde Zwaan													
Zwaan sp.													
Casarca													
Bergeend		2		2						838			
Smient		4								18			
Krakeend										366			
Wintertaling		46		53						1862	32		
Wilde Eend		728		2243						5591	463		
Pijlstaart				7						111			
Zomertaling													
Slobeend		14		93						827	50		
Tafeleend		3		117						777	88		
Ringsnaveleend													
Witoozeend													
Kuifeend		1		49						205	57		
Toppereend													
Eider		48											
IJseend													
Zwarte Zeeëend		90											
Brilduiker													
Nonnetje													
Middelste Zaagbek													
Grote Zaagbek													
Rosse Stekelstaart													
Meerkoet		119		531						1601	149		

Watervogels in Vlaanderen op 17/18 november 1979

REGIO	1	2	3	5	6	7	9	12	13	15	16	18	21
Duiker sp.		2	1		1			5	2	32	9		
Dodaars		165	42	8	25			5	2	32	9		
Fuut		3	9	42	4	1		39		24	10		
Roodhalsfuut			1		2			3					
Kuifduiker													
Geoorde Fuut		1											
Aalscholver	53									1	3		
Blauwe Reiger		16			44		6	15		52	10		
Knobbelzwaan		7	6		5				35	15	6		
Kleine Zwaan													
Wilde Zwaan										5			
Zwaan sp.													
Casarca									1				
Bergeend		16	605	4	11			15		241			
Smient	77	41	1285		5		2			144	1		
Krakeend	4		17	1	3			12		323	12		
Wintertaling	130	134	545	119	260		97	3		2981	93		
Wilde Eend	2038	623	6291	4894	3067	500	405	2067		8265	2411		
Pijlstaart	2	3	9	7	2			3		125			
Zomertaling													
Slobeend	230	3	405	63	27		49	77		860		38	
Krooneend													
Tafeleend	592		153	144	113			94		794	219		
Ringsnaveleend													
Witoogeend										6			
Kuifeend	62		115	93	32			64		502	106		
Toppereend													
Eider			8							1			
IJseend				1									
Zwarte Zeeëend			15										
Grote Zeeëend		1											
Brilduiker	16	5	3		3					3			
Nonnetje													
Middelste Zaagbek													
Grote Zaagbek				1						3			
Rosse Stekelstaart										1			
Meerkoet	149	501	585	1206	605	92	176	1256		1555	412		

Watervogels in Vlaanderen op 15/16 december 1979

REGIO	1	2	3	5	6	7	9	12	13	15	16	18	21
Duiker sp.			3		1								
Dodaars		92	15	2	21			3		6	11		
Fuut	1	1	10	30	15	3	5	36	1	6	3		9
Roodhalsfuut								1					
Kuifduiker			1										
Geoorde Fuut													
Aalscholver	54									1			
Blauwe Reiger		11			47		5	7	12	18	31		
Knobbelzwaan		7			5				31	6			
Kleine Zwaan													2
Wilde Zwaan										3			
Zwaan sp.													
Casarca			1										
Bergeend	4	35	740	6	3			1		261			
Smient	409	13	776		5			6		542	1		5
Krakeend	4		2	2	9			7		132	13		5
Wintertaling	530	139	1098	73	434		170	119		1132	101		120
Wilde Eend	2213	288	5218	6496	2819	240	478	2775		6377	2550		900
Pijlstaart		2	3	8				1		63			
Zomertaling													
Slobeend	150	3	244	85	32		37	28	13	919	33		2
Krooneend			2										
Tafeleend	478	2	174	200	84			115	50	493	320		70
Ringsnaveleend													
Witoogeend													
Kuifeend	95	7	167	93	49			118	60	589	207		10
Toppereend	1	7	3							1			
Eider		5						1					
IJseend		1											
Zwarte Zeeëend		7	8										
Grote Zeeëend		2						1					
Brilduiker	15	6	8	2	3				4	5			
Nonnetje													
Middelste Zaagbek													
Grote Zaagbek			1	9						10	8		
Rosse Stekelstaart													
Meerkoet	259	579	552	1685	774	124	153	1255		908	96		350

Watervogels in Vlaanderen op 13/14 januari 1980

REGIO	1	2	3	5	6	7	9	12	13	15	16	18	21
Duiker sp.						1							
Dodaars			184	4	15			1					
Fuut			5	23	5	5		55			7		13
Roodhalsfuut								1			1		
Kuifduiker													
Geoorde Fuut			1										
Aalscholver	33												
Blauwe Reiger					27		46	31	7	24	15	4	
Knobbelzwaan	11	5		5	10				12	17			22
Kleine Zwaan	1	2	18							6			9
Wilde Zwaan		2								3			
Zwaan sp.													
Casarca													
Bergeend	4	23	1188		1			2		129			
Smient	5520	942	4852	46	29		4	9		177			10
Krakeend	27		17	7	3			7		97			
Wintertaling	1605	155	1308	295	352	15	32	403	12	593	277	27	260
Wilde Eend	5100	1034	8870	8077	5563	842	1711	3401	34	8435	7384	1299	3500
Pijlstaart	25	4	6		1			8		157	2		
Zomertaling													
Slobeend	218	11	542	96	19		35	5		523			2
Krooneend													
Tafeleend	220	27	361	293	453			387	5	684	342	3	320
Ringsnaveleend										1			
Witoogeend													
Kuifeend	128	11	157	113	71			121		560	235	3	28
Toppereend			4										
Eider		27	2										
IJseend	1												
Zwarte Zeeëend		173											
Grote Zeeëend			3							4			
Brilduiker	10	16	16	16	2			2		15	9		21
Nonnetje	1	1	23	3	1			25		43	4		7
Middelste Zaagbek		1	1										
Grote Zaagbek		1	13	17				4		49	4		5
Rosse Stekelstaart										1			
Meerkoet	387	1608	1974	3065	1876	145	133	2097		2057	475	70	1300

Watervogels in Vlaanderen op 16/17 februari 1980

REGIO	1	2	3	5	6	7	9	12	13	15	16	18	21
Duiker sp.													
Dodaars	5	35	8		8			3	2	9	1		1
Fuut	7		16	23	32	5	7	67	16	61	17		11
Roodhalsfuut										1			
Kuifduiker										1			
Geoorde Fuut								1					
Aalscholver	9									1			
Blauwe Reiger		6			29		7	23	22	49	16		
Knobbelzwaan	11	2		5					30	24	4		
Kleine Zwaan			3							32			
Wilde Zwaan										3			
Zwaan sp.										5			
Casarca													
Bergeend	29	31	322	48	2		1	10	8	501			
Smient	9746	22	357	19				25		2020			20
Krakeend	20		7	7	15			8		124	8		3
Wintertaling	2170	76	306	177	229		126	70	12	910	25		155
Wilde Eend	398	902	2394	3523	1701	100	173	1491	275	5373	450		1080
Pijlstaart	72	2	6	14	16			28		183			
Zomertaling													
Slobeend	445	1	78	71	4		17	30	4	576	2		1
Krooneend										2			
Tafeleend	658	5	49	253	385	1	6	123	33	811	125		10
Ringsnaveleend													
Witoogeend													
Kuifeend	90	37	62	144	58			97	104	767	143		30
Toppereend	49				1								
Eider		1											
IJseend													
Zwarte Zeeëend	670												
Grote Zeeëend					2					3			
Brilduiker	13	6	17	7					3	16	1		10
Nonnetje				3						128	7		1
Middelste Zaagbek										2			
Grote Zaagbek	1	1		11				1		42			1
Rosse Stekelstaart													
Meerkoet	1108	1626	1275	2530	1625	106	100	1188	492	1845	58		1600

Watervogels in Vlaanderen op 16/17 maart 1980

REGIO	1	2	3	5	6	7	9	12	13	15	16	18	21
Duiker sp.													
Dodaars	4	23	25	1	20			4		12	4		
Fuut	6		16	51	66	8		74	17	93	16	18	30
Roodhalsfuut			1					3					
Kuifduiker													
Geoorde Fuut													
Aalscholver	11		3		8			4					1
Blauwe Reiger		7						16		31	15		
Knobbelzwaan	5	5		2	2				19	7			2
Kleine Zwaan												3	
Wilde Zwaan										3			
Zwaan sp.													
Casarca													
Bergeend	24	7	190	40	4			3	9	513			4
Smient		13	271	55	26			30		515			
Krakeend	6	11	19	3	15					73	4		1
Wintertaling	65	127	41	113	253			23	4	426	100	71	50
Wilde Eend	95	596	1652	1284	1410	61		348	119	1264	60	592	600
Pijlstaart	1	11	23	10	11					215		3	1
Zomertaling		11	4	3						1	4	8	
Slobeend	11	10	108	53	97			59	3	701	4	8	4
Krooneend													
Tafeleend	105	79	125	89	239	1		12		337	68	122	10
Ringsnaveleend													
Witoogeend													
Kuifeend	57	47	98	129	86			46	58	566	81	69	20
Toppereend	51												
Eider		1											
IJseend													
Zwarte Zeeëend		14											
Grote Zeeëend										1			
Brilduiker	14		2	1	3			1		30	2		11
Nonnetje										43		1	
Middelste Zaagbek					2								
Grote Zaagbek				10				2		33			
Rosse Stekelstaart													
Meerkoet		1073	900	1065	1185	95		838	143	981	5	83	1200

Watervogels in Vlaanderen op 12/13 april 1980

REGIO	1	2	3	5	6	7	9	12	13	15	16	18	21
Duiker sp.													
Dodaars	4	5			11					41		38	
Fuut	7				108					69		6	40
Roodhalsfuut										1			
Kuifduiker													
Geoorde Fuut										3			
Aalscholver	7				2								
Blauwe Reiger		9			43					66			
Knobbelzwaan	2	2			2					5			2
Kleine Zwaan													
Wilde Zwaan										3			
Zwaan sp.													
Casarca													
Bergeend		25			14					767			2
Smient										32			2
Krakeend	3	2			2					89		1	
Wintertaling	88	2			27					233			60
Wilde Eend	50	70			317					977		155	200
Pijlstaart										8			1
Zomertaling		16	3		6					10		5	1
Slobeend	80	36			61					515		52	3
Krooneend													
Tafeleend	28				7					146			5
Ringsnaveleend													
Witoogeend													
Kuifeend	62	17			22					586		116	10
Toppereend													
Eider		1											
IJseend													
Zwarte Zeeëend	1												
Grote Zeeëend													
Brilduiker	8									16			
Nonnetje										7			
Middelste Zaagbek													
Grote Zaagbek										1			
Rosse Stekelstaart													
Meerkoet	50	91			128					235		88	300

AANWIJZINGEN VOOR DE AUTEURS

Het maandblad *Wielewaal* publiceert in principe alle artikels waarvan de inhoud strookt met de doelstelling van de Vereniging De Wielewaal: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels. De redactie behoudt zich nochtans het recht voor te beslissen welke artikels of bijdragen worden geplaatst.

Kopij moet in drievoud in machineschrift worden ingeleverd bij de hoofdredacteur. Uiterlijk twee maanden na het insturen van de kopij ontvangt de auteur bericht of zijn artikel al dan niet zal worden opgenomen. Eventueel kan de auteur gevraagd worden wenselijke veranderingen aan te brengen.

De auteurs zijn persoonlijk verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikels.

Elk artikel wordt gevolgd door het volledig adres van de auteur(s).

De redactie dringt er op aan om artikels en belangrijke bijdragen te doen volgen door een samenvatting in de Nederlandse, Franse, Duitse en Engelse taal. Op verzoek van de auteur zal de „résumé”, „Zusammenfassung” en „summary” door de redactie worden opgesteld.

In het maandblad wordt de voorkeurspelling toegepast. Nederlandse vogelnamen beginnen steeds met een hoofdletter (bv. Witte Kwikstaart). Groepsnamen (bv. steltlopers) beginnen niet met een hoofdletter. Dezelfde schrijfwijze geldt voor namen van planten, insecten, enz... De eerste vermelding in een tekst van een soort wordt steeds gevolgd door de Latijnse geslachts- en soortnaam, onderstreept.

In datumvermeldingen dienen de namen van de maanden bij voorkeur voluit geschreven. Het gebruik van afkortingen dient vermeden te worden.

Referenties in de tekst worden aldus vermeld: (Segers, 1948); bij meerdere referenties: (Segers, 1948; Grootaers, 1958); en verwijzen naar een alfabetisch gerangschikte bibliografie. Deze bibliografie wordt als volgt opgesteld:

- voor een artikel: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. Volledige titel. *Naam van het tijdschrift*, jaargang: eerste pagina van het artikel - laatste pagina.
bv. Grootaers F., 1958. Glanskop (*Parus palustris*) en Matkop (*Parus atricapillus*). *Wielewaal* 24: 1 - 16.
- voor een boek: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. Volledige titel. Stad van uitgifte, naam van de uitgever.
bv. Segers F., 1948. *Broedvogels in de Kempen*. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel.

Als er meerdere auteurs zijn: Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.

In de bibliografie worden slechts die titels vermeld waarnaar in de tekst wordt verwezen. Alle literatuurgegevens moeten bij hun oorspronkelijke bron gecontroleerd worden.

Ter illustratie van bijdragen kunnen in aanmerking komen: zwart-wit- en kleurenfoto's, diapositieven, zwart-wit-tekeningen. Grafieken, tabellen en kaarten dienen met zwarte inkt op wit papier getekend.

Aan de auteur van een artikel (of aan één van hen indien er meerdere zijn) zullen 5 exemplaren van het maandblad worden verzonden. Meer exemplaren (tot maximum 30) kunnen bekomen worden, indien de hoofdredacteur hierom verzocht wordt bij het inzenden van het artikel.

De hoofdredacteur zal graag eventuele bijkomende inlichtingen of adviezen verstrekken aan mogelijke auteurs.

Wij ontvangen wisselnummers van *Ardea*, *Limosa*, *Vogeljaar*, *Vogels*, *Dutch Birding*, *Aves*, *Gerfaut-Giervalk*, *Nos Oiseaux*, *Mens en Vogel*, *l'Homme et l'Oiseau*, *Falke*, *Regulus*, *Ornithologische Mitteilungen*, *Vogelwarte*, *Ornithologische Beobachter*, *Milu*, *Egretta*, *Héron*, *Ciconia*, *Tijdingen van de Vrienden van Heverlee-bos en Meerdaalwoud*, *Natuurreservaten*, *Wetenschappelijke Mededelingen KNNV*, *Parcs Nationaux*, *Hautes Fagnes*, *Natuurhistorisch Maandblad*, *Natura*, *Natuurbewoud*, *Mededelingenblad Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedeschoon*.

WIELEWAAL

JAARGANG 50 - FEBRUARI 1984

H. WILLE. De Purperkoet <i>Porphyrio porphyrio</i> ten onrechte als Europese dwaalgast miskend...	41
P. SYS. Interacties bij Sperwers <i>Accipiter nisus</i> tijdens de winter.	48
D. SYMENS. Massale doortrek van Kraanvogels <i>Grus grus</i> over Vlaanderen tijdens het najaar 1982.	55
W. SUETENS. Bosuil <i>Strix aluco</i> en Holenduif <i>Columba oenas</i> broeden samen succesvol in dezelfde nestkast.	66
H. MEEUS, M.-L. MEEUS. De pootkleur van onvolwassen Geelpootmeeuwen <i>Larus cachinnans</i> aan de Bosporus.	68
L. MEERT, M. AERTS. Niet-geslaagd broedgeval van de Rode Wouw <i>Milvus milvus</i> te Lippelo in de provincie Antwerpen.	70
D. COLIN, L. JANSSEN. Eiders <i>Somateria mollissima</i> in de Netevallei tijdens de winter 1982-1983.	71
L. LIPPENS, H. WILLE. De zeldzaamste watervogels, roofvogels en steltlopers van België en West-Europa.	74
D. DRAULANS, J. ROYEAERD, J. DESMET. Watervogels in Vlaanderen gedurende het winterhalfjaar 1979-1980.	77

Titelblad: Ransuil *Asio otus* — Foto: J. Mostmans en H. Meeus